

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

Kielce, dnia 25 sierpnia 2022 r.

Poz. 2851

UCHWAŁA NR XXXVI/233/2022 RADY GMINY W BAŁTOWIE

z dnia 17 sierpnia 2022 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bałtów na lata 2021 – 2024

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2022r. poz. 559 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022r. poz. 840) Rada Gminy w Bałtowie uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bałtów na lata 2021 - 2024 zaopiniowany pozytywnie przez Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Bałtów.

§ 3. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Świętokrzyskiego i wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Świętokrzyskiego.

Przewodniczący Rady Gminy
w Bałtowie

Henryk Cichocki

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Baltów na lata 2021 - 2024

SPIS TREŚCI

1.	WSTĘP	s. 4
2.	PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	s. 4
3.	UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	s. 5
4.	UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	s. 13
4.1.	STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI	s. 13
	- KONCEPCJA PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU DO ROKU 2030	s. 14
	- NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004 – 2013 WRAZ Z UZUPEŁNIENIEM TRATEGII NA LATA 2004 – 2020	s. 15
4.2.	RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU	s. 16
	- PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO NA LATA 2013 – 2016 (Z KONTYNUACJĄ NA LATA KOLEJNE)	s. 16
	- PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA ŚW.	s. 17
	- STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO 2030 +	s. 21
	- POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA POWIATU OSTROWIECKIEGO NA LATA 2021 – 2024	s. 22
	- STRATEGIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU POWIATU OSTROWIECKIEGO DO ROKU 2020	s. 24
	- PROGRAM ROZWOJU TURYSTYKI I POWIATU OSTROWIECKIEGO DO ROKU 2020+	s. 25
	- LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU NA LATA 2009 – 2015 DLA LOKALNEJ GRUPY DZIAŁANIA „KRZEMIENNY KRĄG” /AKTUALIZACJA CZERWIEC 2021	s. 26
5.	UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	s. 28
5.1.	RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY	s. 28
	- STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODARTOWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY BAŁTÓW	s. 28
	- KOMPLEKSOWY PLAN ROZWOJU SZKÓŁ GMINY BAŁTÓW	s. 31
	- PLAN GOSPODARKI NISKOEMISYJNEJ DLA GMINY BAŁTÓW	s. 32
	- PROGRAM REWITALIZACJI GMINY BAŁTÓW NA LATA 2016 – 2020	s. 34
5.2.	CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO	s. 36
5.2.1.	ZARYS HISTORII OBSZARU GMINY	s. 36
5.2.2.	KRAJOBRAZ KULTUROWY	s. 44
5.2.3.	ZABYTKI NIERUCHOME	s. 52

5.2.4. ZABYTKI RUCHOME	s. 59
5.2.5. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE	s. 61
5.2.6. ZABYTKI W ZBIORACH MUZEALNYCH I INNYCH	s. 65
5.2.7. DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE	s. 67
5.3. ZABYTKI OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY	s. 72
5.4. ZABYTKI W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW	s. 75
5.5. ZABYTKI O NAJWAŻNIEJSZYM ZNACZENIU DLA GMINY	s. 80
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY	s. 84
7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	s. 86
7.1. PRORYTETY PROGRAMU	s. 87
7.2. KIERUNKI DZIAŁAŃ PROGRAMU	s. 82
8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTEKAMI	s. 92
9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTEKAMI	s. 93
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTEKAMI	s. 94
10.1. DOTACJE	s. 94
10.2. PROGRAMY OPERACYJNE MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO	s. 99
10.3. ŚRODKI EUROPEJSKIE	s. 100
11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW	s. 104
12. CZĘŚĆ GRAFICZNA	s. 105
12.1 ZAŁĄCZNIKI TABELI	s. 106
12.2. ZAŁĄCZNIKI MAPY	s. 106
12.3 FOTOGRAFIE	s. 106
13. WYKORZYSTANA LITERATURA	s. 107

1. WSTĘP

CEL OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BAŁTÓW

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Bałtów na lata 2021 - 2024, zwany dalej PROGRAMEM opracowany na podstawie Gminnej Ewidencji Zabytków, kwerendy źródłowej oraz weryfikacji stanu faktycznego stanowi podstawowy instrument Gminy, służący do kształtowania i ochrony zasobów dziedzictwa na podległym jej obszarze. Przedmiotem opracowania jest dziedzictwo kulturowe gminy Bałtów, które jest komponentem dziedzictwa archeologicznego, architektonicznego i dziedzictwa sztuki, a także uchwytnych w kulturowej przestrzeni gminy przejawów ludzkiej działalności: gospodarowania, rozwoju społecznego i dorobku niematerialnego powstałych i obecnych w otoczeniu dziedzictwa przyrodniczego.

PROGRAM kontynuuje starania samorządu w obszarze ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym gminy, jakie zostały nakreślone w poprzedniej wersji dokumentu na lata 2016-2020. Włączając w zakres opracowania doświadczenia wynikające z realizacji zapisanych wówczas celów i podjętych działań, dokonano aktualizacji wszelkich zaistniałych na przestrzeni minionych czterech lat zmian w: prawie dotyczącym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, strategicznych planach rozwoju województwa, powiatu, gminy oraz zmian w kształcie krajobrazu kulturowego, w tym stanu zabytków zlokalizowanych na terenie gminy Bałtów. Analiza zasobów dziedzictwa kulturowego omawianego obszaru, uwarunkowań historycznych, przestrzennych i krajobrazowych oraz relacji zewnętrznych i wewnętrznych PROGRAMU przyniosła częściowe modyfikuje i jednocześnie wyznaczyła nowe cele przy jego realizacji, proponując strategię na rzecz ich ochrony, wykorzystania z korzyścią dla mieszkańców gminy oraz, z uwagi na charakter gminy, turystów, a w perspektywie zachowania tegoż dziedzictwa dla przyszłych pokoleń.

Po pozytywnym zaopiniowaniu przez Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i przyjęciu w drodze uchwały Rady Gminy Bałtów PROGRAM winien tak kierunkować politykę samorządu gminnego oraz świadomość mieszkańców, aby służył podejmowaniu planowanych działań w zakresie finansowania, inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

PROGRAM stanowi uzupełniający dokument w stosunku do innych aktów planowania gminnego a jego zadaniem jest także organizacja działań edukacyjnych i wychowawczych ukierunkowanych na lokalną społeczność ze szczególnym uwzględnieniem najmłodszych pokoleń.

PROGRAM zawiera część formalną (akty prawne), wzajemne relacje dotyczące zagadnienia ochrony zabytków na różnych poziomach funkcjonowania samorządu terytorialnego, charakterystykę zabytków i krajobrazu kulturowego Gminy Bałtów, analizę SWOT, zaproponowane cele i kierunki działań w zakresie ochrony dziedzictwa gminy Bałtów oraz część graficzną, na którą składają się tabele, mapy oraz dokumentacja fotograficzna.

Z uwagi na szczególną rolę tej części dziedzictwa w kształtowaniu i rozwoju społeczności lokalnej, jej świadomości historycznej, tożsamości lokalnej, patriotyzmu i postaw społecznych, PROGRAM wskazuje nie tylko zadania inwestycyjne (remontowo-budowlane, konserwatorskie itp.), ale również zadania z zakresu promocji i edukacji wśród dzieci i młodzieży szkolnej.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

„Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Bałtów na lata 2021 – 2024” sporządzony został na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i jest kontynuacją „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Bałtów na lata 2016-2020” przyjętego uchwałą nr XXVIII/183/2016 RADY GMINY W BAŁTOWIE z dnia 28 listopada 2016 r.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w art. 87 ust. 1 nakłada na wójta (burmistrza, prezydenta miasta) obowiązek sporządzania przedmiotowego programu w perspektywie 4-letniej. Zgodnie z zapisami art. 87 ust. 2, program opieki nad zabytkami ma w szczególności na celu:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;

2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

PROGRAM sporządza się w oparciu o Gminną Ewidencję Zabytków (art. 21), a jego ustalenia uwzględnia się w sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (art. 19 ust. 2). Przygotowany PROGRAM podlega zaopiniowaniu przez właściwego pod względem lokalizacji wojewódzkiego konserwatora zabytków, po czym przyjmowany jest przez Radę Gminy w formie uchwały, publikowanej następnie w dzienniku urzędowym województwa (art. 87 ust. 3 i 4). Za realizację założeń gminnego programu opieki nad zabytkami odpowiada wójt (burmistrz, prezydent miasta), który raz na dwa lata sporządza – przedstawiane Radzie Gminy – sprawozdanie z jego realizacji.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

KONSTYTUCJA RZECZPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Ochrona zabytków, dawnych materialnych i niematerialnych dóbr kultury jest obowiązkiem konstytucyjnym Państwa. W myśl art. 5 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...). Istotnym elementem tego dziedzictwa są zabytki, które w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż „obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne”, z kolei art. 6 Konstytucji stanowi, że „...Rzeczpospolita Polska, stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (...)”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2021 r., poz. 2351 ze zmianami.).

Obowiązująca Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami. Zgodnie z art. 3, użyte w ustawie określenia oznaczają:

- 1) zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;
- 3) zabytek ruchomy – rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;
- 4) zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami – instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;

- 7) prace restauratorskie – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany – powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) krajobraz kulturowy – przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- 15) otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Zgodnie z art. 89 organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

W art. 4 zapisano, iż ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 5 wskazuje, iż opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;

- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ponadto, w art.6, ustawa definiuje m.in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. W myśl tejże ustawy, ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania):

- 1) zabytki nieruchome będące w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi;
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi;
 - c) dziełami architektury i budownictwa;
 - d) dziełami budownictwa obronnego;
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi;
 - f) cmentarzami;
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni;
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
- 2) zabytki ruchome będące w szczególności:
 - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej;
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje;
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami;
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego;
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (tekst jednolity Dz. U. z 2019 r. poz. 1479 ze zmianami);
 - f) instrumentami muzycznymi;
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi;
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.
- 3) zabytki archeologiczne będące w szczególności:
 - a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa;
 - b) cmentarzyskami;
 - c) kurhanami;
 - d) relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto „ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej” (art. 6.2.).

Ustawa w art. 7 określa także formy i sposób ochrony zabytków.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Szczegółowo określone obowiązki samorządu w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których samorząd jest właścicielem lub posiadaczem zawarte są w następujących artykułach: art. 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72.

Na mocy art. 21 ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Art. 22 ust. 4 stwierdza, iż „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.” w ust. 5 tego artykułu zapisano, iż w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Jak wspomniano art. 87 Ustawy określa obowiązek samorządu, dotyczący sporządzania i uchwalania gminnego programu opieki nad zabytkami:

- program winien być opracowany na okres 4 lat,
- program służy celom określonym w Ustawie.
- program przyjmuje Rada Gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- program ogłaszany jest w Wojewódzkim Dzienniku Urzędowym,
- z realizacji programu władze gminy sporządzają co 2 lata sprawozdanie, które przedstawiane jest Radzie Gminy.

Artykuły 18 i 19 nakazują samorządom uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji planów zagospodarowania przestrzennego województwa.

Szczegółowo określone obowiązki samorządu w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których samorząd jest właścicielem lub posiadaczem zawarte są w następujących artykułach: art. 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72.

Dodatkowo należy wskazać odniesienia do zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, zawarte w następujących aktach prawnych:

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. z 2022 r. poz. 559 z późniejszymi zmianami)

* art. 7 ust. 1 pkt. 9

„Zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

- kultury w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity Dz. U. z 2021 r. poz. 741 z późniejszymi zmianami).

Na mocy ustawy planowanie i zagospodarowanie przestrzenne musi uwzględnić m.in.: wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1. ust. 2, pkt. 4). Ustawa

określa, iż studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego powinno w swej treści zawierać następujące elementy:

- uwzględnianie stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10, ust. 1, pkt. 4)
- określenie obszarów i zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10, ust. 2, pkt. 4)

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego (art. 15, ust. 2, pkt. 3)
- obowiązkowe określenie zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 15, ust. 2, pkt. 4)
- określa się, w zależności od potrzeb, granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (art. 15, ust. 3, pkt. 6)

Wymagania koncepcji ochrony zabytków uwzględnia się również na szczeblach wojewódzkim i krajowym planowania przestrzennego (art. 39, ust. 3, pkt. 2; art. 47, ust. 2, pkt. 2). Projekt planu wymaga uzgodnienia z właściwym Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (tekst jednolity Dz. U. z 2021 roku poz. 2351 z późniejszymi zmianami)

W myśl tej ustawy jej przepisy nie naruszają przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2., ust 2 pkt. 3).

W art. 5, ust. 1 pkt. 7 oraz ust. 2 ustawa stwierdza, iż obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń zapewniające ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstąpienie od przepisów techniczno-budowlanych, o których mowa w art. 7 ustawy (art. 9, ust 3, pkt. 4).

Wg art. 30 ust. 2 w stosunku do prac budowlanych przy obiektach oraz obszarach niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, wymagane jest zgłoszenie do właściwego organu. W zgłoszeniu należy określić rodzaj, zakres i sposób wykonywania robót budowlanych oraz termin ich rozpoczęcia. Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie, o którym mowa w art. 32 ust. 4 pkt. 2, oraz, w zależności od potrzeb, odpowiednie szkice lub rysunki, a także pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami. W razie konieczności uzupełnienia zgłoszenia właściwy organ nakłada, w drodze postanowienia, na zgłaszającego obowiązek uzupełnienia, w określonym terminie, brakujących dokumentów, a w przypadku ich nieuzupełnienia – wnosi sprzeciw, w drodze decyzji. Zgodnie z art. 32 ust. 1:

I. Pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego może być wydane po uprzednim:

- 1) przeprowadzeniu oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko albo oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000, jeżeli jest ona wymagana przepisami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. 2021 r., poz. 2373, 2389);

2) uzyskaniu przez inwestora, wymaganych przepisami szczególnymi, pozwoleń, uzgodnień lub opinii innych organów;

3) wyrażeniu zgody przez ministra właściwego do spraw budownictwa, lokalnego planowania i zagospodarowania przestrzennego oraz mieszkalnictwa – w przypadku budowy gazociągów o zasięgu krajowym lub jeżeli budowa ta wynika z umów międzynarodowych.

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (art. 39, ust. 2).

Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39, ust. 2).

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków (art. 39, ust. 3).

Katalog działań budowlanych, w stosunku do których należy uzyskać pozwolenie budowlane, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu określają kolejno art. 29, 29a, 30, 31 ustawy Prawo Budowlane. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 ustawy właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (tekst jednolity Dz. U. z 2020 r., poz. 1057)

Określa ona, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m.in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (art. 4, ust. 1, pkt. 16).

Regulacje z tym związane zawarte są w art. 19, który określa prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań, zarówno w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy. Artykuł precyzuje też, iż jednostka samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity Dz. U. z 2020 r. poz. 1219 z późniejszymi zmianami).

Zgodnie z zapisami art. 71 ust. 3 tej ustawy przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu powinny w jak największym stopniu zapewniać zachowanie jego walorów krajobrazowych. Dotyczy to także krajobrazu kulturowego.

Art. 101 ust 1 określa, iż ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu wartości kulturowych, z uwzględnieniem zabytków archeologicznych.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tekst jednolity Dz.U. 2022 r., poz. 84).

Jednym z celów ochrony przyrody jest ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień (art. 2, ust. 2, pkt. 5). Jako jedną z form ochrony przyrody w tym jej immamentnego składnika, jakim jest krajobraz ustawa ta przyjmuje w art. 6, ust. 3 park krajobrazowy.

Zgodnie z art. 16, ust. 1,; park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju.

Zarówno ustanowienie parku krajobrazowego jak i nadanie mu statutu należą do prerogatyw sejmiku wojewódzkiego (art. 16, ust. 3, ust. 5).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz. U. z 2021 r., poz. 1899)

W świetle art. 6 pkt. 5 jednym z celów publicznych tej ustawy jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 13, ust. 4 jasno określa, że: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Cenę nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków obniża się o 50% (zgodnie z art. 67). Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę (art. 68, ust. 3). Identyczny zapis stosuje się w przypadku opłaty z tytułu użytkowania wieczystego jeżeli nieruchomość gruntowa została wpisana do rejestru zabytków (art. 73, ust. 4) oraz w przypadku opłaty z tytułu trwałego zarządu (art. 84, ust. 4).

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (tekst jednolity Dz. U. z 2021 r., poz. 1558 ze zm.).

Na podstawie art. 7, ust. 1, pkt. 6 ustawa zwalnia od podatku od nieruchomości: grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

Ustawa dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz. U. z 2020 r., poz. 194 ze zm.)

Według zapisów tej ustawy zarówno państwo (art. 1 ust. 2) jak i organy jednostek samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4) sprawują mecenat nad działalnością kulturalną polegający m.in. na wspieraniu i promocji opieki nad zabytkami.

Do powyższych ustaw należy dołączyć akty prawne, które w całej swojej treści odnoszą się do zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego. Są to:

- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2020 r., poz. 902 ze zm.),
- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 roku, poz. 1461 ze zm.)
- ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity Dz. U. z 2019 roku, poz. 553 ze zm.),
- ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. z 2015 roku, poz. 2120 ze zm.).

Ostatni element to akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są to:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2019 r., poz. 1886). W oparciu o art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rozporządzenie określa sposób prowadzenia powyższych rejestrów i wykazów,

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2019 r. poz. 1721),

- Rozporządzenie Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (tekst jednolity Dz. U. 2021 r. poz. 731).

Przywołana na wstępie ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadza w tej materii szereg fundamentalnych definicji i pojęć. W myśl ustawy zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Ustawodawca wyróżnia następujące formy ochrony zabytków:

- * wpis do rejestru zabytków,
- * uznanie za pomnik historii,
- * utworzenie parku kulturowego,
- * ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu na którym znajduje się zabytek. Również Wojewódzki Konserwator Zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków prowadzi odpowiedni Wojewódzki Konserwator Zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa. Do rejestru można wpisać także otoczenie oraz nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki Konserwator Zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny. Sprawy te reguluje ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Obwieszczenie Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 20 listopada 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2021, poz. 56).

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu.

Na elitarną listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne.

Park kulturowy

Kolejną formą ochrony jest utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała Rady Gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego lub decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzja o warunkach zabudowy, decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzja o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Relacje pomiędzy ochroną zabytków a planami zagospodarowania przestrzennego są regulowane przez artykuły 18, 19 i 20 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Przede wszystkim art. 18 wprowadza obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W wymienionych decyzjach, koncepcjach, strategiach, analizach, planach i studiach, winno się w szczególności uwzględnić krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określić rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków i zapewnić im ochronę przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu oraz ustalić przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami. W przypadku zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych, ochrona ich musi być bezwarunkowo uwzględniona w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i pozostałych decyzjach.

Zgodnie z ustawą opiece podlegają – bez względu na stan zachowania – zabytki pogrupowane w trzech kategoriach, cyt. powyżej art. 5 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. 2021 r., poz. 2351 ze zmianami).

Ponadto, zgodnie z art. 6.2. ww. ustawy ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI NA LATA 2019 - 2020

Celem głównym Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami jest: ***Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami.***

Cele szczegółowe oraz kierunki działania:

Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym:

- szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami,

- budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym,

- merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach,

- konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym:

- wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich,
- ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich,

- wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego,
- powołanie Centrum Architektury Drewnianej,
- wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami:

- upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego:

- podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.
- budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości:

- kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami,
- tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami:

- program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

KONCEPCJA PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU DO ROKU 2030

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju przyjęta przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. /uchylona 13.11.2020/ określała, co zostało uwzględnione w opracowaniu Programu, zasady polityki państwa w dziedzinie przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych kilkunastu lat. Polityka przestrzennego zagospodarowania kraju realizuje cele rozwoju kraju w odniesieniu do całości jego przestrzeni, przyjmując za cel strategiczny:

- efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych
- konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

Tak sformułowany cel — przy doborze odpowiednich celów cząstkowych oraz instrumentów wdrożeniowych — realizowany jest przez wszystkie podmioty publiczne wykonujące zadania rozwojowe w zakresie swoich kompetencji na różnych poziomach zarządzania, w różnych obszarach tematycznych i w odniesieniu do różnych terytoriów.

Drogą do realizacji celu strategicznego polityki przestrzennego zagospodarowania kraju jest koncentracja działań podmiotów publicznych w wybranych obszarach tematycznych i na wyodrębnionych terytoriach. W odniesieniu do diagnozy sytuacji, uwarunkowań oraz trendów rozwojowych sformułowano wzajemnie powiązane cele polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie roku 2030:

Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności;

Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów;

Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej;

Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski;

Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa;

Cel 6. Przywrócenie i utwalenie ładu przestrzennego.

Koncepcja wskazuje, że wzmocnienie ładu przestrzennego na poziomie zarządzania zasobem krajobrazów kulturowych i przyrodniczych będzie jednocześnie służyło wdrożeniu zapisów Konwencji Krajobrazowej Rady Europy. Podstawowymi formami ochrony krajobrazów powinny zostać formy dotychczas stosowane: parki krajobrazowe, pomniki historii, parki kulturowe oraz — dla obiektów rangi międzynarodowej — wpis na listę dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego UNESCO.

Stwierdzono nadto, że promocja dziedzictwa kulturowego wpłynęła na wzrost rozpoznawalności i atrakcyjność polskiej przestrzeni. Dbłość o spuściznę kultury dawnych mieszkańców ziem polskich i wspieranie zachowanych tradycji lokalnych sprzyjają rozwojowi turystyki i wspomagają proces identyfikacji tożsamości kulturowej migrantów. Krajobraz ważny dla historii kultury jest chroniony na równi z krajobrazami charakterystycznymi dla regionów geograficzno- przyrodniczych w zintegrowanej z siecią przyrodniczą rozwiniętej sieci parków kulturowych i pomników historii.

NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004 – 2013 WRAZ Z UZUPEŁNIENIEM STRATEGII NA LATA 2004 – 2020

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie o nazwie Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.) oraz jego uszczegółowieniu „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020” (przyjętym w 2005 r.). Są to rządowe dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii Europejskiej.

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004- 2013”. W programie zapisano priorytety i działania:

Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe

Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

* Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków;

* Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne;

* Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego

* Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego;

* Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawiera ważny z punktu widzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”. Podstawowe zadanie tego Programu dotyczy rewaloryzacji zabytków nieruchomych i ruchomych. Celami działań są:

* poprawa stanu zachowania zabytków,

* zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także liczby stanowisk archeologicznych)

• kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,

• zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,

• poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,

• zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

4.2. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZTWA I POWIATU

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO NA LATA 2013 – 2016 (Z KONTYNUACJĄ NA LATA KOLEJNE)

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Świętokrzyskiego na lata 2013 – 2016 został przyjęty Uchwałą XXIX/524/13 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego. Stanowi on opracowanie strategiczne, które w sposób kompleksowy określa cele i działania województwa w zakresie opieki nad zabytkami. Najważniejszym działaniem jest ochrona dziedzictwa i krajobrazu kulturowego województwa świętokrzyskiego w celu zachowania go dla następnych pokoleń oraz budowania na jego bazie tendencji służących rozwojowi regionu, a także integracja społeczności lokalnych przy pomocy poszerzenia wiedzy o zasobach dóbr kultury i potrzebie ich ochrony. W dokumencie wyznaczono cel generalny: **Ochrona i zachowanie materialnego oraz niematerialnego dziedzictwa kulturowego województwa świętokrzyskiego**, w ramach którego wskazano do realizacji następujące cele szczegółowe:

1. Ochrona i zachowanie dziedzictwa oraz krajobrazu kulturowego.

Kierunki działań:

1.1. Rozpoznanie i dokumentacja zasobów zabytkowych.

1.2. Ochrona zabytków ruchomych.

1.3. Ochrona zabytków nieruchomych.

1.4. Ochrona zabytków archeologicznych.

1.5. Ochrona zabytkowych układów architektonicznych.

1.6. Stworzenie warunków do powstania i rozwoju parków kulturowych oraz ochrona krajobrazu kulturowego.

2. Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego.

Kierunki działań:

2.1. Poprawa dostępu do zasobów dziedzictwa.

2.2. Promocja zasobów dziedzictwa kulturowego.

2.3. Wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego w rozwoju regionalnym.

3. Tworzenie warunków do wzmocnienia tożsamości regionalnej w oparciu o dorobek kultury materialnej i niematerialnej.

Kierunki działań:

3.1. Kulturowanie tradycji w oparciu o zasobach dziedzictwa kulturowego.

3.2. Popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym.

Zadania wynikające z przyjętych kierunków działań, będące w kompetencji Województwa Świętokrzyskiego Samorząd Województwa Świętokrzyskiego odpowiada za realizację zadań w ramach przyjętego w „Programie Opieki nad Zabytkami Województwa Świętokrzyskiego na lata 2013-2016” celu generalnego, celów szczegółowych oraz kierunków działań.

Do zadań należą:

- * współpraca z jednostkami samorządów terytorialnych,
- * promowanie kultury i dziedzictwa kulturowego województwa oraz upowszechnianie wiedzy o regionie,
- * wskazywanie możliwości pozyskiwania środków finansowych z funduszy polskich i europejskich na przeprowadzenie prac konserwatorskich, restauracyjnych, rewitalizacyjnych dla obiektów i obszarów wartościowych dla regionu,
- * wspieranie rozpowszechniania informacji o dziedzictwie materialnym i niematerialnym regionu, koordynacja i organizacja działań w ramach Europejskich Dni Dziedzictwa,
- * wspieranie opracowania i wydawania folderów, albumów i publikacji informacyjno - promocyjnych dotyczących dziedzictwa kulturowego,
- * wspieranie prac remontowo-konserwatorskich lub robót budowlanych w obiektach zabytkowych.

Cele działań Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Bałtów na lata 2021 - 2024 są zbieżne z celami Programu Wojewódzkiego.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego przyjęty został Uchwałą Nr XLVII/833/14/ z dn. 22 września 2014 r.

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego określając długofalowe cele i kierunki wojewódzkiej polityki przestrzennej przedstawia jednocześnie wizję zagospodarowania przestrzennego regionu świętokrzyskiego na najbliższe 25–30 lat.

W założeniu województwo świętokrzyskie posiada własne, niewykorzystane potencjały rozwoju, które można i należy uruchomić w celu urzeczywistnienia wizji regionu konkurencyjnego, kojarzącego potrzebę zachowania i wzbogacenia wybitnych walorów naturalnych z szansami na przyspieszenie procesów gospodarczych. Wiodącym imperatywem regionalnej polityki przestrzennej winno być integrowanie działań gospodarczych, politycznych i społecznych, podejmowanych na różnych poziomach zarządzania, z utrzymaniem równowagi środowiska naturalnego, trwałości podstawowych procesów przyrodniczych oraz zachowaniem najcenniejszych wartości krajobrazu.

Głównym zadaniem samorządu województwa w zakresie zagospodarowania przestrzeni kulturowej będzie skuteczniejsza ochrona i rewaloryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego oraz racjonalne ich zagospodarowanie m.in. z myślą o wykorzystaniu tych zasobów jako elementu promocji i czynnika rozwoju gospodarczego, a także zapewnieniu trwałych źródeł dofinansowywania prac rewaloryzacyjnych z dochodów budżetowych i pozabudżetowych np. z turystyki.

Istotnym zadaniem tym samym staje się wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w procesie umacniania tożsamości kulturowej mieszkańców regionu przy jednoczesnym zachowaniu i kulturowaniu

specyfiki lokalnej. W świetle tych zadań, a także określonych ogółem uwarunkowań polityki przestrzennej, priorytetowymi obszarami działań samorządu województwa będą:

- * intensyfikacja i pogłębianie rozpoznania zasobów dziedzictwa kulturowego;
- * ochrona i rewaloryzacja zabytkowych układów przestrzennych miast i wsi;
- * zachowanie i ochrona obiektów i zespołów o najwyższej randze oraz szczególnym znaczeniu dla kultury narodowej i dziedzictwa światowego;
- * zachowanie najcenniejszych krajobrazów kulturowych;
- * promocja i eksponowanie najcenniejszych obiektów;
- * tworzenie warunków do współpracy samorządów lokalnych z partnerami społecznymi i prywatnymi w celu pozyskania środków na rewaloryzację zabytków.

GŁÓWNY CEL POLITYKI PRZESTRZENNEJ:

„OCHRONA I RACJONALNE WYKORZYSTANIE ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO”

CELE WSPOMAGAJĄCE:

- * dążenie do pełnego rozpoznania zasobów dziedzictwa kulturowego oraz objęcie ochroną cennych obiektów i zespołów zabytkowych oraz obszarów o wartościowym krajobrazie kulturowym;
- * przeprowadzenie prac rewaloryzacyjnych najcenniejszych zabytków, przede wszystkim układów urbanistycznych oraz obiektów i zespołów o szczególnych walorach. Ochrona i racjonalne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego.

Zasady realizacji celów:

- * respektowanie przepisów i wymagań ochronnych przy rewaloryzacji obiektów i zespołów zabytkowych objętych ochroną prawną;
- * racjonalne, zgodne z wymogami konserwatorskimi zagospodarowanie, użytkowanie i udostępnianie obiektów zabytkowych, z uwzględnieniem celów kulturowych i turystycznych;
- * unikanie przekształceń przestrzennych mogących zagrażać zasobom dziedzictwa kulturowego, np. dysharmonijne lub szkodliwe sąsiedztwo;
- * eksponowanie w strukturze przestrzennej, w panoramach i sylwetach miejscowości elementów najcenniejszych;
- * komponowanie nowych struktur z uwzględnieniem historycznej zabudowy;
- * prowadzenie archeologicznych badań ratunkowych na terenach realizowanych lub przewidzianych do realizacji inwestycji wielkoobszarowych;
- * edukacja społeczna w zakresie wartości i znaczenia obiektów kulturowych dla promocji i rozwoju województwa oraz integracji regionalnej.

Z uwagi na występujące zagrożenia przestrzeni kulturowej działania te winny objąć w szczególności:

- * pozostałości dziedzictwa przemysłowego, będącego wyróżnikiem tożsamości kulturowej regionu świętokrzyskiego;
- * historyczne układy ruralistyczne, zwłaszcza o najstarszej metryce osadniczej oraz układy urbanistyczne małych miast o ciekawej, lecz słabo udokumentowanej przeszłości, a ponadto rozpoznanie zakresu zachowania tradycyjnej zabudowy wiejskiej i historycznej zabudowy małomiasteczkowej;

* wartościowe elementy małej architektury sakralnej (krzyże, figury i kapliczki), dotychczas niedostatecznie udokumentowane konserwatorsko, natomiast ważne dla tożsamości lokalnej i miejscowego krajobrazu kulturowego;

* miejsca historyczne, związane z ważnymi wydarzeniami, w tym militarnymi (np. pola bitew), a także z działalnością wybitnych postaci historycznych, zasłużonych dla kraju i regionu, w tym postaci zapomnianych;

* cenne obiekty archeologiczne wraz z doprowadzeniem do finalizacji prac AZP (Archeologiczne Zdjęcie Polski);

* wartościowe elementy dóbr kultury współczesnej.

W Planie zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego gmina Bałtów została zlokalizowana w strefie wpływów ośrodka subregionalnego - Ostrowca Św., a tym samym powiązana z obszarem problemowym dawnej aglomeracji Staropolskiej, dotkniętym depopulacją i wymagającym rewitalizacji. Z drugiej strony gmina Bałtów wpisana została w obszar o największym potencjale przyrodniczo – krajobrazowym, który winien rozwinąć funkcje turystyczne.

Stąd w ocenie potencjału gminy znajdują się biegunowo odmienne wnioski.

Pierwszy wyciągnięty na podstawie wskaźników ekonomicznych i społecznych, m.in.:

- znaczny poziom dojazdów do pracy do ośrodka powiatowego,
- gęstość zaludnienia poniżej 100 osób/km kw.
- ujemny przyrost liczby mieszkańców,
- niski udział pracujących w zawodach pozarolniczych,
- znaczne bezrobocie,
- niewielka ilość podmiotów gospodarczych,
- słabo rozwinięta infrastruktura,
- niska wydajność rolnictwa i przeciętne warunki do rozwoju rolnictwa towarowego,
- obszar pozazarobkowego utrzymywania się ludności.

Powyższe założenia sklasyfikowały gminę Bałtów w obrębie jednostek samorządowych o najniższym stopniu rozwoju oraz obszarów wymagających strategicznej interwencji, by stymulować rozwój w sferze gospodarczej i aktywności społecznej.

Drugi z wniosków wskazywał na fakt, że teren gminy znajduje się na obszarze o jednym z największych potencjałów przyrodniczo – krajobrazowych, które stwarzają warunki do rozwoju agroturystyki. Autorzy opracowania dostrzegli fakt powstania Jura Parku a Przełom Kamiennej w Bałtowie określili jako istniejący bądź kształtujący się rejon – turystyczno rekreacyjny.

Takie spojrzenie na gminę Bałtów, na rejon gdzie nałożyły się tzw. obszary problemowe, spowodowało, iż w założeniach ochrony dziedzictwa kulturowego zawartego w Gminnym Programie należy uwzględnić specyfikę wszystkich wskazanych obszarów problemowych:

1. OBSZAR PROBLEMOWY – AGLOMERACJA STAROPOLSKA

(Wymaga uwzględnienia z uwagi na fakt, że teren gminy Bałtów, a Pętkowicach funkcjonował w latach 30. XIX w. najdalej wysunięty na południe, położony nad Kamienną zakład metalurgiczny, po którym zachował się układ wodny.)

* zahamowanie i przeciwdziałanie dewaloryzacji krajobrazu kulturowego (tereny o szczególnie dużym nasyceniu w zabytki techniki, historyczne miasta, osiedla fabryczne oraz inne miejscowości o tradycjach przemysłowych), powodowanej przez żywiołowe inwestowanie i skutkującej pogorszeniem ładu

przestrzennego, zagrożeniem przez odkształcenia zabytkowych układów, ubytkiem niespotykanych już w Europie relikwów techniki, zanikiem tradycyjnych form budowlanych;

* ograniczenie i eliminacja zagrożeń dziedzictwa archeologicznego (zwłaszcza zagęszczonych stanowisk przemysłowych i osadniczych z okresu paleolitu, mezolitu, neolitu i czasów rzymskich), powodowanych przez inwestycje związane z pracami ziemnymi;

*rewaloryzacja i promocja zasobów, wykorzystanie ich do aktywizacji kulturalnej i turystycznej.

2. OBSZAR PROBLEMOWY POKRYWY LESSOWEJ

(Płat lessowy pokrywa wzniesienia fleksury Ożarów – Sienno na prawym brzegu Kamiennej i miejscami sięga na lewy brzeg rzeki, tworząc głębokie, malownicze wąwozy w rejonie prehistorycznego i nowożytnego osadnictwa.)

* eliminacja zagrożeń dziedzictwa archeologicznego (zwłaszcza zagęszczonych stanowisk osadniczych z okresu neolitu i wczesnego średniowiecza), powodowanych przez intensywną gospodarkę rolną (głęboka orka, prace drenarskie, podorywanie kurhanów, kopców i grodzisk, itp.), nasilone procesy erozyjne oraz inwestycje związane z pracami ziemnymi;

* przeciwdziałanie dewaloryzacji krajobrazu kulturowego (szczególnie nasyconego w grody i grodziska z osadami służebnymi oraz zagęszczone wiejskie osadnictwo rodzime o metryce wczesnośredniowiecznej i średniowiecznej, historyczne miasta, założenia rezydencyjne i sakralne, miejsca historyczne, miejscowości z zabudową tradycyjną, itp.), powodowanej przez kolizyjne inwestowanie, odkształcanie układów urbanistycznych i ruralistycznych, wymianę zabudowy tradycyjnej na nową o obcych formach, itp.;

* rewaloryzacja i promocja walorów, wkomponowanie ich w przestrzeń turystyczną.

3. OBSZAR PROBLEMOWY WYDOBYCIA I PRZETWÓRSTWA SUROWCÓW MINERALNYCH

Według danych Okręgowego Urzędu Górniczego w Kielcach na terenie gminy znajduje się teren o powierzchni 20 800 m² i obszar górniczy „Skarbka” o powierzchni 15 298 m². Ponadto na terenie gminy znajdują się udokumentowane złoża kruszyw naturalnych: „Lemierze” (piaski) i „Chałupki” (fosforyty). Nadto w gminie Bałtów wyznaczono cztery tereny osuwiskowe: jeden w miejscowości Okół przy granicy z gminą Tarłów oraz trzy w miejscowości Bałtów.

(Obszar współczesnej gminy Bałtów był terenem intensywnej eksploatacji minerałów, głównie skały wapiennej, z której budowano lub wypalano wapno, ale także gliny na potrzeby zagłębia garncarskiego, a następnie cegielni Druckich – Lubeckich. Obecnie stanowią ważny element krajobrazu kulturowego o czym dalej. Aktualnie na terenie gminy Bałtów żadne z udokumentowanych złóż nie jest eksploatowane. Najbliższe współcześnie czynne wyrobisko w rejonie Gliniany – Duranów użytkuje Cementownia „Ożarów”, gmina Ożarów.)

* redukcja zagrożeń dziedzictwa archeologicznego (zwłaszcza zagęszczonych stanowisk osadniczych z okresu wczesnego i późnego średniowiecza), powodowanych przez powierzchniową eksploatację surowców skalnych (kopalnie, hałdy nadkładu i odpadów surowcowych) oraz inwestycje infrastrukturalne i przemysłowe związane z pracami ziemnymi;

* zapobieganie dewaloryzacji krajobrazu kulturowego (nasyconego w wiejskie osadnictwo rodzime o metryce średniowiecznej i późnośredniowiecznej, historyczne miasta, założenia rezydencyjne i sakralne, miejsca historyczne, miejscowości z zabudową tradycyjną itp.), powodowanej przez wielkoprzestrzenne inwestowanie eksploatacyjne i przemysłowe, odkształcanie zachowanych historycznych układów urbanistycznych i ruralistycznych, wymianę zabudowy tradycyjnej na nową o obcych formach itp.;

* zahamowanie i przeciwdziałanie dewaloryzacji krajobrazu kulturowego (o lokalnym nasyceniu w zasoby wiejskiego krajobrazu osiedleńczego harmonijnego lub krajobrazu historycznego), powodowanej przez nasilone inwestowanie mieszkaniowo-usługowe, jednorodzinne lub przemysłowo-składowe, wyrażającej się silnym pogorszeniem ładu przestrzennego, zagrożeniem odkształcenia historycznych układów

ruralistycznych, zanikiem tradycyjnych form budowlanych, wymianą zabudowy tradycyjnej na nową o obcych formach.

Cele Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Baltów na lata 2021 - 2024 są zbieżne z założeniami PLANU ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO.

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO 2030 +

Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego w nowej perspektywie do roku 2030+ znajduje się w fazie przygotowania. 9 grudnia 2020 roku Uchwałą 3093/2020 Zarządu Województwa Świętokrzyskiego został przyjęty projekt Strategii rozwoju województwa świętokrzyskiego do 2030 roku z perspektywą na kolejne lata. Na tej podstawie można prognozować priorytety rozwoju w najbliższej dekadzie oraz kierunki podejmowanych działań.

Wizja: *Świętokrzyskie w 2030 roku to ambitny region o atrakcyjnym wizerunku:*

- wnoszący coraz większy wkład w rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy Polski i Europy,
- szanujący i dbający o swoje dziedzictwo kulturowe i środowisko naturalne,
- będący dobrym miejscem do życia, pracy i rozwoju.

Misja: *Samorząd Województwa Świętokrzyskiego:*

- tworzy przestrzeń współdziałania, pozwalającą na wykorzystanie potencjału mieszkańców i przedsiębiorców regionu dla budowania wspólnoty o wysokim kapitale społecznym i rosnącej zdolności konkurencyjnej,

- uzyskuje konsensus w regionie wokół najważniejszych celów strategicznych i przedsięwzięć, służących modernizacji i transformacji ścieżki rozwoju województwa,

- pozyskuje kapitał stymulujący rozwój regionu, obejmujący publiczne środki finansowe (od wspólnotowych po lokalne), środki prywatne (w tym – nowe inwestycje zewnętrzne).

W ramach misji wyszczególniono cele strategiczne, które dotyczą rozwoju województwa i poprawy życia jego mieszkańców w różnych sferach:

- Inteligentna gospodarka i aktywni ludzie,
- Przyjazny dla środowiska i czysty region,

Istotne dla niniejszego opracowania zagadnienia związane z ochroną dziedzictwa kulturowego zostały wpisane do celów strategicznych, operacyjnych i kluczowych kierunków działań określonych przez strategię:

Cel strategiczny: Inteligentna gospodarka i aktywni ludzie

Cele operacyjne: Wsparcie procesu transformacji kluczowych branż gospodarki regionu.

Kluczowe kierunki działań: Wzrost potencjału turystycznego regionu w oparciu o walory uzdrowiskowe, dziedzictwo kulturowe i środowisko naturalne sprzyjające rozwojowi turystyki prozdrowotnej.

Strategia przewiduje w celu zwiększenia potencjału turystycznego regionu wykorzystanie dostępnych zasobów dziedzictwa kulturowego w celu wzrostu ich udziału w dążeniu do tworzenia konkurencyjnej oferty turystycznej i markowych produktów województwa.

Cel strategiczny: Przyjazny dla środowiska i czysty region

Cele operacyjne: Poprawa jakości i ochrona środowiska przyrodniczego.

Kluczowe kierunki działań: Ochrona i kształtowanie krajobrazu.

W edukacji dzieci i młodzieży znalazł się zapis o budowaniu regionalnej tożsamości oraz poszanowaniu, ochronie i zachowaniu dóbr kultury dla przyszłych pokoleń, co pośrednio dotyczy dziedzictwa kulturowego i kluczowego kierunku działań, jakim jest ochrona i kształtowanie krajobrazu.

Cel strategiczny: Wspólnota i bezpieczna przestrzeń, które łączą ludzi

Cel operacyjny: Silny kapitał społeczny w regionie.

Kluczowe kierunki działań:

- Zwiększenie poczucia tożsamości regionalnej mieszkańców.
- Wspieranie działań mających na celu wysoką jakość edukacji.

- Rozwój instytucji kultury i dziedzictwa kulturowego.

Podejmowane działania powinny uwzględniać również potrzeby osób planujących się w nim osiedlić, stąd też konieczne jest budowanie oferty kulturalnej skierowanej do tej grupy odbiorców i jej powszechna dostępność przy uwzględnieniu charakterystyki regionu i dostępnych zasobów dziedzictwa kulturowego. Powinno się dążyć do rozwoju infrastruktury towarzyszącej turystyce z uwzględnieniem oznakowania przy głównych szlakach komunikacyjnych.

Cel operacyjny: Wzmocnienie spójności przestrzennej i społecznej regionu.

Kluczowe kierunki działań: Rewitalizacja obszarów zdegradowanych.

Samorząd województwa występuje w roli organu wspierającego rewitalizację obszarów zdegradowanych. Planowanie przestrzenne powinno wiązać się z uwzględnieniem interesu społecznego i poprawą standardów gospodarowania przestrzenią.

Cel strategiczny: Sprawne zarządzanie regionem.

Cele operacyjne: Budowa rozpoznawalnej marki regionu świętokrzyskiego.

Kluczowe kierunki działań:

- Promocja regionu jako miejsca atrakcyjnego do życia.
- Promocja gospodarcza i turystyczna regionu.

Promocja regionu realizowana między innymi poprzez głęboko w nim zakorzenione tradycje przemysłowe z uwzględnieniem szerokiej oferty turystycznej w celu budowania marki regionu.

Cele działań Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Białtów na lata 2021 - 2024 są zbieżne z założeniami Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+.

POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA POWIATU OSTROWIECKIEGO NA LATA 2021 – 2024

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami dla Powiatu Ostrowieckiego został przyjęty na mocy **UCHWAŁY NR XLVIII/2285/2021 RADY POWIATU OSTROWIECKIEGO z dnia 30 września 2021 r.**

Strategicznym celem Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Ostrowieckiego na lata 2021-2024 jest zachowanie dziedzictwa kulturowego znajdującego się na terenie powiatu, które służyć powinno budowaniu i utrwalaniu poczucia tożsamości lokalnej społeczności, utrzymaniu ładu przestrzennego, rozwojowi turystyki oraz rozwojowi społeczno-gospodarczemu.

Na potrzeby Programu określone zostały dwa podstawowe priorytety, które poprzez wytyczne w ich ramach kierunki działań oraz wskazane do realizacji zadania, w całości wypełniają ustawowe cele dla opracowywania powiatowych programów opieki nad zabytkami.

Priorytet I.

Zarządzanie dziedzictwem kulturowym oraz zapewnienie skutecznej ochrony i opieki nad zabytkami powiatu

Kierunki:

- zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne,
- intensyfikacja ochrony i opieki nad zabytkami powiatu ostrowieckiego,
- zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego,
- rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego powiatu

Zadania (wybrane):

- bieżące utrzymanie zespołu zabytkowego stanowiącego własność powiatu we właściwym stanie technicznym i estetycznym,
- ochrona tradycyjnej zabudowy i architektury regionalnej poprzez opracowanie (z wykorzystaniem wsparcia specjalistów, Narodowego Instytutu Dziedzictwa oddział terenowy w Kielcach oraz we współpracy z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków) wzornika i katalogu tradycyjnego budownictwa
- obejmującego również detal architektoniczny jako instrumentu pomocniczego dla lokalnych architektów i inżynierów w projektowaniu nowej zabudowy

- nawiązującej do lokalnych tradycji
- wspieranie utrzymywania na rynku pracy zanikających rzemiosł i zawodów (np. poprzez realizację Hallandzkiego Modelu Konserwacji Zabytków, w myśl zasady „ratować zabytki, ratować pracę, ratować rzemiosło”
- wspieranie (merytoryczne, formalne, finansowe) powstawania i rozwoju regionalnych izb pamięci,
- rozwinięcie w powiecie systemu monitorowania ochrony i opieki nad zabytkami, poprzez m. in. ustalenie i opisanie procesu oraz powołanie zespołów na rzecz budowania i koordynowania współpracy pomiędzy właścicielami, jednostkami samorządu terytorialnego i ich jednostkami organizacyjnymi, partnerami lokalnymi z organizacji pozarządowych, gospodarczych i przedstawicielami mieszkańców,
- określenie, szczególnych z punktu widzenia dziedzictwa kulturowego powiatu, kryteriów ochrony zabytków w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska (np. poprzez opiniowanie planów zagospodarowania przestrzennego)
- otoczenie opieką oraz ochroną konserwatorską pól górniczych oraz kontynuowanie prac związanych z ich inwentaryzacją, we współpracy ze Świętokrzyskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, Gminami oraz Muzeum Historyczno-Archeologicznym w Ostrowcu Świętokrzyskim (oddział Muzeum Archeologiczne i Rezerwat „Krzemionki” w Sudole)
- skoordynowana współpraca w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami na terenie powiatu pomiędzy powiatem, gminami a Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków m.in. w zakresie aktualizacji gminnych ewidencji zabytków na terenie powiatu.

Priorytet II.

Promocja i edukacja oraz dokumentacja dziedzictwa kulturowego powiatu

Kierunki:

- szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym powiatu,
- edukacja społeczna i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym i jego ochronie,
- promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego,
- umacnianie poczucia tożsamości lokalnej,
- wykorzystanie zasobu zabytków dla rozwoju powiatu ostrowieckiego.

Zadania (wybrane):

- opracowanie mapy zabytków powiatu, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego ,
- publikacja materiałów i wspieranie wydawnictw dotyczących dziedzictwa kulturowego powiatu (zabytków, pomników, miejsc pamięci, walorów przyrodniczo-krajobrazowych oraz historii miejscowości leżących na terenie powiatu) w formie np. broszur, ulotek, filmów, folderów,
- udostępnianie turystom, w formie papierowej bądź aplikacji, informatora o zabytkach i obiektach posiadających wartość historyczną, artystyczną lub naukową położonych na terenie Powiatu,
- wspieranie i współpraca z gminami w zakresie inicjowania i organizacji obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa na obszarze powiatu,
- opracowanie szlaków turystycznych (np. pieszych, rowerowych, konnych, samochodowych, wodnych) wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami turystycznymi w zakresie ustalenia potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów powiatu oraz rozwinięcia informacji turystycznej w miejscach najliczniej uczęszczanych przez turystów,
- utrwalenie w świadomości społecznej, zwłaszcza wśród młodego pokolenia, tzw. tradycji miejsca, lokalizacji nieistniejących obiektów o dużym znaczeniu dla historii regionu związanych m.in. z dziedzictwem przemysłowym regionu, ważnymi wydarzeniami historycznymi, wybitnymi postaciami związanymi z regionem itp., poprzez działalność wydawniczą (regionalia), prowadzenie lekcji nt. przeszłości kultury regionu, organizowanie okazjonalnych wystaw i ekspozycji,

- przeciwdziałanie niedostatecznej roli dziedzictwa kulturowego w lokalnej polityce w tym budowaniu tożsamości i więzi społecznych, rozwoju gospodarczego opartego na innowacyjności oraz przedsiębiorczości lokalnej i wykorzystującego różnorodność kulturową jako czynnik konkurencyjności,

- wspieranie i promocja partnerstwa publiczno-prywatnego służącego funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej,

- prowadzenie aktywnego marketingu dziedzictwa kulturowego, m.in. we współpracy z NGO i przy wykorzystaniu programów grantowych Powiatu.

Cele Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Baltów na lata 2021 – 2024 są zbieżne z POWIATOWYM PROGRAMEM OCHRONY ZABYTEKÓW NA LATA 2021 – 2024.

STRATEGIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU POWIATU OSTROWIECKIEGO DO ROKU 2020

Przyjęta po aktualizacji przez Radę Powiatu Ostrowieckiego 30.03.2016 r., wskazywała m.in. jako **możliwe kierunki interwencji:**

*Utrzymywać wysoki stan jakości środowiska naturalnego.

*Wykorzystywać walor jakości środowiska naturalnego do kreowania rozwoju gospodarczego i tworzenia oferty turystyczno-rekreacyjnej.

CELE I KIERUNKI DZIAŁANIA

Cele wraz z kierunkami działania zostały podzielone na obszary strategiczne. Obszary strategiczne jako najistotniejsze pola działania powiatu, jednocześnie mają wytyczać kierunki prac na najbliższe lata.

Działalność Powiatu Ostrowieckiego ma koncentrować się na pięciu obszarach:

* EKOLOGIA

* GOSPODARKA

* INFRASTRUKTURA

* PRZESTRZEŃ

* SPOŁECZNOŚĆ

Kluczowe dla niniejszego opracowania są założenia dla obszaru SPOŁECZNOŚĆ, gdzie jednym z priorytetów jest dyrektywa, by:

*Uwzględnić **charakter regionu** przy kreowaniu nowych inwestycji.

Kierunki działań:

* Promować zasoby surowców naturalnych jako podstawę dla realizacji nowych inwestycji.

* Promować nowe kierunki rozwoju wśród społeczności powiatu.

* **Rozwój turystyki w oparciu o dziedzictwo kulturowe.**

Gmina Baltów, ze względu na swą charakterystykę, najlepiej wpisuje się w cele dotyczące obszaru PRZESTRZENI, w zakresie kształtowania której określono priorytety:

I. uwzględnić walory krajobrazowo – turystyczne w rozwoju powiatu,

II. dbać o jasność przepisów prawnych,

III. wykorzystać szansę członkostwa Polski w UE.

Priorytety wyznaczyły kierunki działań:

I priorytet:

* Dolina Kamiennej jako naturalne zaplecze turystyki kwalifikowanej

* realizacja prac przygotowawczych do wpisania Rezerwatu „Krzemionki” na listę światowego dziedzictwa kulturowego UNESCO,

* połączenie Gór Świętokrzyskich szlakami turystyki kwalifikowanej z produktami turystycznymi powiatu.

Cele pierwszorzędne:

*Podjąć działania w kierunku wykorzystania nowych produktów turystycznych w oparciu o walory naturalne.

Kierunki działań:

* zintegrowane piesze i rowerowe szlaki turystyczne,

* parki tematyczne.

Po analizie eksperckiej i aktualizacji Strategii, wprost zostały sformułowane cele w obszarze turystyki, za którymi stał dynamiczny rozwój gminy Bałtów, wywołany powstaniem JURA PARKU.

PRIORYTET II. Tworzyć warunki do rozwoju turystyki na terenie powiatu.

Opis kierunków działań:

1. Rozbudowa bazy noclegowej, gastronomicznej i punktów informacji turystycznej na terenie powiatu.

2. Szeroko rozumiana promocja walorów turystycznych na forum ogólnopolskim i międzynarodowym.

3. Utworzenie produktu markowego.

Cele Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Bałtów na lata 2021 – 2024 są zbieżne ze STRATEGIĄ ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU POWIATU OSTROWIECKIEGO DO ROKU 2020.

PROGRAM ROZWOJU TURYSTYKI I POWIATU OSTROWIECKIEGO DO ROKU 2020+

Opracowany w 2018 r. Program Rozwoju Turystyki i Promocji Powiatu Ostrowieckiego (Uchwała nr IV/18/2018 Rady Powiatu Ostrowieckiego z dnia 21 grudnia 2018 r.) ma stanowić skuteczne narzędzie promocji Powiatu Ostrowieckiego. Z zagadnieniem dziedzictwa kulturowego największy związek wykazuje obszar rozwoju społeczno-gospodarczego określony mianem PRZESTRZENI, któremu przypisano cel nadrzędny: **Wykorzystanie walorów krajobrazowo-turystycznych w rozwoju powiatu.**

W ramach tak określonego celu nadrzędnego wskazano cele do realizacji oraz kierunki działań poruszające tematykę dziedzictwa kulturowego:

Cel: Podjąć działania w kierunku rozwoju istniejących obszarów turystycznych.

Kierunki działania:

- Rozwijać istniejące usługi w ramach dziedzictwa kulturowego opartego na prehistorycznych korzeniach (górnictwo neolityczne).
- Stworzyć produkt turystyczny związany z postacią Witolda Gombrowicza.
- Zagospodarować turystycznie ruiny walcowni w Nietulisku Dużym.
- Rewitalizacja parku miejskiego w Ostrowcu Św.

Cel: Stworzyć warunki do rozwoju turystyki w oparciu o dziedzictwo hutnictwa.

Kierunki działania:

- Muzeum hutnictwa elementem turystyki przemysłowej.

Uruchomienie centrum handlowego w oparciu o halę hutniczą z elementami promocji walorów turystycznych regionu oraz pośrednio w ramach tego samego celu nadrzędnego:

Cel: Podjąć działania w kierunku utworzenia Ostrowieckiego Klastra Turystycznego.

Kierunki działania:

Zorganizowanie forum turystycznego gestorów usług turystycznych, organizacji pozarządowych i administracji publicznej dla wymiany myśli i nawiązania współpracy pomiędzy poszczególnymi podmiotami turystycznymi.

Utworzenie karty turystycznej powiatu dla łączenia sprzedaży poszczególnych produktów turystycznych.

Stworzenie powiązań organizacyjnych i w przyszłości gospodarczych pomiędzy poszczególnymi produktami turystycznymi.

Dodatkowo realizacja celów związanych z promocją dziedzictwa kulturowego może być realizowana pośrednio przez cele wymienione w ramach zagadnień określonych dla celu nadrzędnego jakim jest:

Tworzenie warunków do rozwoju turystyki:

Cel: Podjąć działania w kierunku aktywnej promocji domen i produktów turystycznych powiatu.

Kierunki działania:

- współpraca między gminami,
- zwiększenie aktywności samorządów lokalnych,
- utworzenie portalu turystycznego w ramach klastra świętokrzyskiego.

Cel: Stworzyć warunki do rozwoju infrastruktury turystycznej.

Kierunki działania:

- stworzenie oferty dla rozbudowy infrastruktury noclegowej,
- inicjowanie powstawania nowych usług gastronomicznych i ich monitoring,
- rozbudowa sieci informacji turystycznej.

Cel: Tworzyć warunki do rozwoju i powstawania nowych produktów turystycznych.

Kierunki działania:

- Sprzyjać rozwojowi agroturystyki.
- Działać w kierunku zwiększenia poziomu usług w ramach istniejących produktów turystycznych.
- Tworzyć nowe produkty turystyczne w oparciu o zidentyfikowane domeny turystyczne.
- Tworzyć warunki do rozwoju nowych produktów turystycznych na bazie już istniejących.

Cele Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Bałtów na lata 2021 – 2024 są zbieżne z Programem Rozwoju Turystyki i Promocji Powiatu Ostrowieckiego do roku 2020.

LOKALNA STRATEGIA ROZWOJU NA LATA 2009 – 2015 DLA LOKALNEJ GRUPY DZIAŁANIA „KRZEMIENNY KRĄG” / AKTUALIZACJA CZERWIEC 2021

LGD „Krzemienny Krąg” obejmuje gminy: Bałtów, Bodzechów, Chotcza, Ćmielów, Kunów, Lipsko, Rzecznów, Siemno, Solec nad Wisłą. W przedmiotowym dokumencie został scharakteryzowany szczegółowo teren działania LGD, opisano uwarunkowania historyczne, przyrodniczo-środowiskowe i kulturowe. Wymieniono najcenniejsze obszary przyrodnicze, obiekty zabytkowe, cykliczne imprezy kulturalne oraz szlaki turystyczne i tematyczne.

W analizie SWOT w części dotyczącej mocnych stron zwrócono uwagę na występowanie cennych zabytków kultury materialnej i niematerialnej (szczególnie zabytków sakralnych), tradycji historycznych i folklorystycznych. Natomiast w zakresie ochrony przyrody mocną stroną jest duża liczba wartościowych obiektów przyrodniczych oraz generalnie nieprzekształcone środowisko naturalne.

Lokalna Strategia Rozwoju LGD „Dziedzictwo i Rozwój” zawiera 4 cele strategiczne wynikające z uwarunkowań i analizy SWOT, w tym pierwszy bezpośrednio odnoszący się do dziedziny opieki nad zabytkami:

– podniesienie świadomości znaczenia środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego w zrównoważonym rozwoju oraz wzmacnianie poczucia tożsamości mieszkańców poprzez kultywowanie tradycji, rozwój kultury i pobudzanie aktywności społecznej oraz pośrednio:

– efektywne wykorzystanie zasobów naturalnych, kulturowych i przyrodniczych dla celów turystycznych i okołoturystycznych, zapewniając ich trwałą dostępność dla obecnego i przyszłych pokoleń.

W ramach pierwszego celu strategicznego określono cele szczegółowe, przedsięwzięcia i działania operacyjne:

Stworzenie funkcjonalnej bazy informacyjnej o dziedzictwie historycznym, kulturowym i przyrodniczym.

Przedsięwzięcia:

* inwentaryzacja zasobów dziedzictwa historycznego, kulturowego i przyrodniczego (małe projekty):

* wykonanie ekspertyz w celu identyfikacji kluczowych zasobów naturalnych i kulturowych; działania archiwizujące i opisujące ludzi związanych z obszarem w przeszłości oraz ich historie; wydarzenia historyczne, słowniki gwary, podania i legendy, kulturę lokalną, dziedzictwo materialne obszaru, kuchnię lokalną i przyrodę Krzemienego Kręgu; katalogowanie i archiwizowanie istotnych materiałów dokumentujących dziedzictwo historyczno-kulturowe i przyrodnicze obszaru);

* upowszechnianie i publikowanie w formie tradycyjnej i elektronicznej zasobów dziedzictwa historycznego, kulturowego i przyrodniczego (małe projekty: opracowanie i druk map i planów tematycznych, przewodników, informatorów, broszur, monografii, albumów; tworzenie tradycyjnych i internetowych baz danych; publikacje popularno-naukowe na temat specyfiki kulturowej obszaru; np. strój ludowy, muzyka, plastyka, architektura; organizacja imprez prezentujących i upowszechniających dziedzictwo przyrodniczo- kulturowe regionu).

Działalność na rzecz odnowy, rewitalizacji i zachowania obiektów nieożywionych oraz walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych sprzyjających rozwojowi turystyki.

Przedsięwzięcia:

* działania mające na celu odnowę, rewitalizację i zachowanie nieożywionych obiektów historycznych i sakralnych dla przyszłych pokoleń (odnowa wsi i małe projekty: rewitalizacja budynków zabytkowych użytkowanych na cele publiczne i obiektów małej architektury; konserwacja pomników historycznych, miejsc pamięci i cmentarzy, odnawianie elewacji i dachów w zabytkowych budynkach sakralnych; zakup i odnawianie obiektów charakterystycznych dla regionu lub tradycji budownictwa na cele społeczne;

* oznakowanie, zachowanie, odtworzenie, zabezpieczenie cennego dziedzictwa przyrodniczego, krajobrazowego, działania zabezpieczające zagrożone obiekty historyczne; wspieranie funkcjonowania lokalnych zabytków techniki; tworzenie regionalnych izb pamięci i tradycji

* odbudowa i renowacja kościołów, cmentarzy, obiektów sakralnych, obiektów zabytkowych i kapliczek przydrożnych).

* patronacka ochrona obszarów lub obiektów o istotnych walorach przyrodniczych, kulturalnych, historycznych (odnowa wsi i małe projekty: bieżący patronat nad obszarami lub obiektami przyrodniczymi, kulturalnymi, historycznymi przez lokalne społeczności tj. grupy mieszkańców, firmy, szkoły, organizacje pozarządowe oraz utrzymywanie porządku; monitorowanie stanu, aktualizacje informacji i bieżąca ochrona; działania zabezpieczające zagrożone obiekty historyczne).

Cele Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Bałtów na lata 2021 – 2024 są zbieżne z Lokalną Strategią Rozwoju na lata 2009 – 2015 dla Lokalnej Grupy Działania „Krzemienny Krąg”.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1. RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z DOKUMENTAMI WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODARTOWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY BAŁTÓW

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Bałtów, zwane dalej „studium”, zostało sporządzone w roku 2009 i jest dokumentem planistycznym określającym politykę przestrzenną gminy, sporządzanym na podstawie przepisów ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2012 r., poz. 647, z późn. zm.). Niniejszy dokument stanowi zmianę obowiązującego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Bałtów zatwierdzonego Uchwałą Rady Gminy Bałtów Nr VII/50/2003 z dnia 28 kwietnia 2003r.

Zgodnie z w/w ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym studium uwzględnia ustalenia przestrzenne zawarte w: koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju i planie zagospodarowania województwa oraz strategii rozwoju gminy, o ile gmina dysponuje takim opracowaniem. Zasadniczym celem studium jest prowadzenie wewnątrz gminy spójnej polityki przestrzennej, powiązanej z rozwojem gospodarczym i społecznym. Studium określa kierunki i wskaźniki dotyczące zagospodarowania przestrzennego oraz użytkowania terenu. Pozwala na świadome prowadzenie gospodarki gruntami i planowanie inwestycji o znaczeniu lokalnym i ponadlokalnym. Jest niejako ideą - obrazem rozwoju przestrzennego gminy. Wskazuje na potencjał rozwoju przestrzennego, możliwości zagospodarowania nowych terenów oraz stopień przekształceń istniejącego zagospodarowania, a także konieczność ochrony obszarów i obiektów wartościowych.

Polityka przestrzenna wyrażona w studium wykazała potrzebę uporządkowania zabudowy. Gmina powinna dążyć przede wszystkim do koncentracji terenów zurbanizowanych. Wyznaczono również lokalizację nowych obszarów zabudowy jednorodzinnej i zagrodowej między innymi w miejscowościach Bałtów oraz Rudka Bałtowska (równolegle do drogi wojewódzkiej). W związku z walorami przyrodniczymi gminy, obiektami zabytkowymi, znacznym procentem gleb wysokich klas bonitacyjnych i brakiem przemysłu zaproponowano rozwój budownictwa jednorodzinnego związanego z obsługą rolnictwa ekologicznego oraz agroturystyki.

Już na etapie uwarunkowań podkreślono ogromną wagę zachowania i odpowiedzialnego kształtowania krajobrazu kulturowego gminy.

Analizując rozkład zabudowy na obszarze całej gminy można wyodrębnić 4 główne zespoły mieszkaniowe:

- * zespół Bałtów – Rudka Bałtowska – Maksymilianów,
- * zespół Okół – Pętkowice- Skarbka,
- * zespół Wólka Bałtowska- Antoniów,
- * zespół Lemierze - Wycinka - Ulów.

Pierwszy zespół ze względu na swe walory przyrodnicze i rekreacyjno-turystyczne ma charakter ośrodka mieszkalno-usługowego, trzy pozostałe mają charakter typowo rolniczy. Także na obszarze pierwszego zespołu znajduje się najwięcej składników krajobrazu kulturowego, w tym zabytków.

CHARAKTERYSTYKA ZAGROZEŃ ŚRODOWISKA KULTUROWEGO

Ochrona zabytków położonych we wsiach jest jedną z najtrudniejszych dziedzin konserwatorskich. Czynniki, które decydują o możliwościach przetrwania większości zabudowy wiejskiej mają zdecydowanie negatywny charakter. Podstawowym zagrożeniem jest niedostosowanie istniejącego zasobu do dzisiejszych wzorców kulturowych i cywilizacyjno-technicznych. Brak jest ekonomicznego i funkcjonalnego uzasadnienia do eksploatacji wielu obiektów gospodarczych i produkcyjnych. Brak też środków na remonty generalne, a nawet bieżące. Zagrożeniem jest ekspansywny rynek nowoczesnych materiałów i detalu budowlanego, którego użycie dewaloryzuje skromne i jednorodne kompozycje zabudowy oraz może prowadzić do

pogorszenia stanu technicznego obiektów. Brak wiedzy i wrażliwości powoduje działania zbędne lub wręcz szkodliwe dla dawnej struktury budowlanej i zagospodarowania siedlisk, a w efekcie kształtu krajobrazu kulturowego.

OCHRONA I KSZTALTOWANIE ŚRODOWISKA KULTUROWEGO

- * zachowanie i rewaloryzacja niszczących obiektów kulturowych, dawnych cmentarzy oraz innych miejsc i wyróżników bogatej historii regionu;

- * przeprowadzenie archeologicznych badań ratunkowych na terenach realizowanych lub przewidzianych inwestycji wielkoobszarowych (eksploatacja kopalni, nowe trasy komunikacyjne, zbiorniki wodne, inwestycje w infrastrukturę i budownictwo);

- * pogłębienie rozpoznania dziedzictwa kulturowego regionu, w szczególności: historycznych układów ruralistycznych, tradycyjnej zabudowy wiejskiej;

- * rozpoznanie w terenie wartościowych elementów małej architektury kulturowej (krzyże, figury, kapliczki), dotychczas niedostatecznie udokumentowanych konserwatorsko, ważnych dla tożsamości lokalnej i miejscowego krajobrazu kulturowego;

- * uporządkowanie lub rewaloryzacja cmentarzy oraz zaniedbanych grobów wojennych I i II wojny światowej;

- * racjonalne i zgodne z wymogami konserwatorskimi użytkowanie, zagospodarowanie oraz udostępnianie zespołów zabytkowych i zabytków, również na cele kulturalne i turystyczne.

KIERUNKI ZAGOSPODAROWANIA TYRYSTYCZNO - REKREACYJNEGO

Wieś Bałtów wskazano jako ośrodek predysponowany do rozwoju funkcji turystyczno-rekreacyjnej, natomiast cała gmina jest obszarem koncentracji rozwoju agroturystyki. Rejon Doliny Kamiennej posiada walory przyrodnicze, które umożliwiają rozwój turystyki objazdowej i wypoczynku sobotnio-niedzielnego. Rozwój funkcji turystyczno-rekreacyjnej ma nastąpić poprzez:

- * odpowiednie eksponowanie i zagospodarowanie turystyczne walorów przyrodniczych i kulturowych w połączeniu ze wzmożoną ich ochroną,

- * znaczące zwiększenie retencji wodnej na cele turystyczno-rekreacyjne poprzez zagospodarowanie istniejących i budowę nowych zbiorników o funkcji turystycznej,

- * kreowanie urozmaiconej oferty turystycznej i rekreacyjnej, dostosowanej do miejscowych warunków,

- * doposażenie w odpowiednią infrastrukturę turystyczną i komunalną ośrodków i rejonów turystyczno-rekreacyjnych,

- * wskazanie obszarów, na których agroturystyka i ekoturystyka stanowić będą wiodący czynnik aktywizacji społecznej i gospodarczej,

- * wyznaczenie i oznakowanie tras rowerowych,

- * wyznaczenie nowych oraz przystosowanie istniejących szlaków wodnych na rzece Kamiennej, poprzez realizację odpowiedniej infrastruktury,

- * oznakowanie i budowę infrastruktury obsługującej szlak kajakowy na Kamiennej,

- * zagospodarowanie pieszych szlaków turystycznych poprzez wyznaczenie miejsc do odpoczynku, organizację punktów widokowych, oznakowanie atrakcji turystycznych.

WSKAZANIA DO STUDIUM:

- * zachowanie i ochrona obszarów i obiektów wpisanych do rejestru zabytków;

- * zachowanie i ochrona obszarów i obiektów będących w ewidencji zabytków;

* wykonanie gminnej ewidencji zabytków, w celu analizy stanu istniejących obiektów i wyznaczenia nowych obiektów;

* rewitalizacja zespołu pałacowo-parkowego w Bałtowie.

W efekcie Studium poświęca wiele uwagi obszarom ochrony dziedzictwa kulturowego, co ma odzwierciedlenie w zaproponowanych kierunkach rozwoju przestrzennego gminy Bałtów.

OBSZARY I ZASADY OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I ZABYTKÓW ORAZ DÓBR KULTURY WSPÓŁCZESNEJ

Ochrona zabytkowego krajobrazu kulturowego jest obok ochrony środowiska naturalnego najważniejszym celem publicznym polityki przestrzennej gminy. Na terenie gminy występują obszary i obiekty, o różnym stopniu wymagań ochronnych, w zależności od zachowanych lub koniecznych do uczynienia i ekspozycji, walorów zasobu kulturowego, na których obowiązują powszechne standardy ochrony wynikające z obowiązującego prawa.

Objęte ochroną obiekty i obszary środowiska kulturowego stanowią o tożsamości gminy, dlatego też zasady ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego powinny być uwzględnione w prawie miejscowym. Zaleca się sporządzanie waloryzacji krajobrazowej środowiska kulturowego gminy Bałtów w celu wyznaczenia obiektów cennych kulturowo kształtujących krajobraz kulturowy gminy i określenia zasad ich ochrony.

STREFY OCHRONY KONSERWATORSKIEJ

STREFA A – ścisłej ochrony konserwatorskiej

Obejmuje obszary szczególnie wartościowe, o dobrze zachowanej strukturze przestrzennej do bezwzględного utrzymania. W strefie tej występuje priorytet wymagań konserwatorskich. Wskazuje się zespół pałacowo-parkowy w Bałtowie z końca XVIII w jako obszar objęty ochroną w strefie A - ścisłej ochrony konserwatorskiej: W obrębie strefy A wskazuje się następujące rodzaje działań:

1) odtworzenie historycznych cech architektonicznych zabytkowej zabudowy – w szczególności gabarytów, kształtów i pokryć dachowych, elewacji zewnętrznych i detali architektonicznych pałacu i kaplicy;

2) rewitalizację i zachowanie historycznego układu terenu parku, w szczególności układu komunikacyjnego oraz nasadzeń drzewostanu;

3) dostosowanie współczesnych funkcji do wartości zabytkowych zespołu;

4) restaurację i modernizację techniczną obiektów z maksymalnym zachowaniem struktury budowli, detalu architektonicznego oraz wystroju wnętrza;

5) na obszarze objętym strefą „A” wszelkie prace ziemne, prace związane z gospodarowaniem zielenią, remonty, modernizacje, adaptacje, projekty uzupełnienia zabudowy, itp. należy uzgadniać z właściwym organem do spraw ochrony zabytków;

6) na obszarze objętym strefą „A” obowiązuje zakaz lokalizacji wszelkich nośników reklamowych.

STREFA B - ochrony konserwatorskiej:

Obejmuje obszar podlegający rygorom w zakresie utrzymania zasadniczych elementów rozplanowania, istniejącej substancji zabytkowej oraz charakteru i skali nowej zabudowy. Wskazuje się następujące obszary objęte ochroną w strefie B - ochrony konserwatorskiej:

– zespół młynów wodnych z jazem na rzece Kamiennej w Bałtowie,

– zespół kościoła parafii rzymsko-katolickiej pw. Matki Boskiej Bolesnej w Bałtowie,

– kościół parafii rzymsko-katolickiej pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Pętkowicach,

– „górną” cmentarz parafii rzymsko-katolickiej w Bałtowie,

- cmentarz parafii polsko - katolickiej w Okole,
- cmentarz wojenny w Lemierzach.

W obrębie strefy B wskazuje się następujące rodzaje działań:

- 1) zachowanie charakteru odrębnych zespołów przestrzennych;
- 2) zachowanie historycznej zabudowy - konserwacja i rewitalizacja obiektów zabytkowych;
- 3) zachowanie brył i elewacji budynków dawnych młynów oraz utrzymanie gabarytów i zasadniczej konstrukcji jazu;
- 4) zachowanie kompozycji i układów cmentarzy;
- 5) usunięcie lub odpowiednią przebudowę obiektów dysharmonizujących, kolidujących usytuowaniem, skalą i charakterem z historyczną strukturą przestrzenną;
- 6) uzyskanie uzgodnienia właściwego organu do spraw ochrony zabytków przed wydaniem decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu i uzgadnianie wszelkiej dokumentacji projektowej dotyczącej prac remontowo-budowlanych;
- 7) wprowadzenie elementów reklamy po uzyskaniu pozytywnej opinii właściwych organów ochrony zabytków.

STREFA E - ochrony ekspozycji

Obejmuje obszar stanowiący zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołu zabytkowego, dotyczy przede wszystkim terenów wyłączonych z zabudowy. Strefa ta dotyczy zespołu pałacowo-parkowego w Bałtowie.

W strefie E wskazuje się następujące rodzaje działań:

- 1) zabezpieczenie właściwego eksponowania historycznej zabudowy poprzez wycinkę drzew zasłaniających pałac od strony drogi wojewódzkiej nie będących elementami zabytkowego parku;
- 2) ochrona przed powstaniem dominant widokowych w tle eksponowanego zespołu lub na jego pierwszym planie.

Wyżej wymienione strefy ochrony konserwatorskiej należy wprowadzić w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, uwzględniając warunki ochrony obiektów wskazanych w studium do objęcia ochroną konserwatorską.

Cele Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Bałtów na lata 2021 – 2024 są zbieżne ze STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY BAŁTÓW

KOMPLEKSOWY PLAN ROZWOJU SZKÓŁ GMINY BAŁTÓW

Przyjęty **Uchwałą Rady Gminy Nr XXVIII/182/2016 z dnia 28 listopada 2016** roku Kompleksowy Plan Rozwoju Szkół Gminy Bałtów powstał z potrzeby ukierunkowania przyszłych działań podnoszących jakość i efektywność kształcenia i służy nakreśleniu wizji dalszego rozwoju placówek szkolnych i przedszkolnych na terenie Gminy Bałtów.

W założeniu Planu jednym z narzędzi hamujących ujemny przyrost naturalny oraz ujemne saldo migracji ma być jakość kształcenia. Ważne miejsce w założeniach zajmuje sfera dziedzictwa kulturowego:

„Kształcenie i wychowanie uczniów powinno służyć rozwojowi pozanawiania dziedzictwa kulturowego na terenie całego kraju i obszaru gminy. Dlatego dostęp do zabytków historycznych ma znaczący wpływ na poziom socjalizacji dzieci i młodzieży w gminie.”

Plan ... podkreśla bogactwo dziedzictwa kulturowego a także fakt posiadania przez gminę dużych obszarów (57% powierzchni) atrakcyjnych turystycznie, z walorami wypoczynkowymi.

Analiza SWOT wśród mocnych stron wykazała m.in.:

* bogate dziedzictwo kulturowe i historyczne obszaru gminy Bałtów wpływa na jakość poznawczą oraz socjalizację w zakresie tożsamości regionalnej,

* realizacja wielu znaczących działań wspomagających wartości kulturowe i historyczne – utworzenie Bałtowskiego Kompleksu Turystycznego,

* bliskość różnych form ochrony przyrody, wpływających na kształtowanie pozytywnych postaw proekologicznych.

Natomiast na szanse gminy składają się m.in.:

* promowanie tożsamości regionalnej,

* rozwój turystyki i rekreacji,

* promowanie walorów turystycznych gminy na skalę województwa i kraju.

Cele Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Bałtów na lata 2021 – 2024 są zbieżne z Planem Kompleksowe Rozwoju Szkół Gminy Bałtów.

PLAN GOSPODARKI NISKOEMISYJNEJ DLA GMINY BAŁTÓW

Plan gospodarki niskoemisyjnej jest dokumentem strategicznym, który koncentruje się na podniesieniu efektywności energetycznej, zwiększeniu wykorzystania odnawialnych źródeł energii oraz redukcji emisji gazów cieplarnianych. Istotą Planu jest osiągnięcie korzyści ekonomicznych, społecznych i środowiskowych wynikających z działań zmniejszających emisje gazów cieplarnianych.

Według wskazań Planu stan powietrza na obszarze można uznać za dobry, choć istnieją obszary problemowe:

- budownictwo: budynki zlokalizowane na terenie gminy (zarówno mieszkalne jak i użyteczności publicznej) w zdecydowanej większości są to budynki stare ogrzewane za pomocą kotłowni węglowych/drewna. Dodatkowo węgiel użytkowany przez większość gospodarstw jest złej jakości. Gaz oraz olej stanowią niewielki procent w ogólnym bilansie spalanych paliw.

- mały stopień wykorzystania energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych,

- transport, który jest efektem wzmożonego ruchu turystycznego.

W przypadku emisji gospodarstw domowych działania powinny być prowadzone głównie poprzez instalowanie kotłów wykorzystujących bardziej ekologiczne nośniki ciepła (w tym niekonwencjonalne) bądź, wymianę starych wyeksploatowanych kotłów węglowych na nowoczesne, wysoko sprawne, posiadające atest przyjaznych dla środowiska oraz termomodernizację.

Aby zachęcić mieszkańców do korzystania z Odnawialnych Źródeł Energii, należy prowadzić szeroką kampanie informacyjną na temat możliwości pozyskania dofinansowania z środków NFOŚiGW oraz WFOŚiGW w Kielcach w ramach programów kierowanych do osób fizycznych, między innymi na termomodernizację budynków mieszkalnych i wymianę źródeł energii cieplnej oraz instalacji OZE na własne potrzeby. Bardzo ważnym czynnikiem wpływającym na obniżenie emisji z indywidualnych palenisk domowych jest poprawa stanu świadomości ekologicznej mieszkańców. Wiedza nt. szkodliwości spalania butelek plastikowych, gumy, opakowań z powłoką aluminiową oraz sposobów oszczędzania energii (termomodernizacja, stosowanie materiałów energooszczędnych w budownictwie) powinna dotrzeć do wszystkich mieszkańców gminy. Edukację należy rozpocząć na wczesnym etapie – już w przedszkolach, szkołach i świetlicach wiejskich. Należy również prowadzić szereg działań informacyjnych na temat korzyści wynikających z korzystania z OZE.

W trakcie realizacji zadań związanych z termomodernizacją budynków użyteczności publicznej uwzględnione zostaną **wymogi ochrony gatunkowej roślin, zwierząt i grzybów** – zgodnie m.in. z zaleceniami dla obszarów siedliskowych, na podstawie których:

- przed przystąpieniem do ocieplenia obiektu/ów gmina zleci odpowiednio przeszkolonemu ornitologowi i chiropterologowi ekspertyzę ornitologiczną, która będzie mieć na celu odpowiedzieć na 4 pytania:

-czy budynek jest wykorzystywany, jako miejsce gniazdowania ptaków lub schronienie nietoperzy?

- czy w budynku znajdują się inne potencjalne miejsca, które mogłyby zostać zajęte przez ptaki lub nietoperze przed rozpoczęciem prac modernizacyjnych? Zostanie wykonana szczegółowa inwentaryzacja takich miejsc, obejmująca lokalizację i rodzaj.

-Jakie? Odpowiedź na to pytanie powinna obejmować rodzaj zabezpieczeń, terminy i sposoby ich wykonania oraz szacunek kosztów. Może zostać przygotowana wariantowo.

-Jakie działania można podjąć w przypadku danego budynku, aby po zakończeniu remontu oferował on dogodne schronienia i miejsca rozrodu dla ptaków i nietoperzy? Zakres tej propozycji powinien, co najmniej równoważyć stratę siedlisk w wyniku modernizacji plus kompensację strat poniesionych podczas remontu.

W trakcie realizacji inwestycji w razie odnalezienia pojedynczych gniazd ptasich czy miejsca obecności nietoperzy, tak zaplanowana zostanie kolejność prac, aby miejsca te były docieplane dopiero po opuszczeniu ich przez zwierzęta. W przypadku ptaków ornitolodzy zabezpieczą miejsca natychmiast po wylocie z niego młodych, by nie dopuścić do ponownego złożenia jaj (wiele ptaków wyprowadza 2, albo 3 lęgi w ciągu roku). Czynne usuwanie ptaków czy nietoperzy będzie traktowane, jako ostateczność i każdorazowo będzie wymagało konsultacji i zezwolenia Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska. Aby remont nie spowodował znaczącej szkody przyrodniczej, zostanie zapewniona zwierzętom odpowiednia ilość właściwych schronień. Jeśli nie będzie możliwości pozostawienia schronień istniejących zostaną utworzone schronienia alternatywne, równoważące ubytek takich miejsc w wyniku remontu. Liczba tych alternatywnych schronień będzie w pełni równoważyć stratę, z uwzględnieniem ew. rekompensaty za szkody poniesione przez populację tych gatunków w czasie remontu.

Realizując tę inwestycję Gmina będzie uwzględniać art. 51 i 52 ustawy o ochronie przyrody – wymóg ochrony ptaków i nietoperzy zasiedlających budynki.

Ograniczanie emisji z transportu (głównym liniowym źródłem emisji zanieczyszczeń w gminie jest przede wszystkim droga wojewódzka nr 754) obejmuje następujące działania:

- * rozwijanie transportu zbiorowego.
- * budowa sieci ścieżek rowerowych.
- * promowania systemu podwózek sąsiedzkich do pracy.

ODDZIAŁYWANIE NA ŚRODOWISKO PLANU ORAZ DZIAŁAŃ W NIM PRZEWIDZIANYCH

Gmina Bałtów charakteryzuje się wysokimi walorami środowiska przyrodniczego (przede wszystkim dolina Rzeki Kamienna), w związku z tym wiele z obszarów gminy objętych zostało ochroną na mocy ustawy o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. Sieć obszarów Natura 2000 obejmuje obszary specjalnej ochrony ptaków oraz specjalne obszary ochrony siedlisk.

Działania inwestycyjne planowane w ramach PLANU wposzczególnych miejscowościach sołectw w gminie na obszarach przekształconych antropogenicznie (zabudowanych) i będą dotyczyć budynków już istniejących. Działania wymienione w PLANIE mają charakter pro-ekologiczny. Wszystkie inwestycje/działania zapisane w planie w konsekwencji przyczynią się do poprawy jakości powietrza na terenie Gminy (redukcji emisji CO₂). Projekt dokumentu uwzględnia wytyczne określające ogólne warunki realizacji planowanych działań umożliwiające uzyskanie optymalnych efektów w zakresie ochrony środowiska, takie jak: ochrona ptaków i nietoperzy podczas realizacji prac termo modernizacyjnych; wymóg oszczędnego korzystania z terenu w trakcie przygotowania i realizacji inwestycji. Wobec powyższych danych i przy uwzględnieniu ww. zasad ochrony środowiska i przyrody, realizacja założeń projektu PLANU nie spowoduje znacząco negatywnych oddziaływań na środowisko, w granicach Gminy Bałtów. Bezpośrednimi odbiorcami zmian będą przede wszystkim mieszkańcy gminy. Warto jednak zwrócić uwagę na pośrednie, szersze oddziaływanie, które przyczyni się do poprawy m.in. jakości warunków życia, ochrony zdrowia oraz poprawy stanu technicznego.

Realizacja PLANU nie spowoduje ingerencji i przekształceń w środowisku naturalnym o wysokich walorach przyrodniczych, nie wpłynie negatywnie na obszary chronione cenne przyrodniczo. Negatywne oddziaływania na środowisko przedsięwzięć wymienionych w PGN ograniczało się będzie w większości przypadków jedynie do etapu realizacji inwestycji (etapu prac modernizacyjnych związanych z planowaną inwestycją), który wiąże się zazwyczaj z podwyższoną emisją hałasu, spalin z maszyn, czy też zwiększoną emisją pyłów. Negatywne oddziaływania na środowisko przyrodnicze związane z etapem realizacji inwestycji są oddziaływaniami krótkotrwałymi, odwracalnymi, o lokalnym charakterze. Wszystkie prace powinny być prowadzone w ciągu dnia, a wykorzystywany do prac sprzęt (maszyny i urządzenia) musi być sprawny

technicznie. Na etapie eksploatacji oddziaływania na środowisko będzie znikome, mniejsze w stosunku do obecnego stanu.

Świętokrzyski Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny w Kielcach i Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Kielcach uzgodnili odstąpienie od wymogu przeprowadzania postępowania w sprawie strategicznej oceny oddziaływania na środowisko dla PLANU.

Cele Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Baltów na lata 2021 – 2024 są zbieżne z Planem Gospodarki Niskoemisyjnej Gminy Baltów.

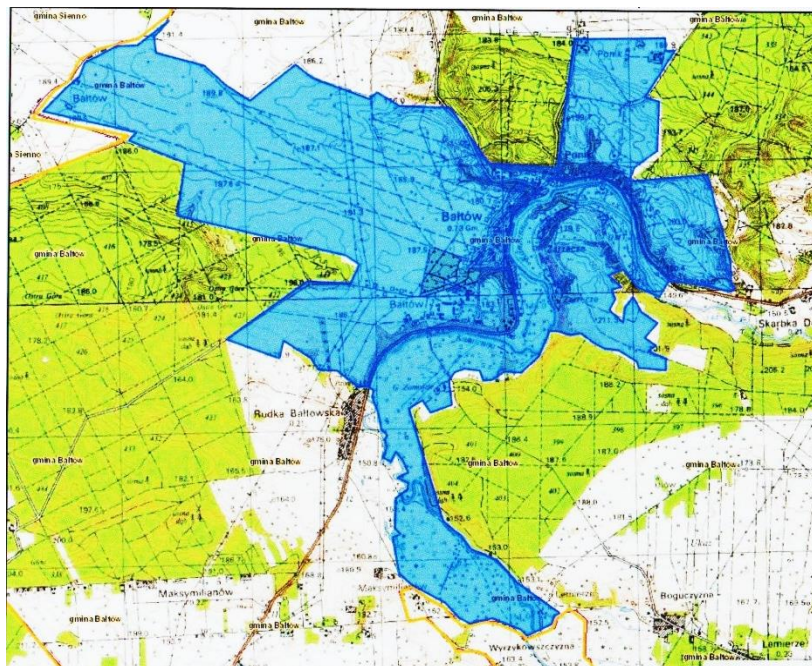
PROGRAM REWITALIZACJI GMINY BALTÓW¹ NA LATA 2016 – 2020

Program Rewitalizacji Gminy Bałtów na lata 2016 – 2023 zwany dalej PROGRAMEM został opracowany na podstawie **Uchwały Nr XXI/130/2016 Rady Gminy w Bałtowie** i wytycznych Ministra Infrastruktury i Rozwoju w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014 – 2020 i stanowi jeden z dokumentów strategicznych Gminy Bałtów.

Wizja wskazuje zasadniczy kierunek działania, jaki stoi przed obszarem pogrążonym w kryzysie. Wizja jest również zobrazowaniem pożądanej przyszłości, która z założenia motywuje jej twórców i adresatów do działań na rzecz jej realizacji. Wszelkie działania podjęte w ramach rewitalizacji mają służyć mieszkańcom Bałtowa i interesariuszom rewitalizacji w rozwiązywaniu problemów społecznych i poprawie jakości ich życia. Realizacja założeń PROGRAMU zapewni rozwój mikro, małej i średniej przedsiębiorczości, działalności kulturalnej, turystycznej i edukacyjnej.

Niezwykle ważnym elementem działań jest:

- * zachęcanie do aktywności w wydarzeniach kulturalnych i edukacyjnych dzieci i młodzież z różnych środowisk oraz grup społecznych,
- * udział lokalnej społeczności w podejmowaniu decyzji ważnych dla gminy,
- * udział organizacji sektora publicznego i prywatnego w rozwoju gospodarczym i społecznym,
- * stworzenie w wyznaczonym obszarze obiektów i przestrzeni przyjaznych do życia, rozwoju, a także spędzania wolnego czasu,
- * stworzenie miejsc atrakcyjnych turystycznie.

Mapa nr 1. Sołectwo Bałtów, za: Program Rewitalizacji....

¹ Dotyczy sołectwa Bałtów.

Cele rewitalizacji oraz odpowiadające zidentyfikowanym potrzebom rewitalizacyjnym kierunki działań mających na celu eliminację lub ograniczenie negatywnych zjawisk:

1. Rozwój kapitału społecznego oraz zapobieganie i redukcja negatywnych zjawisk na obszarze rewitalizacji.
2. Aktywizacja gospodarcza obszarów rewitalizacji, w szczególności poprzez stworzenie warunków przyciągających inwestorów, udzielanie wsparcia istniejącym przedsiębiorstwom oraz wykorzystanie istniejących potencjałów.
3. Odnowienie zdegradowanych terenów na obszarze rewitalizacji oraz nadanie im nowych funkcji, m.in. rekreacyjnych, turystycznych, edukacyjnych.
4. Rozwój infrastruktury społecznej, która przyczyni się do promowania, włączenia społecznego poprzez lepszy dostęp do usług społecznych, kulturalnych i rekreacyjnych.
5. Ochrona środowiska naturalnego oraz zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii na obszarze rewitalizacji.

Dla powyższych celów wyznaczone zostały kierunki działań, spośród których wskażemy te, które pozostają w bezpośredniej relacji z dziedzictwem kulturowym a ich wdrożenie będzie miało wpływ na zachowanie najcenniejszych zasobów i wzmocnienie istniejącego potencjału:

- *Park Dziedzictwa Ziemi Świętokrzyskiej i Szlak Legend,
- *zachowanie dziedzictwa kulturowego na obszarze rewitalizacji,
- *budowa infrastruktury sportowo – rekreacyjnej,
- *powstawanie i rozwój gospodarstw agroturystycznych,
- *organizacja wydarzeń kulturalnych na obszarze rewitalizacji oraz wydarzeń promujących obszar jako miejsce atrakcyjnie turystycznie,
- *zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii i poprawa jakości powietrza w obrębie obszarów Natura 2000,
- *zagospodarowanie terenu Okręglicy dla funkcji handlowych,
- *rozwój Bałtowskiego Kompleksu Turystycznego, API Bałt
- *szlaki turystyczne szansą na rozwój Bałtowa.

W bezpośrednim związku z zasobami dziedzictwa kulturowego pozostają konkretne, przewidziane w PLANIE przedsięwzięcia, do których zalicza się m.in.:

- promocja dziedzictwa kulturowego (wydawanie folderów, wydawnictw opisujących działalność kulturalną na rewitalizowanym obszarze oraz opisujące dziedzictwo znajdujące się na obszarze rewitalizacji,
- zagospodarowanie terenu Okręglicy (obszaru bezpośrednio sąsiadującego z zabytkami znajdującymi się w ewidencji) poprzez m.in. zakup stałych stoisk handlowych m.in. dla potrzeb lokalnych twórców,
- utworzenie Centrum Kongresowo – Rekreacyjnego „Szwajcaria Bałtowska”, który w połączeniu z aktualną ofertą Bałtowskiego Kompleksu Turystycznego oraz przy wykorzystaniu walorów krajobrazowo – przyrodniczych gminy Bałtów pozwoli zbudować całkowicie nową na polskim rynku ofertę pakietową o charakterze noclegowo – rekreacyjno – edukacyjno – prozdrowotnym,
- edukacja ekologiczna,
- zagospodarowanie przestrzeni publicznej i poprawa estetyki i bezpieczeństwa sołectwa Bałtów, m.in. poprzez tworzenie przestrzeni dla turystów, budowa małej infrastruktury, zagospodarowanie centrum, w tym terenu wokół figury Chrystusa Frasobliwego, montaż monitoringu,
- budowa ścieżek rowerowych, wyznaczanie tras biegowych, spacerowych, kajakowej (Ćmielów – Solec nad Wisłą), oznakowanie informacja oraz zagospodarowanie, uporządkowanie wąwozów, jarów i wyposażenie ich w małą infrastrukturę,
- powstanie Parku Dziedzictwa Ziemi Świętokrzyskiej, obejmującego: renowację zabytkowego młyna wodnego, budowę Czapy Czarownicy z panelami (salami), ścieżki edukacyjnej oraz amfiteatru,
- uzupełnienie Parku Dziedzictwa Szlakiem Legend, który jako liniowy produkt turystyczny prowadził będzie po obiektach dziedzictwa kulturowego regionu świętokrzyskiego.

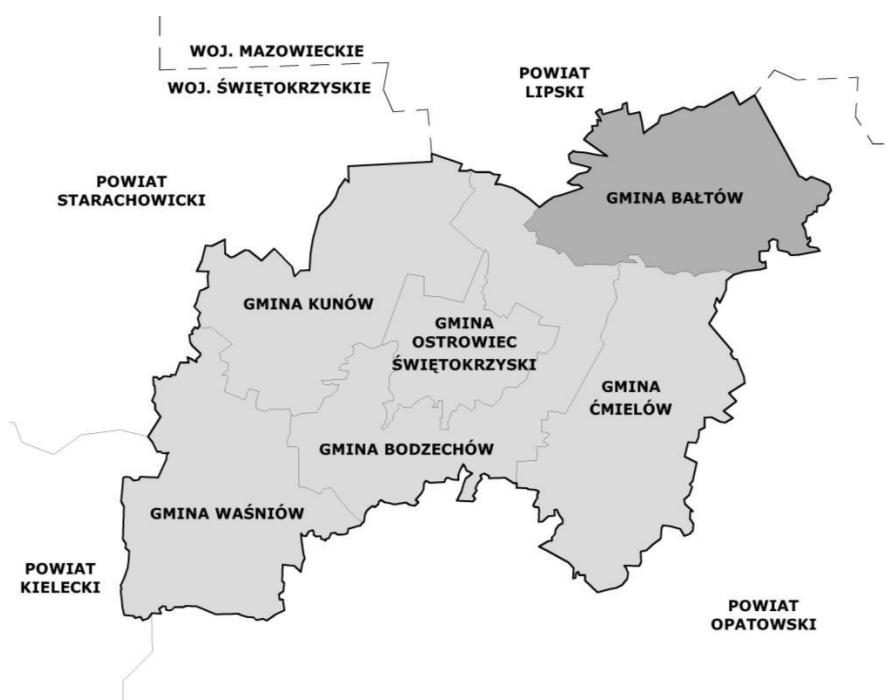
Cele Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Bałtów na lata 2021 – 2024 są zbieżne z Programem Rewitalizacji Gminy Bałtów na lata 2016 – 2023.

5.2. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO

5.2.1. ZARYS HISTORII OBSZARU GMINY

Obszar gminy Bałtów położony jest na północno-wschodnim obrzeżeniu Gór Świętokrzyskich, na granicy dwóch regionów Przedgórze Ilżeckiego i Wyżyny Sandomierskiej, dla której północnej części wciąż używa się określenia Wyżyna Opatowska. Granicę między nimi wyznacza Dolina Kamiennej. Obszar ma łagodnie pofalowaną powierzchnię, co jest efektem szeregu skomplikowanych procesów geologicznych, które przez setki milionów lat kształtowały współczesną rzeźbę okolicy.

Gmina Bałtów położona jest w północno – wschodniej części województwa świętokrzyskiego, wchodzi w skład powiatu ostrowieckiego, granicząc z województwem mazowieckim. Gminę Bałtów okalają od wschodniej strony gmina Tarłów (powiat opatowski, woj. świętokrzyskie), od południa gminy Bodzechów i Ćmielów (powiat ostrowiecki, woj. świętokrzyskie), od północnego-zachodu gmina Siemno (powiat lipski, woj. mazowieckie).

Mapa 2. Gmina Bałtów na tle układu administracyjnego, za: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Bałtów

Powierzchnia gminy wynosi 105 km kw., z czego 43,5% zajmują lasy. W skład gminy, która zajmuje powierzchnię 105 km wchodzi sołectwa: Antoniów, Bałtów, Wólka Pętkowska, Borcuchy, Lemierze, Pętkowice, Ruda Bałtowska, Maksymilianów, Michałów, Skarbka, Wólka Bałtowska, Wólka Bałtowska Kolonia, Wycinka, Wólka Trzemecka, Okół. Zamieszkuje je (stan na 2019) 3410 osób (32 osoby na km kw.). Na tle ujemnego salda przyrostu naturalnego i migracyjnego, zjawiskiem pozytywnym jest duża ilość osób w wieku produkcyjnym (2092). Na terenie gminy zarejestrowanych jest 228 podmiotów gospodarczych, głównie w sektorze budowlanym i przemysłowym. Poziom bezrobocie wynosi 6,5%.

Źródło: Studium uwarunkowań

Historycznie obszar dzisiejszej gminy Bałtów znajdował się na północ od granicy dawnych powiatów radomskiego i sandomierskiego (od XVI w. opatowskiego) w obrębie najpierw dzielnicy a następnie województwa sandomierskiego. Granica z sąsiadującym powiatem opatowskim przebiegała najpierw wzdłuż środkowego biegu Kamiennej, by od wysokości Borii (już na terenie powiatu opatowskiego) zmierzać na wschód lądem. Tak ukształtowany podział administracyjny przetrwał dobie staropolską. W roku 1795, po III rozbiórze, kiedy administracja austriacka sięgnęła na wschód od Warszawy, na obszarze lewobrzeżnej części

byłego województwa sandomierskiego utworzono dwa cyrkule: kielecki i radomski, który objął obszar dzisiejszej gminy Bałtów. Kiedy w roku 1807 powstało Księstwo Warszawskie, kraj podzielono na departamenty i powiaty, a po wojnie z Austrią w styczniu 1810 roku dołączono Galicję Zachodnią, na obszarze której utworzono 4 departamenty i 40 powiatów. Interesujący nas obszar znalazł się na obszarze departamentu radomskiego² w powiecie soleckim. Na wzór administracji francuskiej utworzono wówczas także gminy wiejskie, w tym Gminę Bałtów. Łączone z własnością ziemską ówczesne struktury nie były ciągłe i stabilne. Poza źródłami z r. 1812 nie ma potwierdzenia na późniejsze funkcjonowanie ośrodka gminnego w Bałtowie, a administrację szczebla podstawowego na tym terenie przejął ośrodek w Ćmielowie. W realiach Królestwa Polskiego (po 1820 r.), pozostające w unii personalnej z Rosją, miejsce departamentu radomskiego, z wyłączeniem powiatu kieleckiego, zajęło województwo (od 1837 r. gubernia) sandomierskie z siedzibą w Radomiu, a obszar dzisiejszej gminy Bałtów znalazł się w obwodzie opatowskim i powiecie soleckim. Ukazem carskim z roku 1844 zredukowano ilość guberni i min. z połączenia guberni sandomierskiej i kieleckiej powstała jedna - radomska. Należący do niej teren niniejszego opracowania trafił do powiatu opatowskiego i okręgu soleckiego. Najtrwalszą reformę administracyjną Rosjanie przeprowadzili w roku 1866. W wyniku zupełnie nowego podziału utworzono 10 guberni w tym kielecką i radomską. Na obszarze tej drugiej utworzono 7 powiatów: iłżecki, konecki, kozienicki, opatowski, opoczyński, radomski i sandomierski. Dwa lata wcześniej (1864) powołano do życia gminy wiejskie. Bałtów, który był przewidziany na siedzibę gminy w wytycznych z roku 1658, ostatecznie w wyniku zwiększenia minimalnej ilości domów, z jakich można było utworzyć gminę, do rangi ośrodka gminnego nie awansował. Jej siedzibą zostały Pętkowice przypisane do powiatu iłżeckiego (obszar ówczesnej Gminy Pętkowice w znacznym stopniu pokrywał się z terenem dzisiejszej Gminy Bałtów). Niewiele zmian do struktury podziału administracyjnego na szczeblu powiatowym i gminnym wniosły wydarzenia I wojny światowej. Po odzyskaniu niepodległości, Ustawą Tymczasową z 2 VIII 1919 roku na terenie 10- byłych guberni utworzono 5 województw w tym kieleckie i Powiat Iłżecki z siedzibą w Starachowicach - Wierzbniku. Okupant hitlerowski w roku 1939 przeprowadził reorganizację podziału administracyjnego. Gmina Pętkowice znalazła się na obszarze Dystryktu Radomskiego i Powiatu Iłżeckiego. Dla gminy używano nazwy Gmina Skarbka z siedzibą w Bałtowie. Powojenny dekret z 7 lipca 1945 roku przywrócił województwo kieleckie i utrzymał Powiat Iłżecki, w skład którego wchodziła Gmina Pętkowice z siedzibą w Skarbce. W roku 1956 powstał nowy powiat lipski, na obszarze którego znalazły się gromady (zamiast gmin) Bałtów, Okół (prestał być samodzielną gromadą przed 1969 r.) i Pętkowice. W roku 1972 w miejsce gromad przywrócono na obszarach wiejskich gminy jako najniższe jednostki samorządu terytorialnego. Wówczas po raz pierwszy pojawiła się na mapie gmina Bałtów, będąc (ze zmianami terytorialnymi) spadkobiercą gminy Pętkowice oraz pozostając na terenie powiatu lipskiego. Wraz z likwidacją powiatów i wprowadzeniem w roku 1975 dwustopniowego podziału administracyjnego na 49 województw Gmina Bałtów pozostała w granicach okrojonego Kieleckiego. Podział ten przetrwał do kolejnej reformy administracyjnej w roku 1999, w efekcie której powstało 16 dużych województw, a wśród nich Województwo Świętokrzyskie. Jednocześnie przywrócono struktury powiatowe, w tym Powiat Ostrowiecki, na terenie którego znajduje się Gmina Bałtów.

Dzieje obecności człowieka na obszarze gminy Bałtów sięgają paleolitu i zachowują ciągłość do czasów nowożytnych, o czym więcej w części poświęconej archeologii. Podstawowy zarys współczesnej sieci osadniczej powstał już w średniowieczu. Jej rozwój polaryzowały dwa ośrodki większej własności ziemskiej: należący do Rawiczów Bałtów (w roli lokalnego centrum wspierany przez administrację kościelną) oraz Pętkowice. W sąsiedztwie wymienionych wsi, stanowiących trzon osadniczy zaczęły powstawać kolejne osady zakładane z woli swych posiadaczy: Wola Bałtowska i Wola Pętkowska oraz kolejne, które wkraczały na okalające zewsząd przełom Kamiennej obszary leśne. Według opisującego powiat radomski Adolfa Pawińskiego: „*Idą tu puszcze jedna za drugą i wśród nich niby oczka oliwy na powierzchni wody pływają siedliska ludzkie*”. I faktycznie, ówczesna kraina na północ od żyznego płata lessowego Wyżyny Opatowskiej była najslabiej zaludnioną w Małopolsce (od 10 do 15 osób na km kw.), miała najrzadszą sieć osadniczą, a niezbyt urodzajna gleba nie pozwalała na intensyfikację rolnictwa. W konsekwencji, wyłączwszy Wólkę Bałtowską i Dolinę Wolanki (Trzemcha, Sienno), polodowcowa, zalesiona wysoczyzna Przedgórza Iłżeckiego procesem osadniczym objęta została dopiero na przestrzeni XVIII w. (Michałów, Borcuchy, Dunale, Wólka Trzemecka), ze szczególną jego intensyfikacją w XIX w. (Góry, Narożniki, Zapusta) prowadzoną ku zasiedlonej wcześniej linii Sienno – Osówka – Maruszów i kolejnej wzdłuż Krępianki. Podobnie rozwijało się

² W tym kształcie departament radomski, który sięgał za Nidę, objął swym zasięgiem większość województwa sandomierskiego z czasów I Rzeczypospolitej.

ówczesne osadnictwo na południe od przełomu Kamiennej. Do wysokości Borii rozpościerały się lasy, które dopiero od XVIII w. były zasiedlane przez pojedyncze skupiska: Lemierze, Ulów, Magonie i już intensywnie kolonizowane w XIX w.: Wycinka, Maksymilianów czy przysiółek Kopaniny. Od Borii (do XVIII w w parafii Bałtów ale poza obszarem dzisiejszej gminy) mamy już do czynienia z ciągłością osadnictwa wzdłuż doliny rzeki Kamiennej (Stoki, Ruda, Borownia, Podgrodzie), która na odcinku od Ćmielowa do Bałtowa płynie z południa na północ. Nieco inaczej wyglądała sytuacja najbardziej na wschód wysuniętego Okoła, wsi należącej do Okolski, a następnie Tarłów, więc siłą rzeczy ciężającej ku ich rodowym Czekarzewicom. Tym samym Okół w latach późniejszych znalazł się poza obrębem dóbr Pętkowice i podlegał odrębnym przemianom własnościowym i procesowi rozwoju, szczególnie intensywnym w XIX w.

Na tak silnie „wewnętrzne” uwarunkowania rozwoju sieci osadniczej wpływał fakt, że przez obszar dzisiejszej gminy Bałtów nie prowadziły nigdy bardziej znaczące trakty handlowe. Do XX w. nie stanowiła go nawet gęsto zasiedlona Dolina Kamiennej. Dominowały lokalne połączenia uwarunkowane istnieniem miasteczek (Gliniany, Ćmielów, Tarłów, Sienna) i silnych ośrodków dóbr ziemskich (Bałtów, Pętkowice, Czekarzewice, Brzozowa). Dopiero na mapie Karola de Pertheesa naniesiony został, poświadczony w źródłach pisanych z 1783 r., gościniec z Glinian do Pętkowic, który prowadził przez Duranów i Karczmę Duranowską (dziś Karczemkę), gdzie krzyżowało się kilka lokalnych dróg z Rudy Ćmielowskiej (dziś Kościelnej) do Tarłowa oraz ku Zarzeczcu, Bałtowowi i dalej Doliną Wolanki przez Wolę Bałtowską, Trzemchę do Sienna. W Dolinie Kamiennej drogę od Rudy Ćmielowskiej przez Stoki, Borię, Rudę Bałtowską, Bałtów odnajdziemy dopiero na mapie z pocz. XIX w., Szczegóły dotyczące dróg i ich nawierzchni uchwytne są dopiero na mapie z połowy lat 30 XX w. Natomiast droga prowadząca wzdłuż doliny Kamiennej przez Pętkowice (obecnie wojewódzka) miała w międzywojniu status drogi gminnej (!), która na odcinku od granic powiatu i gminy, za Rudką Bałtowską (już na terenie powiatu opatowskiego) do Bałtowa została utwardzona, natomiast od Bałtowa przez Skarbkę do Pętkowic określana była jako gruntowa ale przejezdna (!). Dalej w kierunku Okołu i Czekarzewic droga miała nawierzchnię gruntową o gliniastym (grząskim) podłożu. W Czekarzewicach przecinała się drogą wojewódzką „o twardej nawierzchni z podkładem” i prowadziła przez Zemborzyn ku Pawłowicom. Jedynym odcinkiem drogi powiatowej na terenie przedwojennej gminy Pętkowice było połączenie Bałtowa z Olechowem. Pomimo takiego statusu do Sienna jeździło się po nawierzchni gruntowej, do tego silnie piaszczystej. Podobny stan miała droga gminna prowadząca Doliną Wolanki przez Wólkę Bałtowską i Trzemchę do Sienna. Na 8 odnotowanych na terenie gminy mostów drewnianych połowa wymagała remontu bądź nie nadawała się do użytku. Niewiele w tej kwestii zmieniło się do wybuchu II wojny światowej i podczas okupacji, a skromność budżetu powojennej gminy Pętkowice, na barkach której spoczywał ciężar budowy dróg sprawiły, że obecny układ dróg wraz z przebiegiem drogi wojewódzkiej jest dziełem czasów nam bardziej współczesnych i historycznie miał ograniczony wpływ na kształtowanie się krajobrazu kulturowego. O pozostałych w przestrzeni kulturowej gminy reliktach starych traktów więcej w rozdziale, który został poświęcony charakterystyce krajobrazu kulturowego gminy Bałtów.

ZARYS DZIEJÓW MIEJSCOWOŚCI

W opisie ujęte zostały jedynie te miejscowości, które zachowały swą odrębność oraz dzieje parafii Bałtów, której wpływ na historię gminy jest niepodważalny.

Mapa nr 3. Sołectwa gminy Bałtów, za: Studium uwarunkowań ...

ANTONIÓW

Wieś włościańska ukształtowana w wyniku rozpadu dóbr Trzemcha, który dokonana się w latach 1880 – 1881. W okresie I wojny światowej w znacznej części spalona.

BIDZIŃSZCZYŻNA

Na pocz. XIX w. nazywała się Wola Skarbkowa – Biedzieńszczyzna i należała do dóbr ziemskich Pętkowice. W roku 1885 liczyła 14 domów, 102 mieszkańców i 84 morgi włościańskie. Ostatnie morgi dworskie zostały rozparcelowane w roku 1902.

BORCUCHY

Śródleśna osada smolarzy powstała na przestrzeni XVIII w. powiązana z dobrami ziemskimi Sienno. W roku 1862 we wsi zarobnej Borcuchy odnotowano budowle folwarczne (dom, trzy chlewy), karczmę i 12 chałup chłopskich. Tutejsi włościanie odrabiali pańszczyznę w dobrach Trzemcha. W końcu XIX w. we wsi należącej do parafii Sienno było 10 domów i 122 mieszkańców. Podczas I wojny światowej spłonęła cała zabudowa: 31 domów mieszkalnych i 106 inwentarskich.

BAŁTÓW

Wieś Bałtów, której nazwa (1326) dzierżawcza wskazuje na założyciela bądź właściciela o imieniu Bałuta/Bałut, najpewniej od początku istnienia należała do Rawiczów. Jednocześnie jakieś części należały (1431) do dziedzica Sienna Dobiesława Oleśnickiego. W końcu XV w. we wsi były łany kmieci, karczmy, zagrody i folwark rycerski (praedium unum militare). W tym czasie właścicielem „głównym” był Stanisław Tarło h. Topór. Przez niemal cały wiek XVI Bałtów należał do Ossolińskich. Równolegle w gronie właścicieli pojawia się Andrzej Świdziński (1569). Wówczas to we wsi odnotowano 9 łanów ziemi, 2 zagrody, 3 komorników i 12 rzemieślników. W II połowie XVII w. do listy dziedziców nad Kamienną dołączają Chocimowscy, po nich Bałtów obejmują Chomętowscy: Marcin (1697) oraz Stanisław, wojewoda mazowiecki (zm. 1728), budowniczy pieca hutniczego w Rudce Bałtowskiej. Od tego okresu można już mówić o kluczu dóbr bałtowskich, w skład których wchodziły: Bałtów, Boria, Rudka Bałtowska, Ponik, Wólka Bałtowska oraz folwarki Zamoście i Dunale. Następnie dobra tutejsze przechodzą na Pieniżków herbu Odrowąż, kolatorów (1743) tutejszego kościoła Dominika, Antoniego (1787), Ludwika i Ignacego.

W końcu XVIII wieku, wedle ks. Franciszka Siarczyńskiego w Bałtowie, wsi dziedzicznej, odległej 7 mil od Radomia i 10 od Lublina, było 115 domów, kościół farny, pałac Chomętowskich, 5 młynów i 2 tartaki. Grunta określano wówczas jako pszenne, znaczne lasy i łąki, teren rudonośny, pełen glinki, piasków różnego koloru, marmurów oraz wapienia.

W 1802 roku Jan z Dukli hr. Małachowski nabył klucz bałtowski, a ponieważ wcześniej, na przełomie XVIII i XIX w. zakupił od miejscowej szlachty kilka małych majątków oraz części wsi Skarbka Dolna i Górna oraz Ulów, stworzył w efekcie bardzo rozległe dobra ziemskie. Wykruszyła się z nich jedynie wieś Boria z Lemierzami, gdyż po bezpotomnej śmierci Józefa Odrowąż Pieniżka weszła w proces odrębnych, skomplikowanych przemian własnościowych.

Dobra bałtowskie Jan z Dukli hr. Małachowskiego (zm. 1821) tworzyły: Bałtów, Rudka, Wola Bałtowska, Skarbka Dolna i Górna, Dunale, Ulów, Zamość i Ponik. Wedle Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego, w roku 1827 w Bałtowie były 52 domy i 399 mieszkańców, w końcu XIX wieku 47 domów i 493 mieszkańców.

Spadkobierczyni dóbr Małachowskich Franciszka z hr. Małachowskich Dunin - Karwicka, darowała w 1828 roku klucze: Ćmielów, Bałtów i Sadowie oraz majątności wołyńskie dzieciom Kazimierzowi i Annie Dunin Karwickim, którzy odsprzedali rozległy majątek w 1831 Teresie z ks. Druckich -Lubeckich hr. del Campo Scipio i jej szwagrowi Wojciechowi Pusłowskiemu. Po jego śmierci w roku 1833 połowę dóbr odziedziczyli synowie Franciszek, Władysław, Tytus, Ksawery i Wandalin Pusłowscy. W roku 1845 Teresa Scipionowa wykupiła od braci ich udziały i stała się jedyną właścicielką dóbr ziemskich Ćmielowa, Bałtowa i Sadowia. Po jej śmierci dobra przejęła córka Maria ks. Drucka -Lubecka, wdowa po Franciszku Ksawerym, niedysiejszym ministrze skarbu Królestwa Polskiego. Od matki dobra te kupili Józef i Aleksander ks. Drucy -Lubeccy. Józef pozbył się swej części na rzecz brata w roku 1850, a w roku 1896 Aleksander ks. Drucki -Lubecki przekazał dobra synowi także Aleksandrowi, którego synowie podzielili majątek. Bohdan przejął

dobra ćmielowskie i zamieszkał w Brzostowie. Ksawery odziedziczył Bałtów (sprawy formalne zakończono w roku 1931) i ożenił się z Jadwigą z hrabiów Oppersdorffów herbu Kruk Czarny, starego rodu niemieckiego, który osiedlił się na Śląsku w XVII w.

Druccy -Lubeccy opuścili Bałtów 6 sierpnia 1944 r., udając się przez Radom na Zachód Europy. Majątek ruchomy wywieźli podstawionymi przez Niemców wagonami. Majątek ziemski został rozparcelowany pomiędzy małorolnych i pracowników folwarcznych, a lasy upaństwowione.

PARAFIA BAŁTÓW

Kościół parafialny wzmiankowany w 1326 r. z przynależnością do archidiakonatu zawichojskiego. Jego hipotetyczną lokalizację można łączyć z murowaną kaplicą, datowaną na 1786 r., pozostającą w stanie ruiny na terenie zespołu dworskiego. Fundatorem pierwszego kościoła miał być właściciel Bałtowa z rodu Rawiczów. W czasach króla Kazimierza Wielkiego parafia bałtowska liczyła zaledwie 165 wiernych, ale szybko się rozrastała. W opisie Jana Długosza (1470-1480) prawo patronatu nad kościołem drewnianym p.w. św. Andrzeja należało do rycerza Warsza h. Rawa. Poza dziesięciną snopową i konopną w wysokości 10 grzywien kościół miał własne role i łąkę przeznaczone na folwark (na Zarzeczcu zwanym też Bałtowem Poduchownym). Oprócz tego pleban pobierał dziesięcinę z części wsi Janowice, leżącej w parafii Momina. W Księdze dochodów beneficjów diecezji krakowskiej z roku 1529 czytamy, że pleban bałtowski pobierał dziesięcinę snopową z ról folwarcznych, i kmiecych wsi Bałtów, z Jędrzejowic – z ról kmiecych, w Denkowie – z ról dworskich, z Borii z ról kmiecych, ze Stoków z ról kmiecych i w Okole – z wszystkich ról należących do wsi. Parafia obejmowała także wsie: Trzemcha, Pętkowice oraz Wola Bałtowska. W 1662 r parafia liczyła 349 wiernych, a na jej obszarze znajdowało się 5 wsi prywatnych. Kiedy w roku 1696 na modrzewiowym kościele na wzgórzu zawalił się dach, na czas remontu nabożeństwa przeniesiono do garncarskiej kaplicy pw. Św. Rozalii, zlokalizowanej w dolinie Kamiennej. A gdy w roku 1729 odbudowany kościół spłonął całkowicie, kaplica definitywnie awansowała do rangi świątyni parafialnej i jako kościół została konsekrowana pod wezwaniem Matki Boskiej Bolesnej w roku 1743. Sto lat później, podobnie jak wybudowana w sąsiedztwie dzwonnica, wymagał gruntownego remontu. Wówczas ogrodzono także bałtowskie cmentarze. Za Małachowskich (pocz. XIX w.) parafia liczyła już 3345 dusz. Przy parafii funkcjonowało na przestrzeni XVI i XVII w. szkolnictwo, a w roku 1748 utrzymujący się z jałmużny szpital, mogący przyjąć jednocześnie 6 osób. Szkoła parafialna, którą prowadził ks. Charzewski funkcjonowała jeszcze w roku 1818. W latach 30. i 40. za ks. Tomasza Wrońskiego przeprowadzono gruntowny remont znajdującego się w opłakanym stanie kościoła, ogrodzono górny cmentarz i założono dolny. W końcu XIX wieku wobec znaczącego wzrostu liczby wiernych (pomimo odłączenia wsi Boria, która weszła w skład nowo utworzonej w XVIII w. parafii Ruda Kościelna) na zlecenie ks. Teofila Banaszkiewicza plany rozbudowy świątyni wykonał Konstanty Wojciechowski z Warszawy w stylu barokowym, a po jego przeniesieniu do Szewny, dzieło samej rozbudowy kontynuował ks. Ludwik Olsiński. Prace ruszyły 16 czerwca 1904 r. Rozbudowę zakończono w 1908 r., ale dopiero rok później do obecnej wysokości doprowadzono wieże. Rozbudowa świątyni generalnie zmieniła jej układ. W roku 1934 z obszaru parafii wyłączono wsie, które utworzyły nowo powstałą w Pętkowicach.

PONIK (obecnie część Bałtowa)

Powstała jeszcze w XVIII w osada młynarska Ponik zachowała odrębność oraz ciągłość nazwy do lat międzywojennych. W sąsiedztwie miejsca, gdzie znajduje się zespół młynów funkcjonowały także (1896) karczma Ponik, a bardziej ku Skarbce, pod lasem kuźnia. Na samą osadę składał się szereg zabudowań znanych z późniejszych spisów (1948). Poza zespołem młynów i budynkiem administracji w skład nieruchomości wchodziły: murowane chlewy kryte dachówką, dom służbowy kryty gontem, dom służbowy murowany z kamienia, kryty słomą i gontem oraz dwie murowane piwnice.

DUNALE

Śródleśna osada powstała na przestrzeni XIII w., z której dziesięcina szła na kościół w Bałtowie. Jej część odnotowana została w obrębie dóbr bałtowskich w czasach Małachowskich na przełomie XIX/XX w. W roku 1838 cegielnię w swej części posiadał Antoni Odrowąż Pieniążek (ówczesny dziedzic Stoków), której działalność kontynuowali ks. Druccy – Lubeccy. W 1862 r. osadę Dunale tworzyły 2 gospodarstwa: Sebastiana Baki i Michała Dunala. Po nacjonalizacji lasów cegielnię przejęła GS Samopomoc Chłopska Boria i prowadziła do lat 50. XX w.

LEMIERZE

Lemierze zaistniały w zapisach z XVIII wieku będąc wówczas gruntami „na Lemierzu”, wchodzącymi w skład dóbr boryjskich klucza bałtowskiego Odrowąż – Pieniązków. Najpewniej był to obszar przeorany lemieszami, a uprzednio „wyrwany” lasowi na potrzeby uprawy. Być może proces ten miał związek z wypalaniem węgla drzewnego, skoro w nieodległym sąsiedztwie znajdowała się równolegle osada Węgliska, a w tradycji ustnej zachowała się analogicznie utworzona nazwa Lemieszyska. Etymologicznie można zatem przyjąć, że Lemierze to, mieszkańcy śródleśnej osady, którzy lemieszem, czyli metalowym okuciem pługa, zdobywali orną ziemię. Uznając ten wysiłek, dziedzic bałtowski Dominik Odrowąż Pieniążek w testamencie zagwarantował włościanom posiadanie gruntów „na Lemierzu”.

Po śmierci Józefa Odrowąż Pieniążka dobrami boryjskimi (oddzielonymi już wówczas od klucza bałtowskiego) władali spadkobiercy: Aniela z Pieniązków Kraszkowska, jej syn Feliks Kraszkowski, Maciej Giełżyński, Piotr Giełżyński, Hieronim Nowosielski, Kornelia z Sołtyków Radziszewska.

W konsekwencji procesu uwłaszczeniowego w II poł. XIX wieku z dóbr boryjskich wydzielony został (blisko 200 mórg) folwark Lemierze. Wówczas (1870) w osadzie włościańskiej było już 8 domów i 84 mieszkańców, gospodarujących na 32 przyznanych morgach własnej ziemi. Ponieważ popowstaniowe czasy były ciężkie dla folwarków, ich właściciele (Kornelia Radziszewska zbyła na rzecz włościan 324 morgi) ratowali się sprzedażą gruntów bądź wyrębem lasów, które zazwyczaj nabywali włościanie i karczując pnie, przystosowywali ziemię pod uprawę. Powszechna była także zamiana serwitutów na grunty, co dokumentowano wpisami do tzw. tabel likwidacyjnych. Tą drogą doszło do powstania większości obecnie użytkowanych pól uprawnych w rejonie Lemierzy i Wycinki. Jednocześnie kurczył się szlachecki folwark, który w latach 80. XIX wieku obejmował 1 dom, 12 mieszkańców i 150 morgów ziemi (ostatecznie rozparcelowany przed 1923 rokiem). W końcu XIX w osadzie włościańskiej było już 20 domów i 148 mieszkańców, co świadczy o jej dynamicznym rozwoju. W 1921 r Lemierze liczyły 35 budynków mieszkalnych oraz 198 mieszkańców wyznania rzymskokatolickiego i 11 mojżeszowego. Wśród społeczności żydowskiej wyróżniali się Fisz Szmul, ceniony malarz oraz kupiec Hoła Kudłowicz. W 1931 r w Lemierzach mieszkały 253 osoby. W międzywojniu przez kilka miesięcy 1926 roku funkcjonowała w Lemierzach jednoklasowa szkoła powszechna, a niejaki Gębusia prowadził zakład produkujący dachówkę. W roku 1943 Lemierze liczyły 334 mieszkańców.

W latach 60. do wsi doprowadzono bitą drogę, w kolejnych powstały: Koło Gospodyń, jednostka OSP i strażnica, gdzie funkcjonował Klub Prasy i Książki „Ruch”, a obecnie mieści się wiejska świetlica.

MICHAŁÓW

Michałów zaistniał na przestrzeni XVIII w. jako folwark należący do dóbr Pętkowice. Po uwłaszczeniu powstała część włościańska jako Michałów Kolonia, jednocześnie funkcjonowała osada Swoboda (60 mórg dworskich). Z czasem w wyniku przemian własnościowych i stopniowej parcelacji folwarku i dóbr leśnych wszystkie grunty w II poł. XIX w. przeszły w ręce włościańskie. Jesienią 1944 funkcjonował tu niemiecki obóz pracy przymusowej, a zgromadzonych i przetrzymywanych w chłopskich stodołach więźniów wykorzystywano do budowy umocnień.

OKÓŁ

Wieś dziedziczna Okolskich herbu Rawicz, który zaliczają się do najstarszych rodów Ziemi Sandomierskiej. W XV wieku w posiadanie części Okoła weszli Tarłowie (Andrzej 1483). Spośród Okolskich wymienionego mamy Feliksa (1521), który sprzedał swą część Andrzejowi Tarło. Mimo wszystko w rękach Okolskich (1578 – Lucyna i Albert Okolscy) pozostały pewne działki, skoro procesowali się z Tarłami Stanisławem i Wojciechem w okolicznościach towarzyszących zakładaniu miasta Tarłowa. Na przełomie XVI/XVII wieku właścicielem całej wsi i folwarku został Mikołaj Oleśnicki. Wówczas uprawiano tu głównie żyto spławiane Wisłą do Gdańska oraz tatarkę, len, konopie i warzywa. W końcu XVII Okół znalazł się w rękach Denhoffów, a po nich Sanguszków (Janusz Aleksander 1775). W XIX w. większość wsi znajdowała się we władaniu dziedziców Potoka Ostrowskich, ale część zwana od imienia właściciela Ignacówką należała

do Ignacego Arkuszewskiego. W gronie dziedziców odnotowano także Pawła Jawornickiego (1832) oraz Herniczków Stanisława i Antoniego (1860). W roku 1827 w Okole było 75 domów i 504 mieszkańców a w 1886 r. w 116 domach mieszkało 758 mieszkańców oraz funkcjonowały młyn i tartak. W 1913 roku otwarta została szkoła powszechna, w której nauczycielką była Helena Rutkowska. W okresie I wojny światowej do wsi ciągnęły się okopy rosyjskiej Reduty Tarłowskiej. W międzywojniu gromada Okół należała (1933) do gminy Pętkowice, a w roku 1938 liczyła 1535 mieszkańców, w tym 6 Żydów.

Po II wojnie światowej wieś stawiała opór kolektywizacji. Najpierw w roku 1950 grupa około stu kobiet zmusiła mierniczego do zejścia z pól i przerwania prac, a w roku 1953, gdy próbowano zaorać chłopskie miedze wystąpiła grupa około 250 kobiet i młodzieży. W efekcie doszło do przepychanek a w konsekwencji bójki z udziałem mężczyzn. Ucierpieli przedstawiciele powiatowych struktur PZPR oraz Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa. Uszkodzono także 3 traktory Państwowego Ośrodka Maszynowego.

PĘTKOWICE KOLONIA

Wieś powstała w końcu XIX w., kiedy jeden z właścicieli ziemskich na obszarze dawnych dóbr ziemskich Pętkowice Ignacy Poraj Jasieński sprzedał w roku 1893 teren dawnego dworu i folwark Pętkowice (w 34 chłopów nabyło w sumie 192 morgi) Towarzystwu Chłopskiemu Pętkowice za pośrednictwem Oddziału Radomskiego Banku Włościańskiego. Obecna lokalizacja wsi pokrywa się z obszarem dawnego folwarku

PĘTKOWICE

Odnotowani w źródłach właściciele (Andrzej - 1508 oraz Jakub i Marcin - 1569) Pętkowscy, pisali się z Pętkowic w Sandomierskiem i należeli do linii pieczętującej się herbem Ostoja. W XVI w. mieli tu po ćwierci łana i dwóch zagrodników. W XVII w. wieś była własnością Gromadzkich (Samuel 1648). W 1662 roku było tu 45 domów. W połowie wieku XVIII wśród właścicieli Pętkowic wymieniony został Antoni Poniński, od którego dobra zakupił w roku 1769 Michał Antoni Leszczyński h. Abdank, cześnik (1757), podczasz (1766) i stolnik sandomierski (1770), chorąży sandomierski (1773), poseł i elektor króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, kawaler Orderu św. Stanisława (1784). W skład jego majątku wchodziły także Michałów, Linów i Wólka Linowska, a druga żona Franciszka z Bidzińskich, wdowa po Stanisławie Ponińskim odkupiła w 1771 r. Duranów i Potok, sprzedane wcześniej Lubomirskim. Michał Antoni Leszczyński zmarł 12 kwietnia 1787 roku w Pętkowicach. Już wówczas możemy mówić o dobrach ziemskich Pętkowice, na które składały się: Pętkowice, Wola Pętkowska, Michałów, Bidzińszczyzna. Majątek po Michale Leszczyńskim nabył od Józefa Leszczyńskiego 23.12.1807 r. Walenty Ichnatowski. W okresie silnego uprzemysłowienia Doliny Kamiennej ok. 1836 r. w Pętkowicach stanęły dwie kuźnie o rocznej produkcji 500 cetnarów żelaza. Ze względu na zadłużenie w latach 1849 -51 dobra Pętkowice wystawiane były kilkakrotnie na licytację z zamiarem wypuszczenia ich w trzyletnią dzierżawę. Jeszcze przed powstaniem styczniowym (co najmniej od 1860 r.) w ich posiadanie wszedł Władysław Kiniorski. Carski akt uwłaszczenia chłopów, pogłębiający się kryzys i kolejne parcelacje oraz sprzedaże doprowadziły do powolnego rozpadu dóbr i sprzedaży ziemi dworskiej włościanom.

RUDKA BAŁTOWSKA

Wieś powstała na przestrzeni XVII w. Przed rokiem 1728 powstał tu piec do wytopu żelaza wzniesiony przez Stanisława Chomętowskiego - wojewodę mazowieckiego i ówczesnego właściciela dóbr bałtowskich. Umiejętności tutejszych mistrzów wykorzystywane były przy budowie kuźnicy w Częstocicach ale, gdy w roku 1795, kiedy dobra obejmował Jacek hr Małachowski, piec w Rudce Bałtowskiej już nie funkcjonował. Po Małachowskich wieś należała do Druckich – Lubeckich.

SKARBKA DOLNA i GÓRNA

Znaleziska archeologiczne wskazują przynajmniej na XII/XIII w. osadnictwo, ale nie ma potwierdzenia w źródłach pisanych. W I poł. XIX w Wola Skarbkowa zwróciła na siebie uwagę ks. Franciszka Siarczyńskiego, który napisał: *Osadę należącą do Skarbków, a potem będącą siedliskiem Duninów –*

od nazwy miejscowości Wolskimi zwanymi ... leży nad rzeką Kamienną, na gruntach urodzajnych, nie zbywa jej na lessach. Sprawa własności Skarbki okazuje się jednak bardziej skomplikowana.

Najbardziej wiarygodny zapis prowadzi do Piotra Celestyna (ur. Około 1710 r.), który był m.in. podczaszym brzezińskim (1744). Jego wnuczka po synu z pierwszego małżeństwa Rafale, staroście dybowskiemu Gertruda wyszła za Andrzeja Dobieckiego, chorążego pancernego z pierwszego małżeństwa. W późniejszych latach Skarbka należała do Roszkowskich, a gdy jeden z nich roztrwonił majątek i wyjechał za granicę, przeszła na własność Dziegielowskich. Następnie znalazła się w składzie dóbr bałtowskich (w 1832 jako właściciela zostali wymienieni Teresa z ks. Druckich – Lubeckich hr del Campo Scipio oraz Wojciech Pusłowski, a następnie Al. Ks. Drucki – Lubecki).

W 1827 r w Skarbce Dolnej było 16 domów i 143 mieszkańców w Górnej 3 domy i 25 mieszkańców. W latach 80. XIX w. W Skarbce Dolnej było 37 domów i 229 mieszkańców, a w Górnej 6 domów i 30 mieszkańców. Na rozwój wsi wpływ miało nie tylko rolnictwo, ale również produkcja wapna. Nie bez znaczenia pozostaje także fakt, że miejscowość była siedzibą gminy Pętkowice.

Poza przykładami zabytkowych budowli znajdujących się w gminnej ewidencji w krajobrazie kulturowym zachowały się charakterystyczne wapieniaki pozostające w bezpośredniej relacji z wyrobiskami skały wapiennej i stanowiące znakomitą ilustrację ważnej gałęzi lokalnej gospodarki, jaką było wydobywanie kamienia wapiennego i wypalanie wapna. W lokalnym nazewnictwie zachowało się także określenie Piecówki używane w odniesieniu do rolniczego obszaru Kop Skarbskich, ale odnoszące się do istniejących tam wapieniaków i kamieniołomów.

ULÓW

Wieś Ulów pojawiła się jako przyległość dóbr Skarbka w końcu XVIII w. Gdy w 1796 i 1802 kolejne części na Skarbce i Ulowie nabył Jan z Dukli hr. Małachowski śródleśna osada stała się siedzibą gajowego i z czasem weszła w skład ogromnych dóbr ziemskich Bałtów, przechodząc wraz z nimi kolejne zmiany własnościowe. Pozostająca poza dobrami bałtowskimi część wsi Ulów przechodziła skomplikowane przemiany własnościowe na przestrzeni XIX w. przechodząc w ręce włościańskie. Stąd często pod nazwą Ulów wymieniano jako odrębną Kolonię i Osadę leśną, a w międzywojniu wieś i gajówkę. W roku 1827 było tu 6 domów i 50 mieszkańców.

WÓŁKA PĘTKOWSKA/ Pętkowska wola

W źródłach nazywan atakże Ptasza Wola lub Ptaszka, odobnie jak Pętkowice należała w XVI w. do Pętkowskich, a następnie znajdowała się w obrębie dóbr Pętkowice. W 1827 r. było tu 16 domów i 102 mieszkańców. W wyniku rozpadu dóbr Pętkowice przeszła na własność Heleny Reklewskiej (od 1877), a następnie jej córki Marii, które mieszkały w tutejszym dworze. Zadłużona majątność po raz pierwszy została wystawiona na przymusową licytację w r. 1882, ale procedury trwały do końca XIX w. Ostatecznej parcelacji folwarku i sporządzenia tabel likwidacyjnych dokonano do roku 1907.

WÓŁKA PĘTKOWSKA KOLONIA

Wieś powstała po parcelacji folwarku Wólka Pętkowska i jako ulicówka ukształtowała się w osi Wólki Pętkowskiej, rozwijając swą zabudowę na wschód w kierunku zabudowań folwarcznych.

WÓŁKA BAŁTOWSKA

W źródłach pojawia się jako Wolia (1569). Wola czyli wieś, która powstała z czyjejś inicjatywy (woli), w XVII w należąca do Mikołaja Małyczowskiego, Marcina Chocimowskiego herbu Oksza, dziedzica Małoszyc a także Jerzego Ossolińskiego. Natępnie wieś znalazła się w obrębie klucza bałtowskiego Małachowskich i Druckich – Lubeckich.

WÓLKA TRZEMECKA

Wieś powstała w XVIII w. w wyniku działalności kolonizacyjnej (z woli) właścicieli dóbr Trzemcha Olechowskich. Położona w dolinie Wolanki w najstarszej swej części zachowuje układ ulicówki.

WYCINKA

Nazwa pojawia się po raz pierwszy w roku 1869, kiedy Kornelia Radziszewska spadkobierczyni większości dóbr Boria A,B,C dokonała wydzielenia przestrzeni leśnej Wycinka. Nazwa ta z czasem przylgnęła do gruntów przyznanych chłopom carskim ukazem (1864) uwłaszczeniowym, które zostały wyodrębnione z dóbr boryjskich. Nim to nastąpiło określenie „dobra ziemskie Wycinka” przypisane były do owej przestrzeni leśnej, która zmieniała właścicieli i systematycznie była uszczuplana o kolejne obszary poddawane parcelacji. Gdy grupa chłopów nabyła grunty wydzielone z przestrzeni leśnej Wycinka w sąsiedztwie wsi Wiktorzyn, korzystając przy tym z kredytu Banku Włościańskiego, nową osadę zaczęto dla odróżnienia nazywać Wycinką Bankową. Jednocześnie opisywana tu wieś była określana jako Ukazowa, co podkreślało jej uwłaszczeniową genezę. Tym samym dla odróżnienia nowopowstałych osad chłopskich o nazwie Wycinka używano określać Ukazowa i Bankowa (obie należały wówczas do gminy Ruda Kościelna). Ponieważ w międzywojniu ostatecznie Wycinka Bankowa została wchłonięta przez wieś Wiktorzyn, konieczność rozróżniania obu wsi dodatkowym określeniem przestała być potrzebna i utrwaliła się obecna nazwa Wycinka, która od początku swego istnienia jest włościańską ulicówką.

5.2.2. KRAJOBRAZ KULTUROWY

Krajobraz kulturowy tworzy przestrzeń ukształtowaną historycznie w wyniku działalności człowieka oraz elementy przyrodnicze. Ich wzajemne relacje i powiązania na terenie gminy Bałtów są wyjątkowo wyraziste, a na kształt przestrzeni, którą stworzył człowiek największy wpływ wywarły: rolnictwo, gospodarka leśna, eksploatacja kopalni oraz przetwórstwo płodów rolnych. Zachowane zabytki, w tym sakralne i techniki, założenie parkowo – pałacowe, zachowane historyczne układy przestrzenne wsi wraz z ich tradycyjną zabudową, elementy małej architektury: kapliczki, krzyże i figury przydrożne oraz cmentarze i miejsca pamięci pozostają w ścisłej relacji z naturalnym krajobrazem.

Pierwszym i podstawowym czynnikiem kształtowania się krajobrazu kulturowego było rolnictwo, którego rozwój warunkuje rozmieszczenie i jakość gleb. Na wysoczyźnie polodowcowej na północ od doliny Kamiennej zbudowanej głównie z piasków, żwirów, piasków eolitycznych i glin zwałowych, zalegających kilkumetrową warstwą na utworach jurajskich, wykształciły się gleby bielcowe niższych klas bonitacyjnych (IV – VI). Bardziej żyzne rędziny i gleby brunatne występują jedynie miejscowo, gdzie znajdują się wychodnie skał jurajskich lub płyty lessu. Na południe od Kamiennej, płat lessowy zanika ku wschodowi i w rejonie Wólki Pętkowskiej występują już słabej jakości gleby bielcowe. Odrębną strefę stanowi dolina Kamiennej, która jest wysięclana torfami, namułami, madami i piaskami pochodzenia rzecznoego. W ścisłym związku z tak nakreśloną mapą gleb ukształtowała się „historyczna” mapa zasiedlania obszaru współczesnej gminy Bałtów oraz zapis tego procesu w krajobrazie kulturowym. Znaleźiska archeologiczne pozwalają cofnąć początki osadnictwa średniowiecznego przynajmniej do XII/XIII w., wzdłuż rzeki Kamiennej wykształcił się ciąg osad: Bałtów, Skarbka, Pętkowice, Okół oraz (już na terenie gminy Tarłów) Czekarzewice i Zęborzyn. Pozostająca poza tym układem Wólka Bałtowska rozciągnęła się wzdłuż doliny Wolanki, lewego (suchego w dolnym biegu) dopływu Kamiennej. Bałtów zlokalizowany został na okalającej od wschodu przełom Kamiennej krawędzi wysoczyzny. Pozostałe, najstarsze wsie z obszaru dzisiejszej gminy Bałtów powstały na terasach nadzalewowych. W pierwszej kolejności uprawiano połacie wysoczyzn położone najbliżej krawędzi dolin. Ukształtowanie terenu decydowało o tym, że w większości ówczesne wsie były szertegówkami. O wzmożonej dynamice osadnictwa w późniejszych okresach świadczy fakt, że wieś Borcuchy jeszcze na pocz. XIX w. była osadą śródlęsną (!). Rozwój osadnictwa ilustrują mapy z XVIII i pocz. XIX . zamieszczone w **Załączniku nr 1. Archiwalne mapy terenu gminy Bałtów.**

Postępujący proces karczowania lasów i dalszy rozwój sieci osadniczej doprowadził do powstania skupisk ludzkich bardziej oddalonych od rzeki, włącznie z odlesieniem i włączeniem pod uprawę rolną pozbawionej cieków wodnych wysoczyzny Przedgórze Ilżeckiego, co stało się do końca XVIII wieku (Ruda

Bałtowska, Michałów (pierwotnie folwark) oraz Lemierze, Dunale, Górki, Góry (dziś nieistniejące), Ulów i Borcuchy. Najmłodsze wsie na terenie gminy Bałtów są konsekwencją ukazu uwłaszczeniowego oraz rozpadu, parcelacji dużych własności ziemskich i likwidacji folwarków na przestrzeni XIX i XX w.: Bidzińszczyzna, Wycinka, Maksymilianów, Pętkowice Kolonia, Wólka Pętkowska Kolonia (Wygnanów) i Wólka Bałtowska Kolonia. Ten trwający blisko sto lat proces zakończyła reforma rolna wprowadzona na mocy Dekretu PKWN i przeprowadzona wiosną 1945 r. (parcelacja majątków ziemskich i nacjonalizacja lasów Druckich – Lubeckich (Bałtów, Dunale, Górki, Derewicze, Modrzewina) oraz majątków leśnych Jankowskich (Wólka Pętkowska) i Janusza Gombrowicza (Potoczek).

W procesie kształtowania krajobrazu kulturowego poza działalnością czysto rolniczą znaczącą rolę odegrały także rzemiosło (garncarstwo), przetwórstwo (młynarstwo, gorzelnictwo) i przemysł (smolarstwo, wapiennikarstwo, metalurgia).

Na tle tych czynników ukształtowała się lokalna sieć komunikacyjna, która dopiero w międzywojniu (!) włączona została do planów drogowych województwa kieleckiego i powiatu ilżeckiego. Skutkowało to ukształtowaniem głównego ciągu komunikacyjnego (obecnie droga wojewódzka 754) w układzie wschód – zachód. Jednocześnie zaczęły zanikać dominujące dotychczas trakty w układzie północ – południe, południowywschód – północnyzachód. Ciekawym świadkiem tych przemian są figury i krzyże przydrożne oraz zachowane nazwy miejscowe, np. Karczemka.

W obecnym krajobrazie kulturowym gminy Bałtów przeważa zabudowa wiejska z szeregiem zachowanych dawnych układów ruralistycznych i ciekawymi przejawami lokalnego budownictwa wiejskiego, jednakże dominantę stanowią ściśle powiązane z krajobrazem naturalnym zespoły parkowo – pałacowy, kościoła p.w. Matki Boskiej Bolesnej i młynów w samym Bałtowie.

Istotnym komponentem krajobrazu kulturowego gminy jest także dziedzictwo niematerialne, na które składają się miejscowe podania i legendy, różnorodne przejawy folkloru, rękodzieła oraz zachowane nazwy miejscowe.

Powyższe składniki krajobrazu kulturowego zostały opisane w kolejnych rozdziałach PROGRAMU, gdyż w pierwszej kolejności wymaga prezentacji niepowtarzalny krajobraz naturalny, w którym przejawiają się różnorodne co do form walory ukształtowania terenu, charakteru podłoża i szaty roślinnej malowniczego Przełomu Kamiennej i jego najbliższego otoczenia.

DZIEDZICTWO PRZYRODNICZE

W krajobraz kulturowy wpisują się ostoje przyrodnicze ukształtowane w sposób naturalny, które na mocy prawa podlegają ochronie. Gmina Bałtów charakteryzuje się wysokimi walorami środowiska przyrodniczego (przede wszystkim dolina Rzeki Kamienna), w związku z tym wiele z obszarów gminy objętych zostało ochroną na mocy ustawy o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r.

NATURA 2000

Na terenie gminy Bałtów wskazano dwa tereny (Ostroje) objęte ochroną jako specjalne obszary ochrony siedlisk sieci NATURA 2000: **Dolina Kamiennej** i **Krzemionki Opatowskie**.

Dolina Kamiennej (PLH260019)

Obszar znajduje się w obrębie mezoregionu Przedgórze Ilżeckie. Ostoję stanowi rozległa dolina Kamiennej - klasyczna równina denudacyjna, której wysokości absolutne rzadko przekraczają 200 m. Od Ćmielowa Kamienna wykorzystuje zagłębienie uskoku i płynie w kierunku północnym. Na tym odcinku tworzy ona dwa malownicze przełomy, jeden w Podgrodziu, a drugi w Bałtowie. Dla tego fragmentu charakterystyczne są strome lessowe lub wapienne krawędzie urozmaicone przez liczne odsłonięcia skał wapiennych, wąwozy, jaskinie lub jary. Obszar zbudowany jest ze skał wapiennych stanowiących obrzeże mezozoiczne Gór Świętokrzyskich, z utworów środkowej i górnej jury oraz skał kredowych. Cechuje się znacznymi wyniosłościami, schodzącymi stromymi krawędziami w dolinę rzeki. Dolina rzeki jest rozległa, podlega więc zalewom. Obfituje w starorzecza i zastoiska. W dolinie dominują rozległe ekstensywnie użytkowane łąki o zmiennym uwilgotnieniu, a także łągi, zarośla wierzbowe, trafiają się także torfowiska niskie. Krawędzie i zbocza doliny zajęte są przez dobrze wykształcone murawy kserotermiczne. Obszar dodatkowo urozmaicają wydmy i liczne leje krasowe. Od północnego przełomu Kamienna skręca w kierunku północnym i uchodzi do Wisły. Obszar ma silnie zróżnicowaną i bogatą roślinność. Związane jest to z dużym

urozmaiceniem podłoża skalnego, rzeźby, gleb, a także działalnością ludzką. Na siedliskach oligotroficznych, piaszczysto-ilastych dominują świeże bory sosnowe i bory mieszane. Na glebach lessowych, zwłaszcza na zboczach doliny Kamiennej zachowały się fragmentarycznie żyzne grądowe lasy liściaste z rzadkimi i prawnie chronionymi roślinami takimi jak: tojad dzióbaty (*Aconitum moldawicum*, *A. variegatum*), ulúdka leśna (*Omphalodes scorpioides*), groszek wschodniokarpacki (*Lathyrus laevigatus*). Dużą wartość przyrodniczą przedstawiają rezerваты leśne Modrzewie, Ulów. Ogółem stwierdzono tu występowanie 13 typów siedlisk przyrodniczych z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, zajmujących łącznie ponad 42% obszaru. Do najcenniejszych należą murawy kserotermiczne, w tym szczególnie naskalne oraz ostnicowe, z wieloma cennymi i zagrożonymi gatunkami (np. *Carex pediformis*, *Stipa pulcherrima*, *S. joannis*, *Iris aphylla*), łąki o różnym stopniu uwilgotnienia, grądy oraz starorzecza, a także niewielkie fragmenty łęgowych lasów dębowo-wiązowo-jesionowych. Znaczenie obszaru podnosi zdecydowanie fakt, iż występuje tu jedna z najliczniejszych i dosyć stabilnych w Polsce populacji obuwika pospolitego (*Cypripedium calceolus*). Występuje tutaj 11 gatunków zwierząt z II załącznika Dyrektywy Siedliskowej: mopek (*Barbastella barbastellus*), nocek duży (*Myotis myotis*), bóbr europejski (*Castor fiber*), wydra europejska (*Lutra lutra*), traszka grzebieniasta (*Triturus cristatus*), kumak nizinny (*Bombina bombina*), boleń (*Aspius aspius*), trzepla zielona (*Ophiogomphus cecilia*), modraszek (*Maculinea teleius*), czerwończyk nieparek (*Lycaena dispar*) i pachnąca dębowa (*Osmoderma eremita*). Dla tego ostatniego gatunku planowana ostoja jest szczególnie ważna, gdyż chroni ona dwa bardzo dobrze zachowane, o naturalnym charakterze stanowiska (Ulów). Podobne znaczenie ostoja ma dla nocka dużego (poza obszarem gminy Bałtów w Rudzie Kościelnej kolonia rozrodcza licząca około 300 osobników). Należy podkreślić, że Dolina Kamiennej stanowi ważny korytarz ekologiczny o randze krajowej.

Ostoja posiada także znaczne walory krajobrazowe, zwłaszcza w odcinkach przełomowych doliny Kamiennej z licznymi odsłonięciami skalnymi, jaskiniami oraz głębokimi wąwozami.

Krzemionki Opatowskie (PLH 260024)

Na obszarze Ostoi znajdują się dwa rezerваты: Rezerwat Archeologiczny „Krzemionki Opatowskie” i Rezerwat Przyrody „Krzemionki”.

Rezerwat Przyrody „Krzemionki”

Tworzą go tereny głównie zajęte przez zbiorowiska leśne, w tym bory sosnowe i mieszane, grądy, a także świetliste dąbrowy. Niewielkie powierzchnie zajmują także murawy kserotermiczne, które mają charakter wtórny i wykształcają się na dawnych polach pogórnictwa lub w okolicy nieczynnych wyrobisk wapienia. Obszar położony jest na mniej więcej płaskiej równinie denudacyjnej, w dużej mierze zbudowanej z wapieni jurajskich, pokrytych cienką powłoką piaszczystych i piaszczysto-gliniastych osadów plejstocénskich. W południowej części rez. Krzemionki Opatowskie występują leje krasowe, doliny erozyjne oraz antropogeniczne deformacje powierzchni w postaci wyrobisk dawnych kamieniołomów. Cały teren jest suchy, pozbawiony zbiorników i cieków wodnych. Na obszarze utrzymują się dosyć duże powierzchnie zajęte przez świetliste dąbrowy i zbiorowiska grądowe. Pozostałe drzewostany mają charakter głównie gospodarczy i stanowią podstawowe fitocenozy obszaru. Są to m.in. bór subkontynentalny *Peucedano-Pinetum* oraz bór suboceaniczny *Leucobryo-Pinetum*. Łącznie stwierdzono tu występowanie 3 typów siedlisk z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, pokrywających ponad 16 % obszaru. We florze roślin naczyniowych wyróżnia się duża grupa gatunków reliktowych oraz rzadkich i zagrożonych. Występuje tu 6 gatunków zamieszczonego w Polskiej Czerwonej Księdze roślin, są to: wawrzynek główkowy (*Daphne cneorum*), wiśnia karłowata (*Cerasus fruticosa*), kostrzewa ametystowa (*Festuca amethystina* subsp. *Ritschlii*), buławik czerwony (*Cephalanthera rubra*). Stwierdzono występowanie 2 gatunków roślin z załącznika II Dyrektywy Siedliskowej, są to dzwoniecznik wonny (*Adenophora liliifolia*) i obuwik pospolity (*Cypripedium calceolus*). Ostoja zabezpieczy wśród wyróżnionych siedlisk przede wszystkim priorytetowe ciepłolubne dąbrowy, które są tu dobrze zachowane, bardzo cenne pod względem składu gatunkowego, co wpływa na bioróżnorodność na poziomie gatunków w skali regionu i kraju, oraz w tej części kraju kresowe. Z tego typu siedliskami związane są również gatunki naturowe, tu występujące -kilka licznych i utrzymujących się od kilkudziesięciu lat populacji (*Adenophora liliifolia*) oraz mniej liczne, ale stabilne populacje (*Cypripedium calceolus*). Obszar ten jest ważny dla ochrony pachnicy dębowej (*Osmoderma eremita*) - stanowisko w Krzemionka Opatowskich.

Na terenie wyznaczanej ostoi swoje stanowiska mają gatunki reliktowe oraz rzadkie i zagrożone: gniewosz plamisty (*Coronella austriaca*), modliszka zwyczajna (*Mantys religiosa*), smukwa kosmata (*Scolia hirta*), paż żeglarz (*Iphiclydes podalirius*), paż królowej (*Papilio machaon*), mienia strużnik (*Apatura ilia*), biegacz pomarszczony (*Carabus intricatus*), wałkówka trójzębna (*Chondrula tridens*), szklarka zielonawa

(*Nesovitreia petronella*). W obszarze występują gatunki ptaków z I Załącznika Dyrektywy Rady 79/409.EWG dzięcioł białoszyi (*Dendrocopos syriacus*), dzięcioł średni (*Dendrocopos medius*), dzierzba gąsiorek (*Lanius collurio*), skowronek borowy (*Lullula arborea*) i pokrzewka jarzębata (*Sylvia nisoria*).

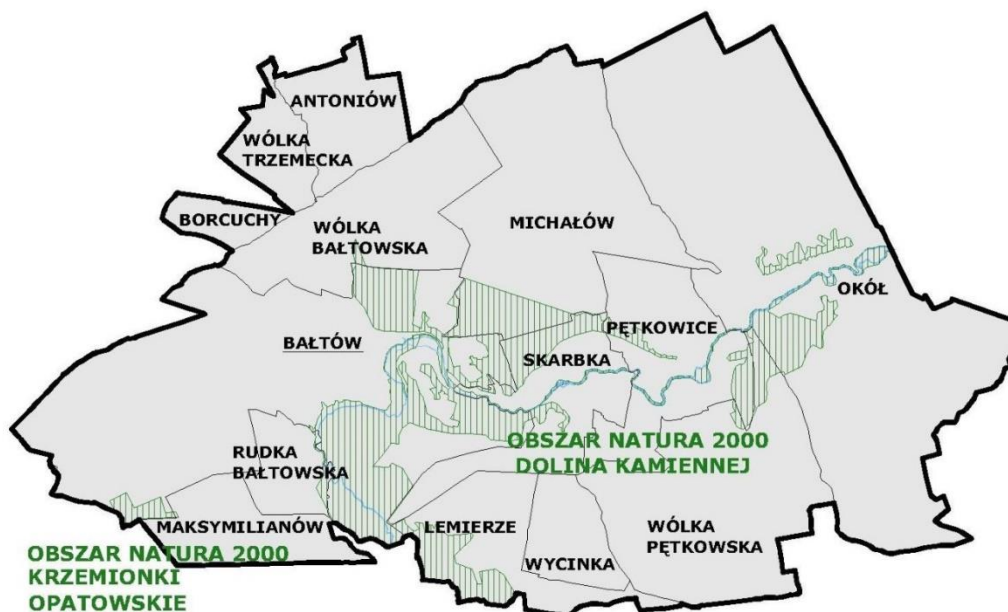
Rezerwat Archeologiczny „Krzemionki Opatowskie”

W Ostoi znajduje się także rezerwat archeologiczny, który chroni neolityczne kopalnie krzemienia pasiastego (krajobraz oraz podziemne szyby i chodniki), eksploatowane 3500-1800 lat p.n.e. Na powierzchni pola górniczego występuje ok. 5000 szybów, z których najgłębsze osiągają 9 metrów. Ze względu na upad i stopniowe zagłębianie górotworu z warstwą krzemienionośną na terenie rezerwatu zachowały się różne typy kopalń: od najpłytszych jamowych, przez niszowe po głębokie filarowo-komorowe i komorowe. Te ostatnie stanowią szczyt rozwoju cywilizacji neolitycznej. Pracą w kopalniach zajmowały się wyspecjalizowane klany górników i producentów narzędzi krzemiennych, którzy posiadali odpowiednią wiedzę geologiczną i techniczną. Wysokość podziemi mieści się w przedziale między 55 a 120 cm, gdyż ławice krzemienia występują tylko w jednej, około metrowej grubości warstwie wapienia. Do urobku skały i wydobywania narzędzi krzemiennych wykorzystywano kilofy kamienne, krzemienne oraz wykonane z poroża zwierzęcego, a także tłuki i pobijaki. Dysponowano nadto całym zestawem narzędzi drewnianych. Długość chodników warunkował dopływ powietrza, którego obieg w warunkach zwiększonego upadu wymuszano paląc ogniska. Do oświetlenia korytarzy i stanowisk pracy stosowano niewielkie łuczywa ze smolnego drzewa. Pracy towarzyszyła magia, którą wyrażają zachowane rysunki naskalne. Czas eksploatacji jednej kopalni był różny i mógł sięgać nawet 300 lat. Jednorazowo załogę stanowiło od kilku do kilkunastu osób zajmujących się drążeniem, transportem na powierzchnię i obróbką kopaliny. Wydobyty z wapienia krzemień był selekcjonowany jeszcze w podziemiach, po czym najlepszy surowiec transportowano w koszach lub workach na powierzchnię, gdzie w bezpośrednim sąsiedztwie wyjścia z szybu zlokalizowane były tzw. pracownie obróbki krzemienia, w których dzielono konkret na mniejsze kawałki, formując półprodukt do wyrobu narzędzi. Końcowa obróbka następowała w osadzie na Gawrońcu, gdzie znajdowały się specjalistyczne warsztaty krzemieniarskie, wykonujące siekiery i dłuta. W okresie największej popularności surowca pasiastego (pierwsza połowa III tysiąclecia p.n.e.) „wyroby” z Krzemionek docierały na tereny oddalone od kopalń o około 660 km! Osada na Gawrońcu specjalizowała się nie tylko w obróbce krzemienia pasiastego z Krzemionek, ale korzystała także ze złóż tego surowca w Borowni, Koryciźnie, Rudzie Kościelnej, a nawet pokładów krzemienia nakrapianego spod Świeciechowa, położonego na przeciwnym brzegu Wisły.

W samych Krzemionkach bardzo dobrze zachowała się zarówno podziemna architektura – wyrobiska oraz chodniki, którymi poruszali się górnicy – jak i krajobraz na powierzchni – gdzie można obserwować leje poszybowe, dawne wejścia do kopalń otoczone fałdami gruzu wapiennego.

Ze względu na unikalny stan zachowania Krzemionek a także wzajemne powiązania z innymi polami górniczymi oraz „osadą centralną” na śmielowskim Gawrońcu 6 lipca 2019 r. podczas 43. Sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa w Baku (Azerbejdżan) Krzemionkowski Region Prehistorycznego Górnictwa Krzemienia Pasiastego, składającego się z pól górniczych Krzemionki, Borownia i Korycizna oraz osady Gawroniec, został wpisany na Listę światowego dziedzictwa UNESCO.

Kilka spośród 5 tys. kopalni na Krzemionkach zostało udostępnione do zwiedzania w postaci podziemnej trasy turystycznej.

Mapa nr 4. Obszary natura 2000 na terenie gminy Bałtów, za: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Bałtów

REZERWATY PRZYRODY

Rezerwat „Modrzewie”

Rezerwat utworzony Zarządzeniem Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 13.10 1971 (MP. 53/1971, poz. 346). Powierzchnia obszaru 5,06ha. Rezerwat florystyczny, obejmuje fragment wielogatunkowego lasu o charakterze naturalnym z udziałem modrzewia polskiego i runem charakterystycznym dla lasów na glebach lessowych. Rezerwat znajduje się na pagórkowatym terenie poprzecinanym głębokimi, lessowymi wąwozami o stromych zboczach i porośniętym wielogatunkowym lasem liściastym o charakterze naturalnym z udziałem modrzewia polskiego (*Larix polonica*). Podłoże stanowi paleozoiczny trzon skalny. Głęboki miejscami na 20 metrów, cienisty i wilgotny wąwóz, którego dnem poprowadzono drogę w stronę miejscowości Sienno, poprzecinany jest płytszymi odnogami. Na drzewostan główny składają się: dąb szypułkowy i bezszypułkowy, lipa drobnolistna, grab pospolity, modrzew polski, sosna pospolita z domieszką brzozy, osiki, buka, jesionu, wiązu, jaworu, klonu, olszy. Wśród krzewów dominują berberys, dereń, głóg, trzmielina, jałowiec. Ścisłej ochronie podlegają: parzydło leśne, wawrzynek wilczełyko, naparstnica zwyczajna, kruszczyk szerokolistny z rodziny storczykowatych, ochronie częściowej: kruszyna pospolita, kalina koralowa, konwalia majowa, paprotka zwyczajna. Niektóre egzemplarze modrzewia polskiego (*Larix polonica*) osiągają 310 lat i wysokość 31-35 m.

Rezerwat „Ulów”

Rezerwat utworzony Zarządzeniem Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 27.09.1995 (MP. 33/1995, poz. 409) (rozporządzenie uchylone w dniu 2001-08-02), o powierzchni 22,17ha. Rezerwat florystyczny, zlokalizowany jest po obu stronach rzeki Kamiennej w Rudce Bałtowskiej. Na obszarze rezerwatu występują dobrze zachowane drzewostany grądowe *Tilio-Carpinetum* z licznymi roślinami rzadkimi i chronionymi. Rezerwat dzieli się na dwa kompleksy: ‘Zamoście’ i ‘Strużniak’. Pierwszy zlokalizowany jest na prawym brzegu Kamiennej, drugi zaś na jej lewym brzegu. Obszar rezerwatu charakteryzują znaczne różnice w wysokościach. Zbudowane z utworów jury środkowej - piaskowców szarych z wkładami mułowców i wapieni oraz gruboławicowych wapieni z krzemieniami, wapieni marglistych, margli szarych, wytworzyły na sobie gleby o charakterze rędzin. Jednocześnie w dolinie dominują utwory związane z pracą rzeki. W efekcie porastający rezerwat las jest różnorodny od postaci świetlistej dąbrowy i muraw kserotermicznych upodabniających roślinność do flory Poniądzia po wilgotne łągi. Na szatę roślinną składa się szereg okazów rzadkich i zagrożonych wymarciem. Ochroną objęte zostały okazy porostów i mszaków.

Absolutnym unikatem w skali kraju jest obuwik pospolity. Ochronie podlegają tojad mołdawski, zawilec wielkokwiatowy, parzydło leśne, kopytnik pospolity, wawrzynek wilczełyko, naparstnica zwyczajna, kruszczyk szerokolistny. Na imponującą listę roślin rzadkich składają się m.in. zanokcica skalna, lilia złotogłów, pluskwica europejska, paprotka zwyczajna, żebrowiec górski, kalina koralowa, pierwiosnka lekarska, itd. Ochroną częściową objęto tu rzadkie i prawnie chronione gatunki roślin oraz fragmenty lasu grądowego z udziałem w/w gatunków - stwierdzono tu występowanie 22 gatunków chronionych prawnie, w tym 15 poddanych ochronie całkowitej.

Mapa nr 5. Rozmieszczenie rezerwatów przyrody, za: Studium uwarunkowań...

Obszar Gminy Bałtów niemal w całości znajduje się w granicach Obszaru Chronionego Krajobrazu Doliny Kamiennej.

OBSZAR CHRONIONEGO KRAJOBRAZU DOLINY KAMIENNEJ

Obszar ten został objęty ochroną prawną na mocy Uchwały Nr XXXV/617/13 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 23 września 2013 r. dotycząca wyznaczenia Obszaru Chronionego Krajobrazu Doliny Kamiennej (Dz. U. Woj. Świętokrzyskiego z 2013 r. poz. 3309). Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Kamiennej (OChKDK) położony jest w północnej części województwa na terenie gmin: Brody Iłżeckie, Kunów, Bałtów, Bodzechów oraz w częściach gmin: Waśniów, Wąchock, Mirzec, Suchedniów, Skarżysko Kościelne. Zajmuje powierzchnię 73 376 ha, granicząc od północy z województwem mazowieckim. Obszar ten posiada silnie zróżnicowaną i bogatą roślinność. Związane jest to z dużym urozmaicheniem podłoża skalnego, rzeźby, gleb, a także działalnością ludzką. Siedliska oligotroficzne występują na terenach piaszczysto-ilastych pokrytych osadami plejstocеныskimi. Są to świeże bory sosnowe i bory mieszane występujące w Lasach Iłżeckich. W tych lasach spotkać można rzadkie i prawnie chronione rośliny: wawrzynek główkowy, wisienka stepowa, zawilec wielkokwiatowy, len złocisty, aster gawędka. Osobliwością florystyczną są murawy i zarośla kserotermiczne ze stepową ostnicą Jana. Na lessowych glebach Wyżyny Sandomierskiej na prawym brzegu Kamiennej zachowały się fragmentarycznie żyzne łąki grądowe lasy liściaste z rzadkimi i prawnie chronionymi roślinami takimi jak: tojad dziobaty, tojad mołdawski, pluskwica europejska i dzwoncznik wonny. We fragmentach borów mieszanych i łąk grądowych, muraw i zarośli kserotermicznych występują rośliny prawnie chronione i rzadkie takie jak: powojnik prosty, oleśnik górski, obuwik pospolity, ostrożeń pannoński, naparstnica wielokwiatowa i inne. Dużą wartość przyrodniczą przedstawiają rezerwaty leśne i ciekawe formy skalne podlegają ochronie.

POMNIK PRZYRODY

Pomnikami przyrody są pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, okazałych rozmiarów

drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzyska, skałki, jary, głązy narzutowe oraz jaskinie. Na terenie gminy Bałtów występuje 6 obiektów zakwalifikowanych jako pomniki przyrody, w tym 3 pomniki o charakterze nieożywionym. Pomniki przyrody zostały powołane Zarządzeniem nr 23/87 Wojewody Kieleckiego z dnia 2 października 1987r. w sprawie uznania za pomniki przyrody (Dz. U. Woj. Kieleckiego 1987r. nr 10 poz. 223).

Tabela nr 1. Pomniki przyrody na terenie gminy Bałtów

Lp.	Pomnik przyrody	Lokalizacja	Opis	Nr rej. Woj.
1.	jednogatunkowa grupa drzew	Nadleśnictwo Ostrowiec Świętokrzyski, obręb Bałtów, leśnictwo Bałtów, oddział 401d.; dęby rosną przy drodze leśnej na odcinku ok. 100m	6 dębów (<i>Quercus robur</i>) o wymiarach: pierśnice 127cm, 13 cm, 140cm, 145cm, 160cm, 200cm; rozpiętość koron: 8-10m; wiek ok. 300 lat	25
2.	jednogatunkowa grupa drzew	Nadleśnictwo Ostrowiec Świętokrzyski, obręb Bałtów, leśnictwo Bałtów, oddział 401d. dęby rosną przy drodze leśnej na odcinku ok. 100m	dwa dęby bezszypułkowe (<i>Quercus petraea</i>) o wymiarach: piersnica – 100cm, 140cm; wysokość 26 i 28m. korona pierwszego dębu słabo rozwinięta. Wiek ok. 280 lat	40
3	odslonięcie geologiczne	na zboczu wzniesienia opadającego do doliny rzeki Kamiennej, na zachód od wsi Skarbka Dolna	kamieniołom zboczowy o wysokości ścian 20-25m, długości 60-70m, szerokości 50m; w ścianach odsłaniają się górnajurajskim wapienie z wkładkami dolomitów, pochylone ku północy; profil osadów prezentuje dwa regresywne cykle sedymentacyjne w płytkowodnym, epikontynentalnym basenie morskim; w cyklu niższym (miąższość 16m) występują słabouławicowane wapienie palmikrytowe (kredowe), w stropie z krzemianami; wapienie oolitowe z intraklastami i szczątkami fauny, laminowane; wapienie mikrytowe i palmikrytowe, miejscami laminowane, których strop stanowi twarde dno; żółtawe, miękkie dolomity kondensacyjne, w spągu ze szczątkami fauny; cykl wyższy (miąższość 4-5m): wapienie palmikrytowe, kredowane, w części dolnej wkładki wapieni ze szczątkami fauny, dolomity; w wyższych częściach kamieniołomu duże komory podziemne powstałe po eksploatacji.	127

4.	głaz narzutowy	w centrum wsi koło przystanku PKS i skrzyżowania z drogą odchodzącą w kierunku szkoły, budynku nr 15	głaz narzutowy został przemieszczony w nieznane miejsce	124
5.	skałki	na południowym krańcu osiedla Bałtów-Zarzecze	grupa naturalnych skałek na stromym zboczu doliny, zbudowanych z białych nieulawicowanych wapieni koralowych; składa się z kilku form skalnych występujących na długości 80m; są to (od północy): baszta skalna częściowo sztucznie podcięta o wysokości do 10m, trzy mniejsze występy (baszty) skalne oraz na krańcu południowym kazalnica i urwisko o wysokości ponad 10m; w wapieniach budujących skałki występują bardzo liczne korale kolonijne warstewkowatego, soczewkowatego kształtu, tkwiące w drobnokrystalicznej, mikrytowej masie wapieni; są to osady podmorskich płytkowowodnych zarośli koralowych; fragment zbocza, na którym znajdują się skałki jest silnie zarośnięty krzewami;	125
6.	skałki	w centralnej części osiedla Bałtów Zarzecze, przy drodze biegnącej przez osiedle	wapienne skałki zboczowe mające kształt kazalnic o wysokości 6-7m połączone niższym progiem skalnym. Formy skalne zbudowane są z białych nieulawicowanych wapieni koralowych. Wapienia zbudowane są z bardzo licznych kolonijnych koralów tkwiących w mikrytowej masie skalnej. Wapienie te, określane dawniej jako rafy, stanowią osady podmorskich, płatkowatych zarośli koralowych. Powierzchnia skałek jest bardzo nierówna, w górnej części skałek kwaernista. Na górnych powierzchniach skałek kserotermiczna roślinność zielna i krzewiasta (berberysy, jałowce, macierzanki).	126

GEOPARK DOLINY KAMIENNEJ

Dolina rzeki Kamiennej posiada wysokie walory przyrody ożywionej, jest to również obszar o wyjątkowej wartości geologicznej w skali europejskiej, a nawet światowej. Tutejsze odsłonięcia skał mezozoicznych kryją bezcenne obiekty paleontologiczne, mineralogiczne i tektoniczne. Stanowiska dokumentacyjne i rezerваты przyrody mogą funkcjonować jako obiekty pojedyncze, jednak gdy powiązane są w regionalną sieć o wspólnej tematyce to znacznie wzrasta ich skuteczność oddziaływania edukacyjnego i ochronnego. Taka sieć w przypadku przestrzeni geologicznej jest nazywana geoparkiem. Obejmuje ona zasoby przyrody nieożywionej zasługujące na ochronę ze względu na unikalne wartości naukowe, edukacyjne, historyczne i turystyczne. Sieć działa na rzecz idei zrównoważonego rozwoju i powinna być budowana i wspierana przez władze i społeczności lokalne.

Inicjatywa tworzenia geoparków została podjęta przez UNESCO podczas konferencji w 1997 roku. Przedstawiono wówczas ideę ochrony litosfery w postaci programu geoparków uzupełniających istniejącą listę miejsc Światowego Dziedzictwa. Geoparki tworzone w Europie są obiektami modelowymi dla

stworzenia globalnej sieci geoparków UNESCO, co w 2001 roku przyjęli twórcy Geoparków Europejskich i przedstawiciele Działu Nauk o Ziemi UNESCO. Dolina rzeki Kamiennej wraz z dopływami, pomiędzy obszarem źródłowym tej rzeki w okolicach Sołtykowa, a okolicami Bałtowa, to obszar przyrodniczkokulturowy o wyjątkowej wartości w skali europejskiej, a nawet światowej. Położone wzdłuż niej odkrywki geologiczne, reprezentujące odsłonięcia skał mezozoicznych i czwartorzędowych, kryją bezcenne obiekty paleontologiczne, mineralogiczne, tektoniczne, które wymagają podjęcia pilnej ochrony, dając jednocześnie szansę na wykorzystanie ich niepowtarzalnych walorów edukacyjnych. Jest to region o wyjątkowo bogatej historii kultury - również materialnej - powiązanej z występującymi tutaj zasobami naturalnymi. Dlatego geopark „Dolina Kamiennej” stanowi geologiczno-przyrodniczy punkt wyjścia dla integracji wielu dziedzin wiedzy i edukacji, przede wszystkim archeologii i historii – od paleolitu, poprzez neolit, epokę żelaza okresu rzymskiego i dalej po czasy średniowiecza i staropolskiego okręgu przemysłowego. Zaprojektowany przez Oddział Świętokrzyski Państwowego Instytutu geologicznego geopark składał się z sieci 14 chronionych stanowisk dokumentacyjnych i rezerwatów (geostanowisk), połączonych w jeden system ochronno-informacyjno-edukacyjny.

Na terenie gminy Bałtów geopark obejmuje odsłonięcia naturalne i stare kamieniołomy malowniczego przełomu Kamiennej z bogatą późnojurajską fauną kopalną organizmów morskich. W okresach wynurzeń płycizny i plaże były penetrowane przez dinozaury, które pozostawiły swoje ślady. Elementami edukacyjnymi, zlokalizowanymi na „bałtowskim” obszarze geoparku są: ścieżki i ekspozycje Jura Parku wraz z Muzeum Jurajskim oraz lapidarium na Sabatówce, skałki Zarzeczka a nadto kamieniołom w Skarbce Dolnej, gdzie ustawione została tablice stratygraficzne, a sam Bałtów wskazany został jako jeden z geocentrów geoparku Doliny Kamiennej.

5.2.3. ZABYTKI NIERUCHOME

Zabytek nieruchomy – zgodnie z definicją zawartą w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – to nieruchomość, jej części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki lub wydarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadane wartości historyczne, artystyczne i naukowe (art. 3 pkt. 1 i 2). Wśród zabytków nieruchomych wyszczególniono (art. 6, ust. 1, pkt 1): krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowli, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, a zwłaszcza kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości lub instytucji, otoczenie zabytku wpisanego do rejestru zabytków.

Na terenie Gminy Bałtów zabytki nieruchome to głównie dzieła architektury i budownictwa (pałac, kościoły, kaplice, tradycyjna zabudowa wiejska i układy ruralistyczne), cmentarze oraz założenie parkowe i obiekty techniki. Dobrym punktem odniesienia do tak określonego obszaru rozważań nad kształtem krajobrazu kulturowego są austriackie mapy Galicji Zachodniej z początku XIX w., cyt. **Załącznik nr 1., Archiwalne mapy terenu gminy Bałtów.**

UKŁADY RURALISTYCZNE

Tradycyjna zabudowa osadnictwa wiejskiego na terenie gminy Bałtów pozostaje uchwytna w krajobrazie kulturowym wsi: w ich układzie ruralistycznym i tradycyjnym budownictwie.

Historyczne układy przestrzenne wsi są wynikiem zarówno przemian w gospodarce rolnej, jak i stosunków własnościowych. Istotnym czynnikiem, który wpłynął na dzisiejszy ich układ były przekształcenia własnościowe będące skutkiem uwłaszczenia i kryzysu, które skutkowały powolnym rozpadem wielkich własności ziemskich (w minimalnym poduchownych), parcelacją folwarków oraz powstawaniem nowych wsi włościańskich. Proces szedł w parze ze wzrostem świadomości i aktywności warstw chłopskich w zakresie potrzeb edukacyjnych (obiekty szkolne) czy spółdzielczości (inicjatywy kolektywne) i skutkował tworzeniem się nowych układów przestrzennych, których świadectwem są lokalizacje zespołów: pałacowo-folwarcznego, zespołu kościoła czy obecny kształt wsi.

Historycznie najstarsze wsie na terenie obecnej gminy Bałtów: Bałtów (część włościańska), Wólka Bałtowska, Wólka Pętkowska, Okół w większości: były szeregówkami, co wynikało z warunków terenowych – ograniczonej przestrzeni wzdłuż krawędzi doliny i terasy nadzalewowej. Tam, gdzie przestrzeń była wystarczająca kształtowały się ulicówki: Skarbka, Rudka Bałtowska, Pętkowice, choć w tym ostatnim

przypadku zachowana dla najstarszej części wsi nazwa Okraglica, może sugerować, że Pętkowice pierwotnie były okolicą. Młodsze osady zakładane były już jako ulicówki: Bidzińszczyzna, Borcuchy, Michałów, Wycinka, Maksymilianów, Antoniów, bądź na etapie rozwoju ukształtowały się jako ulicówki, np. Ulów, Dunale. Do dziś tradycyjny układ szeregowy ze względu na warunki terenowe zachowała Wólka Pętkowska i w części znacznie młodsze bałtowskie Zarzecze. Najczęściej zmiany układu przestrzennego wsi powodowały: jej rozbudowa, często prowadząca do wchłonięcia sąsiadujących przysiółków lub gruntów pofolwarcznych oraz zmiana sieci dróg powiązana z zmianami w relacjach gospodarczych, granicach administracyjnych czy przeniesieniem ciężaru komunikacji w regionie. Tym sposobem pierwotne szeregowki stały się ulicówkami: Wólka Bałtowska, Bałtów tzw. górny, czy wielodrożnicami: Okół, Pętkowice, Skarbka, Lemierze. W przypadku Lemierzy, których zabudowa ma charakter chaotyczny, uchwytna pozostaje geneza wsi, co ilustruje podział na jej skupiska: dawny folwark (część wschodnia), dawny przysiółek (osada gajowego) Boguczyna (część zachodnia) oraz położona na krawędzi terasy zalewowej stara wieś włościańska (część południowa). Powstająca na osi folwark - Boguczyna nowsza zabudowa wyznacza kolejną linię w układzie Lemierzy.

Tradycyjne założenia ruralistyczne obejmują także zabudowę zagrodową gospodarstw. Ich tradycyjną formą jest czworobok, na który składają się budynek mieszkalny, budynek inwentarski, stodoła i szopa ale przestrzeń między nimi w zdecydowanej większości pozostaje otwarta. Typowe dla żyznego płata lessowego Wyżyny Opatowskiej tzw. „okólniki”, czyli gospodarstwa zamknięte na terenie gminy Bałtów są rzadkością.

Charakterystyczny podział dawnych osad na część rycerską/ziemiańską (dwór i folwark) i wieś włościańską czytelny pozostaje jedynie w obecnym krajobrazie kulturowym Bałtowa, gdzie pierwotne założenia obejmują krawędź wysoczyzny, która dominuje nad doliną Kamiennej od zachodu. Jej kulminację południową (bliżej zakola rzeki) objęła w posiadanie władza duchowa i świecka (kościół parafialny oraz sadyba rycerska i folwark), natomiast północną (bliżej dzisiejszego centrum) zajmowała wieś włościańska w układzie typowej szeregowki. Te dwa światy rozdzielał wówczas głęboki wąwóz, którym obecnie prowadzi droga dojazdowa do zachowanego zespołu parkowo – pałacowego wraz z dawnym folwarkiem, budynkami mieszkalnymi służby folwarcznej oraz ku zabudowie tzw. górnego czyli „najstarszego” Bałtowa. Wraz z likwidacją dużej własności ziemskiej, kościelnej i folwarków na przestrzeni XIX w. układ ten bezpowrotnie zaniknął w Pętkowicach, Wólce Pętkowskiej, Wólce Bałtowskiej, Okole, Skarbce oraz Michałowie i Lemierzach, gdzie wsie wchłonęły jedynie folwarki. Spośród stanowiących niegdyś ważny element krajobrazu kulturowego, rozparcelowanych folwarków: Górki, Góry, Modrzewina, Derewicze, Narożniki, Niziny uchwytnie pozostały jedynie Modrzewina i Derewicze za sprawą okazałego starodrzewu.

RZEMIOSŁO PRZETWÓRSTWO PRZEMYSŁ

Na rolniczy krajobraz kulturowy nałożyły się elementy krajobrazu, które wygenerował rozwój rzemiosła, przetwórstwa i przemysłu. W rolniczej przestrzeni dzisiejszej gminy Bałtów kreowały je dwa ośrodki w Pętkowicach i Bałtowie, gdzie w XVI w. odnotowano 12 (!) rzemieślników, zapewne garncarzy, gdyż u podnóża zasiedlonej wysoczyzny wykształcił się znaczący ośrodek garncarski, którego domeną była lewa terasa nadzalewowa i bezpośrednio z nią sąsiadująca skarpa. Taka lokalizacja piecyków (na skłonie) pozwalała uzyskać lepszy ciąg. Jeden z takich piecyków garncarskich został odkryty za Klubem „Bałtek”, a w stromym zboczu uchwytna pozostaje gruba warstwa potłuczonych skorup, co potwierdza tezę o intensywnej produkcji naczyń glinianych. Tę strefę „wytwórczości” uzupełniła wystawiona z pomocą Ossolińskich w XVII w. kaplica garncarska pw. Św. Rozalii (w miejscu dzisiejszej świątyni katolickiej), gdyż Bałtów w kolejnych wiekach stał się jednym z prężniejszych ośrodków całego zagłębia garncarskiego ciągnącego się od Denkowa przez Ćmielów, Rudę (dziś Kościelną), Borię po Gliniany i Tarłów, a procesje w dniu święta patronki były głośnie na całą okolicę. Liczne pozostałości po wydobywaniu niezbędnego surowca, tzw. glinne doły, ale także dawna osada Głina pozostają niemymi świadkami garncarskiej świetności Bałtowa i okolicy. Podobnie jak niestniejące nazwy miejscowe: Węgliska, Maziarze, Maziarki – ślad po eksploatacji lasów i produkcji m.in. węgla drzewnego i smoły. Taka była również geneza istniejących wsi Borcuchy i Dunale. Kontynuację tego procesu stanowiła eksploatacja gliny prowadzona na większą skalę na potrzeby Zakładów Porcelany Ćmielów, które założone przez Jacka Małachowskiego, stały się własnością Druckich – Lubeckich, a Ci niezbędny surowiec (poza eksportem) pozyskiwali w okolicznych, rozległych dobrach leśnych. Kolejny etap poszukiwania złóż gliny oraz ich eksploatacji wyznaczyły okoliczne cegielnie (Góry, Dunale, Modrzewina, Skarbka, Cegielnia k. Wólki Pętkowskiej), po których pozostały rozległe wyrobiska. Z nie mniejszą intensywnością od pocz. XIX w. eksploatowano w okolicy skałę wapienną na cele budowlane ale

przede wszystkim dla potrzeb wypalania „wybornego wapna, które w beczkach transportowane było galarami tratwami do różnych rejonów Królestwa Polskiego”. Na obszarze obecnej gminy Bałtów zachowało się kilka (w różnym stanie) charakterystycznych wapieniaków oraz kilkanaście wyrobisk m.in. w rejonie samego Bałtowa, Wólki Bałtowskiej, Rudki Bałtowskiej, Skarbki, wąwozu Spławy, Bidzińszczyzny, Pętkowic czy Lemierzy/Boguczyny. Po aktywności metalurgicznej z okresu wpływów rzymskich pozostało szereg piecowisk i żużli od Rudki Bałtowskiej po Skarbkę. Niestety, nie zachowały się ślady XVII w. kuźnicy w Rudce Bałtowskiej, a niemyym świadkiem po XIX w. produkcji żelaza w Pętkowicach pozostał częściowo zachowany układ wodny ze sztucznie wykopanym kanałem, nad którym stanął zakład metalurgiczny (potem młyn), a zachowana nazwa Kleparz sugeruje, że kwitły tu także handel i rzemiosło. Z szeregu zakładów przetwórczych w krajobrazie kulturowym pozostały unikalny zespół młynów w Bałtowie wraz z układem wodnym z pocz. XX w. i gorzelnia na bałtowskim Zamościu z końca XIX w. Na lokalizację gorzelni w obrębie dawnego folwarku Modrzewina wskazuje jedynie grupa okalającego nieistniejącą zabudowę starodrzewu i lipowa aleja dojazdowa i zachowana podmurówka. Proces „uprzemysłowienia” krajobrazu kulturowego gminy Bałtów był szczególnie intensywny na przestrzeni XIX w. (układ wodny w Pętkowicach) i początku w. XX (zespół młynów w Bałtowie).

Zagrożenia dla krajobrazu kulturowego wsi

Czynnikami zagrażającymi krajobrazowi kulturowemu wsi są:

- tendencja do przenoszenia ciężaru zadudowy wzdłuż/poblże głównych ciągów komunikacyjnych, które są wtórne wobec tradycyjnej sieci dróg i historycznych układów zabudowy
- zmiany linii rozgraniczających dróg i ulic, zacieranie charakteru ich przebiegu i przekrojów,
- poprzeczne dzielenie działek, siedlisk i zabudowa w drugiej linii,
- odstępstwa od historycznych lokalizacji budynków i lokalnie dominujących linii zabudowy,
- utrzymywanie pustek po wyburzeniach całych zagród lub pozostawianie pojedynczych obiektów.
- niedostosowanie istniejącego zasobu do dzisiejszych wzorców kulturowych i cywilizacyjno-technicznych.

Zalecenia konserwatorskie

Ochrona zabytkowego krajobrazu kulturowego jest obok ochrony środowiska naturalnego najważniejszym celem publicznym polityki przestrzennej gminy, gdyż objęte ochroną obiekty i obszary środowiska kulturowego stanowią o tożsamości gminy i powinny być uwzględnione w prawie miejscowym.

Zaleca się sporządzanie waloryzacji krajobrazowej środowiska kulturowego gminy Bałtów w celu wyznaczenia obiektów cennych kulturowo kształtujących krajobraz kulturowy gminy i określenia zasad ich ochrony.

- starać się o bardziej skuteczną ochronę i rewaloryzację zasobów krajobrazu kulturowego, wynikających zarówno z zaleceń konserwatorskich jak i zapisów dotyczących obszarów krajobrazu chronionego,
- regularnie poszerzać i racjonalnie udostępniać wiedzę o zabytkowym krajobrazie kulturowym, by służyła kształtowaniu postaw młodego pokolenia i świadomości historycznej mieszkańców,
- wykorzystać jako czynnik rozwoju gospodarczego i promocji gminy,
- w zakresie ochrony krajobrazu kulturowego należy zwrócić uwagę na planowanie przestrzenne wiosek, aby zachowane zostały tradycyjne układy charakterystyczne dla konkretnej miejscowości (ulicówka, przysiółek, kolonia). Oznacza to unikanie zagęszczania planowanego budownictwa, określenie gabarytów i linii zabudowy budynków wznoszonych według nowoczesnych technologii i wewnętrznych funkcji,

ZABYTKI ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA

Najbardziej uchwytnie w krajobrazie kulturowym zabytki architektury i budownictwa reprezentowane są przez obiekty sakralne, rezydencjonalne, użyteczności publicznej i techniki. Na terenie gminy Bałtów skupiają

się głównie na terenie Bałtowa, tworząc zespoły: kościoła p.w. Matki Boskiej Bolesnej i parkowo – pałacowy. W bezpośrednim otoczeniu świątyni (XVII w. przeb. XX w.) zlokalizowanej u podnóża Wzgórza Pałacowego znajdziemy zabytki: wikańkę (ok. 1900 r.), plebanię (1926 r.), a także dwa: górny i dolny cmentarze. Na zespół parkowo – pałacowy składają się park (XVIII w. przekomp. XIX w.), pałac (kon. XIX w.), kaplica (1786 r.), budynki studni głębinowej i transformatora, budynki pracowników folwarcznych oraz zabudowa folwarczna. W bezpośredniej relacji z wymienionymi elementami krajobrazu kulturowego pozostaje obiekt dawnej gorzelnicy na Zamościu z pocz. XX w. a także liczne kapliczki i figury oraz charakterystyczna dla Bałtowa zabudowa wiejska terasy nadzalewowej, wraz z budynkiem szkoły z lat 30 XX w. Odrębny zespół tworzą młyny (pocz. XX w.) wraz z wyposażeniem, układem wodnym, jazem i budynkiem administracji zlokalizowane w tzw. Poniku, części Bałtowa o dawnych tradycjach młynarskich (po kilku nieistniejących młynach pozostały uchwytnie w korycie pozostałości progów wodnych – Skarbka, Okół). Warte podkreślenia jest, że wszystkie zabytki nierozzerwalnie łączą się z krajobrazem przyrodniczym, w którym nad przełomem Kamiennej dominują strome zbocza doliny a w nich białe skałki wapienne i liczne głębokie wąwozy. Pozostałe zabytki występują punktowo a składają się na nie obiekty tradycyjnej zabudowy wiejskiej (mieszkalne i inwentarskie), które odnajdziemy na obszarze większości wsi z terenu gminy Bałtów oraz zabytkowy w swej starszej – „poariańskiej” części kościół p.w. św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Pętkowicach Kolonii.

CMENTARZE

Na terenie gminy Bałtów znajduje się pięć cmentarzy. Parafialny z I poł. XIX w. w Bałtowie składa się z dwóch części: górnej (na pocz. lat 30. była już grodzona) i dolnej (potwierdzonej w latach 40.), gromadząc, szczególnie w części górnej wiele cennych nagrobków, w tym osób znacząco wpisanych w dzieje regionu, oraz zabytkowa kaplica cmentarna ks. Druckich - Lubeckich. Zdecydowana większość zabytkowych pomników cmentarnych została wykonana z piaskowcowego kamienia kunowskiego w tamtejszych warsztatach, których majstrowie posługiwali się schematami polegającymi na wyciosaniu prostopadłościennego cokołu ze zróżnicowanymi detalami. Do zamawiającego należała inicjatywa dotycząca zwieńczenia cokołu. Stąd na Bałtowskich pomnikach pojawiają się pełno postaciowe rzeźby Matki Boskiej, ze zróżnicowaną atrybucją, Chrystusa dzwigającego krzyż, lub jedynie schematyczny krucyfiks. Są też pomniki nawiązujące do form neogotyckich. Na szczególną uwagę zasługuje nagrobek małżonków Nowakowskich ze sceną ceramiczną przedstawiającą Chrystusa prowadzonego na mękę. Monumentalna forma pomnika wzbogacona jest aplikacją ceramiczną Zachodzi domniemanie, że płaskorzeźba wykonana była w zakładach porcelany w Ćmielowie. Wskazuje na to wysoki poziom artystyczny wzorowany na sztuce włoskiego renesansu, a ściślej drzwiach do baptysterium we Florencji dzieło Lorenza Ghibertiego. Nagrobek Marianny Walczyk zmarłej 5 lutego 1932 roku wykonany w formie trójstopniowego monumentu (baza, cokół i stożkowaty krucyfiks) powtarza schemat „kunowski” spotykany na innych nekropoliach w regionie (Denków, Wszechświęte, Kunów itp.).

Cmentarz parafii pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus okresu międzywojennego (najstarsze pochówki z roku 1932) znajduje się w sołectwie Wólka Pętkowska i gromadzi wiele interesujących nagrobków z lat 30., 40., i 50. utrzymanych w stylistyce kamieniarskiego ośrodka w Tarłowie.

W sołectwie Lemierze zlokalizowane są dwa cmentarze: pierwszy z lat 90. XX w. należy do parafii w Podgórzu (gmina Ćmielów) nie zawiera obiektów zabytkowych, drugi założony po II wojnie światowej tzw. wojenny, zawiera m.in. świeckie pochówki działaczy lewicowego ruchu oporu.

W sąsiedztwie kościoła polsko-katolickiego pw. św. Franciszka z Asyżu w Okole zlokalizowany jest cmentarz, z którego korzystają parafie Polskiego Kościoła Katolickiego z gmin i miast ościennych, w tym w szczególności z terenu Ostrowca Świętokrzyskiego. Znajdują się na nim także wpisane do rejestru miejsca pamięci narodowej. Najstarsze nagrobki z okresu międzywojennego reprezentują tzw. warsztat tarłowski. Na terenie tutejszej nekropolii zlokalizowano także symboliczną mogiłę szczątków przeniesionych z cmentarza z w. XVII, odkrytego podczas prac przy remoncie w r. 2017 (przebadane 2019 r) drogi wojewódzkiej 754.

Przeprowadzona kwerenda potwierdziła dobry stan wymienionych nekropolii. Interwencji wymaga natomiast kilka zabytkowych pomników, które sukcesywnie ulegają degradacji. Na ich stan negatywny wpływ mają warunki atmosferyczne i ludzkie działania, polegające m.in. na malowaniu kamienia farbą olejną, co przyspiesza jego kruszenie. Jednocześnie należy podkreślić, że bałtowskie cmentarze, szczególnie „górny”, w obecnym kształcie nie dysponują rezerwą miejsca na nowe pochówki, co może skutkować niekontrolowanymi próbami usuwania starych, zabytkowych.

Stan utrzymania cmentarzy oraz przykłady zabytkowych nagrobków ilustruje **Załącznik nr 2., Fot. Cmentarze.**

OBIEKTY OBRONNE

Choć obszar dzisiejszej gminy Bałtów położony był z dala od ważniejszych traktów, w okresie I wojny światowej stał się świadkiem działań militarnych na większą skalę. Wcześniej zdarzały się jedynie okołowojenne epizody. W roku 1733 stacjonowały tu wojska popierające elekcję Stanisława Leszczyńskiego na króla Polski, a w okresie powstania listopadowego (5 sierpnia 1831 r.) przez Bałtów, a już na pewno przez najbliższe okolice maszerowała jedna z kolumn wojsk gen. Wincentego Szeptyckiego, która po nieudanej próbie obrony linii Wisły w rejonie Ciszycy przez Wolę Pawłowską i Tarłów cofała się ku Siennu. Świadcetwo tego przemarszu znajduje się na archiwalnej mapie sztabowej, a jego skutki opisane w źródłach, wedle których *...Bałtów po roku 1830 ze względu na zniszczenia wojenne oraz kontrybucje dotknął głęboki zastój produkcji wapienia i fabryki (!) fajansu.* W okresie powstania styczniowego w Bałtowie funkcjonował lazaret, który odwiedził płk Dionizy Czachowski, stacjonując z oddziałem na Wzgórzu Pałacowym. Dopiero I wojna światowa odbiła głębokie piętno zniszczeń. Działania militarne prowadzone na większą skalę w ramach dwóch bitew nad Kamienną w latach 1914 - 1915 szczęśliwie ominęły bałtowski przełom rzeki, ale przyniosły straty na jego flankach. Kompletnie spłonęła wieś Borcuchy, w części Antoniów, pojedyncze zabudowania w Skarbce i Okole, ale nade wszystko ucierpiały położone już poza obszarem dzisiejszej gminy Bałtów: Czekarzewice, Wola Pawłowska oraz Tarłów i Ożarów. Sam Bałtów wojna ominęła, za to zachowały się obiekty obronne pochodzące z okresu I wojny światowej. Linie rosyjskich umocnień (okopów i ziemianek) przygotowywanych przez całą wiosnę 1915 r. pozostają doskonale uchwytne, wraz z wysuniętymi stanowiskami strzeleckimi na odcinku ponad 100 m na wysokości Zamościa oraz w postaci szeregu znacznie krótszych odcinków na wzgórzach okalających przełom Kamiennej. Natomiast pod Wólką Pętkowską zachowały się wyraźne zagłębienia wraz z zarysem wejścia po kilkudziesięciu (!) ziemiankach ułożonych w linie bądź zgrupowania, które stanowiły bezpośrednie zaplecze kilku linii rozbudowanych transzei. Obszar ten stanowił silnie rozbudowane skrzydło rosyjskich umocnień chroniących tzw. przedmoście dęblińskie z przeprawami przez Wisłę, w przypadku interesującego nas terenu dotyczyło to Józefowa, gdzie wybudowano most niskowodny. Warunkami sprzyjającymi zachowaniu obiektów obronnych jest ich lokalizacja w terenie zalesionym i mocno pofałdowanym, dzięki czemu do dziś dają imponujący obraz ówczesnej inżynierii wojskowej. **Załącznik nr 3., Fot. Pozostałości obiektów obronnych z okresu I wojny światowej.**

SZLAKI KOMUNIKACYJNE

Mapa nr 6 Obszar obecnej gminy Bałtów na mapie Zachodniej Galicji z pocz. XIX w. (Benedicti, Heldensfeldt)

Ważnym komponentem krajobrazu kulturowego są dawne trakty i lokalne połączenia. Z najdawniejszych szlaków wciąż „aktywna” pozostaje, ilustrując tradycyjne powiązania gospodarcze regionu, droga do Sienna wzdłuż Wolanki (choć pierwotnie prowadziła wysoczyzną i dopiero od Wólki Bałtowskiej schodził w dolinę rzeki). Ten sam kierunek obsługuje obecnie droga prowadząca przez Kolonię Wólkę Bałtowską i Antoniów, która pierwotnie, stanowiła połączenie z Osówką (!) powiązaną administracyjnie z gminą Pętkowice. O wpływie dziejów (w tym przypadku zmian administracyjnych) na układ komunikacyjny regionu najlepiej świadczy fakt, że jedyna w międzywojniu droga powiatowa od Sienna przez Olechów do Bałtowa obecnie jest drogą dojazdową do pól o nawierzchni gruntowej. Szereg innych, niegdyś ważnych lokalnie połączeń pozostało jako ledwo zarysowane i na znacznych odcinkach gruntowe drogi leśne oraz polne, np. Osówka - Pętkowice – Duranów - Gliniany z zachowaną na trakcie nazwą miejscową przysiółka Karczemka, Okół – Potoczek - Tarłów, Bałtów – Gliniany przez Lemierze czy „garncarski” przez Glinę ku Borii, Stokom i Rudzie. Zaburzone przez współcześnie istniejącą sieć komunikacyjną w świadomości mieszkańców zostały niemal całkowicie zapomniane. Nie bez znaczenia jest fakt, że żadne z wymienionych połączeń nie miało znaczenia ponadlokalnego.

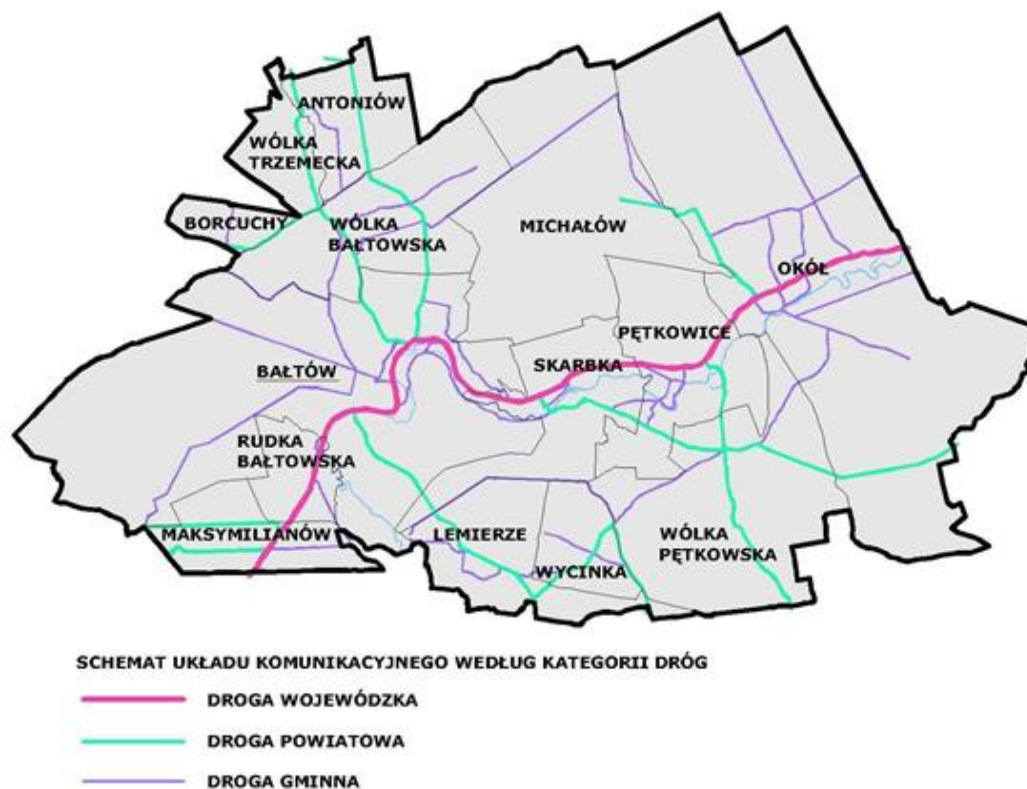
Mapa nr 7. Szlaki komunikacyjne na obszarze dzisiejszej gminy Bałtów, stan na lata 40. XIX w, fragm. tzw. „mapy kwatermistrzostwa”.

Jedynie na początku XIX w., kiedy utworzono departament radomski, na krótko ożywiło się połączenie między Radomiem a Sandomierzem, gdzie m.in. znajdowało się guberniane więzienie. Na interesującym nas odcinku prowadziło od Sienna przez Bałtów i Lemierze ku Glinianom i Ożarowowi.

Fot. 7. Stan układu komunikacyjnego w regionie w poł. XIX w.

Zachowane na szeregu zapomnianych „zabytkowych” traktów kapliczki lub figury wotywne są często jedynym ich świadkiem. Poza świadectwem dawnej sieci komunikacyjnej zachowały się także połączenia ilustrujące nieistniejący układ własnościowego, który zachował się m.in. w otoczeniu dawnego folwarku w Bałtowie w kierunku: Wrzawy (Ieśniczówka) – Dunale (ceglarnia), najpierw prowadząc aleją kasztanowców, a następnie skrajem lasu, będąc oddzielnym od pól uprawnych szpalerem starych dębów. Tym samym przypomina o rozległości dóbr i zamysłach industrializacyjnych ks. Druckich – Lubeckich, którzy łączyli swe posiadłości siecią dróg dojazdowych. Przywołane tu połączenie w obrębie kompleksu leśnego posiada ułożoną za ich czasów nawierzchnię brukową (!). Relikty otoczonych starodrzewem dróg dojazdowych znajdziemy nadto na kierunku do innych niegdysiejszych folwarków Druckich – Lubeckich „Modrzewina” i „Derewicze”.

Mapa nr 8. Współczesna sieć dróg na terenie gminy Bałtów, za: Studium

5.2.4. ZABYTKI RUCHOME

W świetle ustawy do kategorii zabytków ruchomych zalicza się:

- dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmaty oraz pamiątki historyczne, a zwłaszcza militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery,
- wytwory techniki, zwłaszcza urządzenia, środki transportu oraz maszyny i narzędzia świadczące o kulturze materialnej, charakterystyczne dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiały biblioteczne,
- instrumenty muzyczne
- wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne,
- przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Na terenie gminy Bałtów rangę zabytku ruchomego spełnia wyposażenie kościoła p.w. Matki Boskiej Bolesnej w Bałtowie.

WYPOSAŻENIE RUCHOME KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO

Wyposażenie ruchome kościoła parafialnego p.w. Matki Boskiej Bolesnej w Bałtowie jest zespołem obiektów sztuki sakralnej, które tworzą integralną wartość zabytkową wkomponowaną we wnętrze świątyni. Wyposażenie obejmuje:

- trzy ołtarze: dwa boczne datowane na poł. XVIII w., główny, neobarokowy, z 1908 r.,
- ambonę,
- renesansową chrzcielnicę datowaną na pocz. XVII w.,
- żyrandole
- stalle wykonane po 1908 r.

Wartość artystyczna przedstawionego podstawowego wyposażenia świątyni jest poprawnie zharmonizowana z jej neobarokową architekturą. Dotyczy to zwłaszcza młodszego ołtarza głównego wykonanego za 2 tys. rubli przez radomską firmę Morawski i Krzywicki według wzorów zaczerpniętych z dwu bocznych ołtarzy datowanych na I poł. XVIII (przeniesionych z poprzedniej świątyni). Uwagę zwraca pięta (Matka Boska Bolesna patronka parafii) w niszy ołtarzowej wykonana przez rzeźbiarza z Warszawy Polkowskiego, dwie figury męczenników: św. Wojciech i św. Stanisława oraz w zwieńczeniu obraz św. Jana Nepomucena namalowany w 1908 roku przez Bolesława Rutkowskiego. Tabernakulum zdobi wizerunek pelikana, który w razie potrzeby potrafi karmić potomstwo własną krwią.

Fot. 1. Wyposażenie kościoła p.w. Matki Boskiej Bolesnej

1.1. Neobarokowy ołtarz główny
(1908 r.)1.2. Ołtarz boczny św. Józefa
(XVIII w.)1.3. Ołtarz boczny Matki
Boskiej (I poł. XVIII w.)1.4. Ambona z XVIII w.
odnowiona w 1908 r.1.5. Kamienna chcielnica
z pocz. XVII w.1.6 Stalle w prezbiterium
około 1908 r.

Ołtarze w nawach bocznych, skomponowane podobnie, a w nich obrazy: w ołtarzu św. Józefa z XVIII w (?), zaś w ołtarzu Matki Boskiej Różańcowej został namalowany około 1908 roku przez Jana Grotta (?).

Cennym obiektem jest kamienna chrzcielnica wykazująca cechy stylistyczne późnego renesansu z pocz. XVIII w. oraz starannie odnowiona ambona (XVIII w.) także pochodząca ze starego kościoła.

Za stan zachowania i bezpieczeństwo wymienionych wyżej obiektów ruchomych w świątyni, prawnie odpowiada administracja parafii wobec władz kościelnych oraz Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. W pozostałych kościołach znajdujących się na terenie gminy: p.w. św. Teresy w Pętkowicach i polsko – katolickim p.w. św. Franciszka z Asyżu w Okole nie stwierdzono obiektów ruchomych kwalifikujących się do rangi obiektów zabytkowych.

KAPLICZKI, FIGURY I KRZYŻE

Generalnie ogląd kapliczek, figur i krzyży, jakie bardzo licznie występują na terenie gminy Bałtów, daje ciekawy obraz ich pochodzenia oraz spełnianych funkcji. Najczęściej stawiane w formie wotywnych kapliczek – krucyfiksów na postumencie stanowią ważny element krajobrazu kulturowego regionu i wykład z jego dziejów. W większości pochodzą z końca w. XIX i pocz. w. XX, ilustrując dynamiczny proces zmian własnościowych (procesu kolonizacji folwarków) i rosnącej świadomości włościan, którzy należą do głównych ich fundatorów. Szczególnie bogata w kapliczki i figury jest przestrzeń kulturowa wsi Okół, gdzie m.in. jednocześnie i z identyczną inskrypcją (*Na Cześć i Chwałę Bogu Wszechmogącemu Włościanie Wsi Okoła pamiątkę tę postawili d. 4 maja 1896 r.*) wystawiono dwie (!) kapliczki, jedną w centrum wsi, przy głównym ciągu komunikacyjnym prowadzącym wzdłuż terasy nadzalewowej, a drugą na łąkach przy drodze do Potoczka w strefie wylewów Kamiennej. Na marginesie włościańskiej manifestacji religijności znajdują się trzy kapliczki słupowe z Chrystusem Frasobliwym w Bałtowie, Rudce Bałtowskiej i Wólce Bałtowskiej związane z latami panujących w okolicy epidemii. Szereg spośród zachowanych kapliczek i figur reprezentuje wartości artystyczne. Godny podkreślenia jest fakt, że zdecydowana większość nosi ślady opieki, choć w kilku przypadkach ich stan wymaga interwencji. Zasób kapliczek i figur został zinwentaryzowany w załącznikach: **Załącznik nr 4. Tabela . Kapliczki, figury i krzyże na terenie gminy Bałtów** oraz **Załącznik nr 5., Fot. Kapliczki, figury, krzyże na terenie gminy Bałtów.**

MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ I MOGIŁY ŻOŁNIERSKIE

Wszystkie miejsca pamięci narodowej na terenie gminy Bałtów związane są z wydarzeniami lat II wojny światowej i w zdecydowanej większości nie dotyczą bezpośrednio działań militarnych a represji okupanta wymierzonych w lewicujące środowiska okolicznych wsi. Konkretnie obiekty upamiętniające miejsca pamięci narodowej zostały zlokalizowane w miejscach powiązanych z nimi zdarzeń lub w obrębie istniejących cmentarzy w Bałtowie i Okole oraz cmentarza wojennego w Lemierzach (patrz: Rozdział 5.2.3.)

Pełną listę tych miejsc zawiera **Załącznik nr 6. Tabela. Miejsca pamięci narodowej na terenie gminy Bałtów** a ilustrację wybranych miejsc stanowi **Załącznik nr 7., Fot. Miejsca pamięci narodowej.**

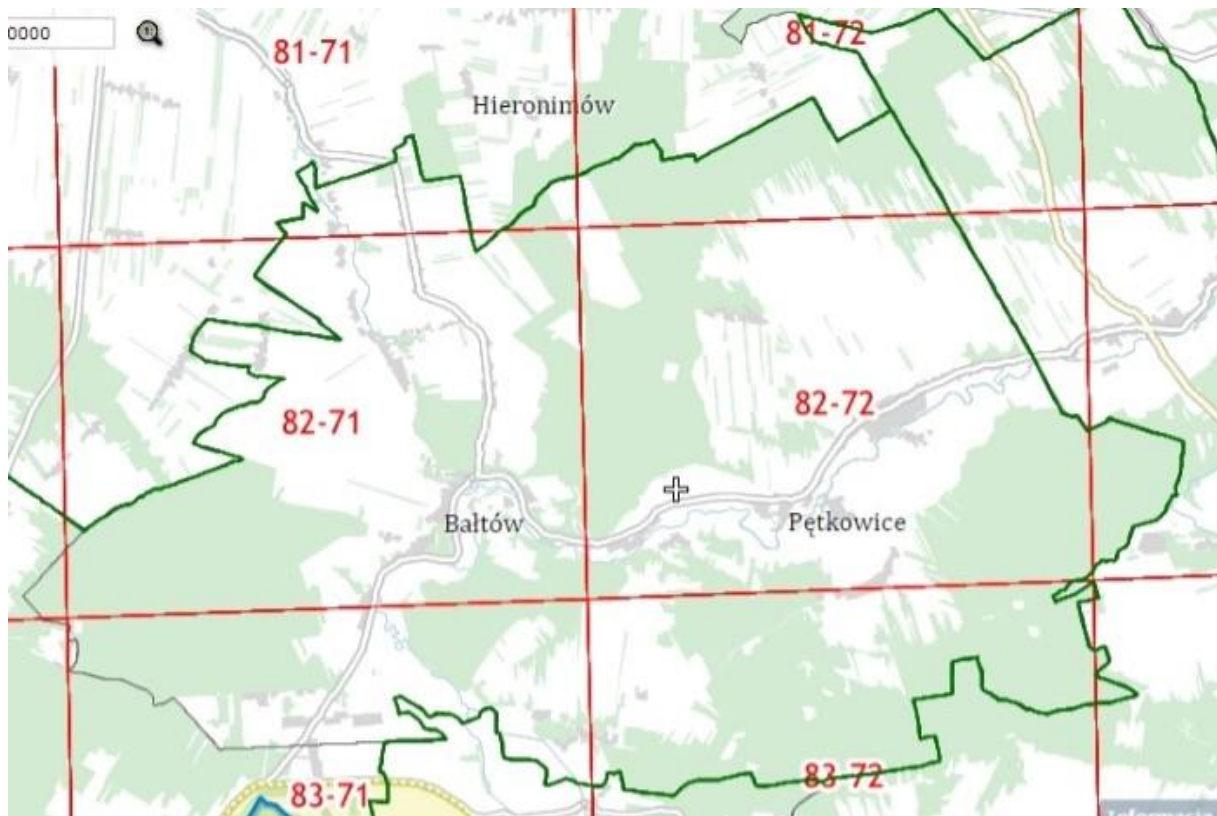
Nie zachowały się natomiast ślady zmagania z okresu I wojny światowej. W trakcie kwerendy nie udało się odnaleźć na bałtowskim cmentarzu znajdującej się tam mogiły żołnierza austriackiej Landwehry Franciszka Stranda, Słowaka z Ostrawy. Inne rozrzucone po okolicy żołnierskie mogiły (Skarbka, Pętkowice) w wyniku prowadzonej od 1916 r. działalności „oddziałów grobów wojennych” austriackiego Generalnego Gubernatorstwa w Lublinie zostały przeniesione na urzędzone (m.in. w Czekarzewicach, który po wojnie także został przeniesiony) cmentarze wojenne.

5.2.5. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Teren Gminy Bałtów charakteryzuje bogactwo stanowisk archeologicznych, zidentyfikowanych w trakcie badań powierzchniowych, a także pochodzących z różnych doraźnych źródeł i przypadkowych odkryć (np. cmentarzysko z XVII w. w Okole zostało ujawnione podczas prac remontowych prowadzonych przy drodze woj. nr 754), które są następnie weryfikowane. Przeważająca ilość informacji została zebrana w trakcie planowych badaniach terenowych. Od 1978 roku realizowany jest i program „*Archeologicznego Zdjęcia Polski*” (AZP).

W Województwie Świętokrzyskim, dysponentem „Programu” jest Świętokrzyski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Kielcach. Prace polegają na systematycznych badaniach terenowych połączonych z weryfikacją powierzchniową stanowisk i obiektów już wcześniej znanych. Ich rezultaty pozwalają na rozpoznanie intensywności osadnictwa w kolejnych epokach.

W podziale AZP Gmina Bałtów obejmuje sektory o wymiarach 5 x 8 km (40 km²) ponumerowane południkowo od 71 do 72 i równoleżnikowo 81, 82 i częściowo 83. Materiały z badań terenowych oraz sprawozdania przechowywane są w Urzędzie Ochrony Zabytków w Kielcach.

Mapa nr 9. Podział obszaru gminy Bałtów na sektory AZP, za: <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid>

- sektory 81/71 i 81/72 badane były przez Muzeum Okręgowe w Radomiu.
- sektory 82/71, 82/72 i 83/71 bada (wnioski z ostatnich badań pod zamieszczonymi mapami sektorów³) Muzeum Historyczno – Archeologicznego w Ostrowcu Św.
- sektor 72/83 przypisany został badaczom UMCS w Lublinie (brak danych o wynikach badań).

Na obszarze gminy Bałtów nie odnotowano obecności zabytków archeologicznych. Wszystkie wskazane obiekty mają status **stanowiska archeologicznego** czyli **miejsca, gdzie w ziemi, na jej powierzchni lub pod wodą znajdują się ślady obecności człowieka w przeszłości, które mają charakter zabytkowy**. W przepisach prawa stanowisko archeologiczne nazwane jest nieruchomym zabytkiem archeologicznym.

Stanowiska archeologiczne podlegają szczególnej ochronie konserwatorskiej, która polega na ich:

- zachowaniu,
- badaniu,
- inwentaryzowaniu.

Nakłada to określone obowiązki np. na inwestorów i prowadzących prace ziemne (art. 32):

1. Kto, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany:

- a) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;
- b) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;

³ Z racji sąsiedztwa siedziby Muzeum Historyczno Archeologicznego, południowe obszary gminy Bałtów są systematycznie penetrowane przez archeologów, którzy stale uzupełniają listę stanowisk.

c) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

2. wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1 pkt 3.

3. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany w terminie 5 dni od dnia przyjęcia zawiadomienia, o którym mowa w ust. 1 pkt 3 i ust. 2, dokonać oględzin odkrytego przedmiotu.

Oględziny skutkują, w określonym trybie, wydaniem określonych decyzji.

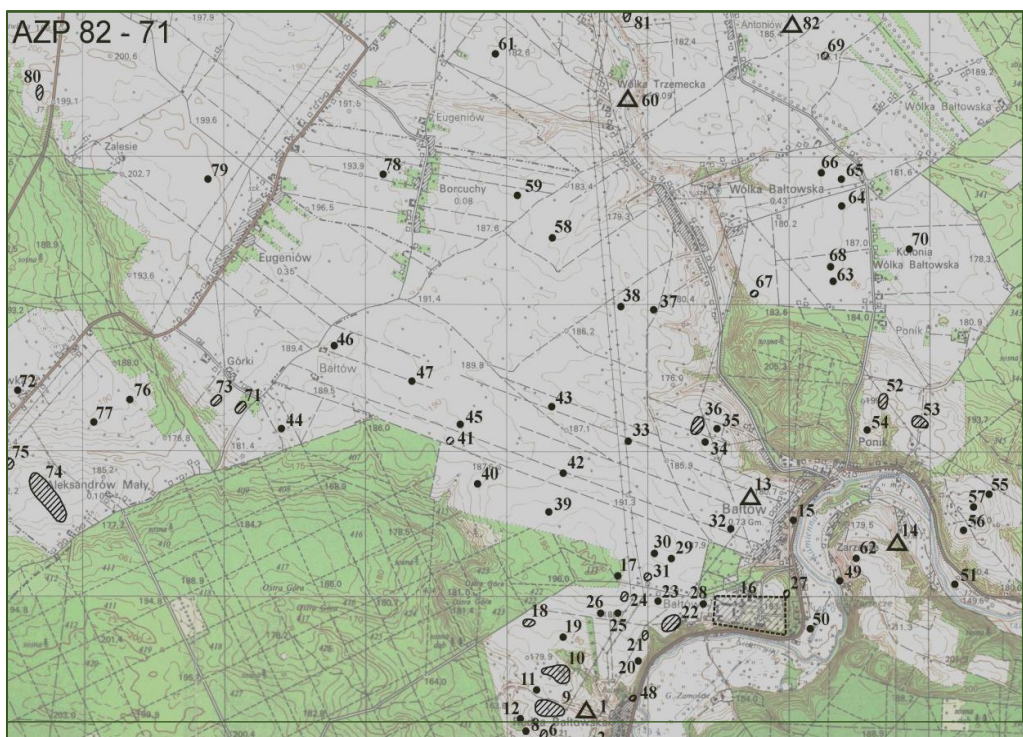
Obowiązki dotyczą także przypadkowych znalazców (art. 33):

1. Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

2. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1.

3. W terminie 3 dni od dnia przyjęcia zawiadomienia, o którym mowa w ust. 1 i 2, wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany dokonać oględzin znalezionego przedmiotu i miejsca jego znalezienia oraz, w razie potrzeby, zorganizować badania archeologiczne.

Należy nadto podkreślić, iż prowadzenie poszukiwań bez stosownych zezwoleń jest karalne (art. 107 i art. 108), podobnie jak przywłaszczanie zabytków, które są własnością Skarbu Państwa.

Mapa nr 10. OBSZAR AZP 82 – 71

CHARAKTERYSTYKA OBSZARU AZP 82 - 72

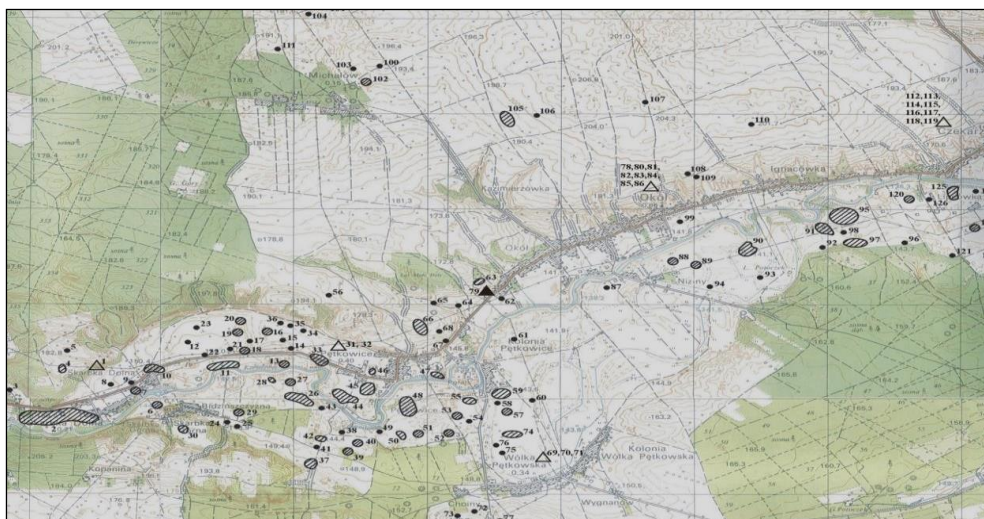
W trakcie badań terenowych obszaru AZP 82-72 (opr. K.Kaptur, A.Jedynak) odkryto łącznie 111 stanowisk archeologicznych. Z kwerendy uzyskano 23 stanowiska, wszystkie bez dokładnych danych lokalizacyjnych.

Zgodnie z oczekiwaniami potwierdziły się założenia o gęstym osadnictwie pradziejowym w dolinie Kamiennej. Tutaj zarejestrowano bogate osadnictwo neolityczne kultury pucharów lejkowatych, wołyńsko-lubelskiej i ceramiki malowanej (stan. Skarbka 26/26, Pętkowice 12/42, Okół 20/97). Na stanowiskach Skarbka 2/2 i Skarbka 18/18 wystąpiły materiały datowane ogólnie na neolit naddunajski. W większości są to osady o powierzchni pow. 1 ha. Do młodszej epoki kamienia i wczesnej epoki brązu można też zaliczyć z całą pewnością większość punktów osadniczych ze znaleziskami krzemiennymi. Tak duże skupisko osadnictwa neolitycznego w rejonie o bardzo słabych glebach można tłumaczyć bliskością złóż krzemienia czekoladowego i pasiastego. W okresie późniejszym, niż wczesna epoka brązu i aż do okresu wpływów rzymskich osadnictwo uległo znacznemu osłabieniu (pojedyncze osady kultury trzcinieckiej i łużyckiej).

Sytuacja osadnicza uległa zmianie na przełomie er. Pojawia się liczne osadnictwo kultury przeworskiej. Na uwagę zasługują współistniejące z osadami stanowiska dymarskie związane z produkcją żelaza, które bazowały najprawdopodobniej na złożach rudy darniowej eksploatowanych z dna doliny Kamiennej. Zarejestrowano ich 24, przy czym najciekawsze wydają się duże, kilkuhektarowe stanowiska w rejonie Skarbki i Pętkowic (Skarbka 2/2, 11/11, Pętkowice 14/44, 15/45, 18/48). Obecność tych miejsc nad dolną Kamienną, pozwala poszerzyć zasięg występowania stanowisk żużla dymarskiego w kierunku północno – wschodnim. Nie można również wykluczyć, że mamy tu do czynienia z odosobnioną enklawą osadniczą, jakich kilka występuje na północ od Kamiennej.

Z okresu od średniowiecza do współczesności pochodzi kilkanaście stanowisk. Datowane są one głównie na wieki XVI – XIX, czyli na czasy po lokacji najstarszych miejscowości w obrębie badanego obszaru.

Wypada także zwrócić uwagę na odosobnione, ale ciekawe znaleziska ze starszej i środkowej epoki kamienia. Najstarsze z nich to zgrzebło wykonane z dużego odłupka z krzemia czekoladowego, o silnie zeolizowanej powierzchni. Wstępnie można go datować na środkowy, lub górny paleolit. Znaleziono zostało na krawędzi wysoczyzny, kilkadziesiąt metrów nad dnem doliny Kamiennej w Okole (stan. 31/108). Na schyłkowy paleolit można datować półtylezak i najprawdopodobniej wyeksploatowany rdzeń wiórowy ze Skarbki (stan. 5/5 i 12/12), zaś na mezolit rdzenie ze stanowisk 6/6 w Skarbce i 9/39 w Pętkowicach. Najciekawszym jednak stanowiskiem ze środkowej epoki kamienia jest obozowisko wydmore odkryte na północny wschód od wsi Michałów (stan. Okół 25/102). Wynika z tego, iż teren obszaru AZP 82-72 był incydentalnie penetrowany przez grupy ludzi już u schyłku ostatniego zlodowacenia, a szczególnie w okresie mezolitu.

Mapa nr 11 OBSZAR AZP 82 - 72

Na podstawie syntetycznej oceny zasobów stanowisk archeologicznych AZP 82 – 72 oraz podobnej charakterystyki pozostałych obszarów należy podkreślić różnorodność stanowisk archeologicznych występujących na terenie gminy Bałtów, a tym samym zwrócić szczególną uwagę na specyfikę zagrożeń, które ich dotyczą.

Zagrożenia dotyczące dziedzictwa archeologicznego:

Zagrożenia dziedzictwa archeologicznego gminy Bałtów wynikają z szeregu czynników i mają charakter złożony. Składają się na nie:

- ogólne przeświadczenie, że w większości obiekty archeologiczne stanowią problem, przeszkodę dla rozwoju, blokadę przedsięwzięć, a co za tym idzie: powodują trudności finansowe inwestorów i skutkują niekiedy celowym przemykaniem oka na destrukcję reliktyw przeszłości,

- celowe i zorganizowane rabowanie stanowisk archeologicznych przez tzw. „poszukiwaczy skarbów”, którzy amatorskimi metodami pozyskują zabytki ze stanowisk archeologicznych, pozbawiając je kontekstu, czyli możliwości prawidłowego rozpoznania i interpretacji. Rozkopywanie, okradanie, a tym samym niszczenie zabytku archeologicznego jest obecnie przestępstwem, zgodnie z art. 108 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

- rozwój infrastruktury o inwestycje tzw. liniowe (budowa dróg, wodociągów, sieci kanalizacji sanitarnych itd.), które zakresem robót ziemnych mocno ingerują w potencjalne stanowiska i zabytki archeologiczne,

- dynamika inwestycyjna w obszarze usług turystycznych,

- intensywne budownictwo jednorodzinne i milczące przyzwolenie inwestorów na prowadzenie robót ziemnych bez nadzoru archeologicznego,

- specyficzna budowa geologiczna obszaru gminy Bałtów, która niesie zagrożenia ze strony czynników przyrodniczych: erozja, częste opady, wylewy czy ukształtowanie terenu, powodując splukiwania warstw kulturowych, rozmywania mogił czy nasypów ziemnych,

- zagrożeniem samym w sobie jest nadto specyfika dziedzictwa archeologicznego gminy Bałtów, które choć imponuje ilością, ogranicza się w swym statusie do stanowisk archeologicznych płaskich, obszarowych. Obiekty tego typu na pierwszy rzut oka i bez specjalistycznej wiedzy pozostają niewidoczne, co utrudnia ich identyfikację i ochronę. Stosunkowo łatwiejszym zadaniem jest ochrona zabytków archeologicznych mających własną formę krajobrazową (kurhany, grodziska).

Wskazania konserwatorskie:

Ochrona dziedzictwa kulturowego, a w szczególności komponentu archeologicznego, jest niezwykle skomplikowana ze względu na charakter zabytków. Swego rodzaju niewidoczność dóbr archeologicznych jest problemem dla służb konserwatorskich, a jednocześnie owa niewidoczność sprzyja przyzwoleniu oraz niszczeniu dziedzictwa, spychaniu jego ochrony na dalszy plan, pomijaniu/niezauważaniu, a niekiedy i celowemu przemykaniu oka na destrukcję reliktyw przeszłości.

Ponieważ każde ingerowanie w stanowisko archeologiczne, nawet badanie prowadzone przez archeologa (!), jest procesem niszczenia stanowiska archeologicznego, tak ważne jest, by w odpowiednim momencie o znalezisku, często przypadkowym, powiadamiać służbę konserwatorską. Niezbędnym do uruchomienia tego typu działań jest społeczne poczucie odpowiedzialności za archeologiczny segment dziedzictwa kulturowego. Aby dążyć do takiej sytuacji należy:

- uświadamiać lokalne środowisko w zakresie wagi zabytków archeologicznych i odpowiedzialności z tytułu ewentualnego ich zniszczenia,

- wykorzystywać zabytki do celów promocyjnych regionu, jako podnoszących jego wartość turystyczną i kulturową (genius loci), by idea zrównoważonego rozwoju nie pozostała pustym hasłem ujętym w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania.

- dążyć do tego, by na system ochrony zabytków nie składały się jedynie działania służb konserwatorskich, ale również jednostek samorządu terytorialnego, na których terenie istnieją zabytki, inwestorów, stowarzyszeń, społeczeństwa lokalnego.

5.2.6. ZABYTKI W ZBIORACH MUZEALNYCH I INNYCH**MUZEUM JURAJSKIE**

Na terenie gminy Bałtów znamiona te spełnia kolekcja okazów paleontologicznych zgromadzonych w prywatnym muzeum działającym w ramach „Parku Jurajskiego”, zarządzanym przez DLF Invest sp. z o.o.. Kolekcję stworzył geolog Piotr Menducki, gromadząc skamieniałości okresu jurajskiego,

pochodzące z różnych stron świata. Są wśród nich okazy amonitów, belemnitów, koralowców, skamieniałych drzew itp. Ekspozycja urządzona jest w sposób profesjonalny i posiada pełną dokumentację naukową. Stan zabezpieczenia zbiorów ułożonych w estetycznych gablotach z fachowo sporządzonymi objaśnieniami jest wzorcowy. Wystawa jest dostępna dla wszystkich odwiedzających Park Jurajski

Fot. 2 Muzeum Jurajskie

2.1. Bałtów ekspozycja paleontologiczna

2.2. Ekspонат - skamieniałość

WYPOSAŻENIE MŁYNA PRZEMYSŁOWEGO

Wartościowy segment zabytków ruchomych stanowi park maszynowy „gospodarczego”, młyna w zespole młynów w Bałtowie, który obecnie stanowi przedmiot sporu własnościowego pomiędzy gminą a rodziną Druckich – Lubeckich. Kiedy sporządzano poprzedni *Program...* obiekt dzierżawiło od gminy Stowarzyszenie „Delta”. Podjęte zostały wówczas działania zmierzające do stworzenia projektu ekspozycji muzealnej młynarstwa, współistniejącej z uruchomioną na parterze galerią sztuki ludowej. Pomimo zawieszenia ówczesnego projektu stan urządzeń nie uległ zmianie, a wyposażenie młyna ze względu na kompletność ciągu produkcyjnego, stan zachowania (do lat 90. posiadał sprawność przemiałową) poszczególnych urządzeń oraz ich pochodzenie stanowią szczególnie wysoką wartość muzealną.

W zależności od opracowania wylicza się 3 lub 4 kondygnacje budynku. W tym drugim przypadku za pierwszą przyjmuje się kondygnację poniżej parteru, na której znajduje się turbina Francisa. Opracowanie WKZ opisuje obiekt jako trzykondygnacyjny w ujęciu: parter, I piętro, strych.

Młyn „gospodarczy” z młynem „handlowym” i budynkiem administracji (na przeciwnym brzegu rzeki) tworzy zwarty przestrzenny zespół gospodarczy wybudowany przez ks. A. Drucko-Lubeckiego w latach 1900/1904 r. Do rejestru zabytków wpisany jest jedynie młyn wraz z gruntem, na którym stoi oraz kanał wodny przy jazie doprowadzający wodę do turbiny młyna gospodarczego. Układ wodny na rzece Kamiennej tworzy betonowo – drewniany jaz z młyńskimi upustami jałowymi i dwoma roboczymi. Spiętrzenie tworzy wąski staw młyński. Po przejściu wody przez turbiny lub upust jałowy, poniżej tworzy się rozlewisko. Różnica poziomów luster wody wynosi w fazie roboczej 160 cm.

Budynek młyna, jak całość zespołu, murowany z czerwonej cegły, założony na planie prostokąta, 3- kondygnacyjny, jednoprzestrzenny we wszystkich kondygnacjach, nakryty dachem dwuspadowym o wieżbie krokwiowo-stolcowej. Od północy murowana przybudówka turbiny wysokością równa parterowi młyna, wewnątrz turbina wodna „Francisa – 35” o mocy 85 KM (stan zły, a regulator automatyczny rozmontowany). Wewnątrz stropy drewniane (sosnowo – modrzewiowe) belkowe, nagie na wydłużonych podciągach z dwoma rzędami słupów nośnych.

Parter obiega galeria, na niej ustawione cztery walce tzw. 70-tki firmy: „Hugo Creffenus” z Frankfurtu oraz Najemy Muhlenban z Wittenbergi. Napęd zapewnia wał transmisji pasowej umieszczony w całej długości młyna napędzany turbiną wodną (ew. elektrycznym silnikiem pomocniczym). Ponadto 2 skrzynie na mąkę pyłowaną i 3 skrzynie do mieszania mąki.

Na I piętrze zachowały się m.in. szmeja, cylinder trzydziłowy do perlaka, filtr do perlaka 4 rękawowy, kosz do żubrówek, waga 300 kg, młynek do czyszczenia zboża a także mnóstwo drobnego wyposażenia.

Strych zajmują m.in. 2 cylindry 4 –ro brytowe, 2 śrutcylindry, cylinder do ziarna, cylinder do siciaka, 6 elewatorów z grutami, 3 elewatory bez grutów, transmisja żelazna z 13 kołami, filtr do żubrówek, 4 kosze zasypowe drewniane, kosz do perlaku, tatarczak a także prądnicą i silnik elektryczny.

Zdolność przemiałową wyposażonego w dwie pojedyncze postawy walców 600x320 oraz 500x350, Marsa Nr 1, perlaka półautomatycznego oraz jagielniaki cepowy i korkowy szacowano na 215,5 q/dobę.

Wyposażenie młyna **nie może być bez zgody Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach przenoszone, restaurowane i wypożyczane.**

Dokumentację fotograficzną wyposażenia młyna zawiera **Załącznik nr 5. Fot. Wyposażenie młyna gospodarczego.**

5.2.7. DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE

NAZWY MIEJSCOWE

Ciekawym elementem dziedzictwa gminy Bałtów są zachowane nazwy miejscowe (tu omówione bez mikrotoponimów), wśród których dominuje wyjątkowa różnorodność. Najstarszą nazwą miejscową jest niewątpliwie **Bałtów (1325)**, wywodzący się od **Baluty**, ale już pozostałe z liczego grona nazw dzierżawczych, urobionych od imion, nazwisk właścicieli bądź założycieli wsi są już znacznie młodsze: (XVII w.) **Michałów** i **Ułów**, (XIX w.) **Antoniów**, **Bidzińszczyzna**, **Maksymilianów** czy szereg przysiółków z rejonu **Okola**: (XIX w.) **Jacówka**, **Ignaców**/**Ignacówka** (od dziedzica Ignacego Arkuszeskiego), **Kazimierzówka** (wcześniej **Przymiarki**) i **Lipcówka**, **Skarbki – Bańcerówka**, **Lemierzy – Joachimówka**, **Boguczyna** czy **Maksymilianowa – Wyrzykowszczyzna**/**Wyrzykocizna** (w miejscu osady **Glina**).

Jedyna nazwa patronimiczna (tego typu nazwy często sięgają do doby wspólnoty plemiennej i oznaczają potomka bądź poddanego człowieka, od którego imienia, godności czy przezwiska ukuto nazwę) **Pętkowice** (1508), wskazuje na jakiegoś Pętka, a nazwa części wsi – **Okrażlica** odnosi się do jej pierwotnego kształtu.

Równie dawny **Okół** wywodzi swą kulturową nazwę od okola czyli ogrodzenia dla bydła.

Natomiast pośród nazw, które odzwierciedlają stosunki społeczne znajdziemy przykłady nazw będących śladem po aktywności osadniczej szlachty/ziemiaństwa: (XVI w.) **Wólka Bałtowska** i **Wólka Pętkowska**, **Wola Skarbkowa** (dziś **Skarbką Dolną** i **Górną**) i znacznie młodsza **Wólka Trzemecka** a także takie zanikające nazwy jak **Folwark**, części wsi Bałtów, **Wólka Bałtowska**, **Swoboda** odnosząca się niegdyś dworskiej, powłaszczeniowej części wsi **Michałów** czy **Zapusta**, będąca określeniem ziemi zapuszczonej, nieuprawianej. Z kolei na procesy parcelacyjne własności ziemskich, poczynawszy od II poł. XIX w. wskazują te nazwy wsi, których członem jest wyraz kolonia: **Kolonia Wólka Pętkowska**, **Kolonia Pętkowice** (część tej wsi **Poraj** odnosi się do herbu ostatniego dziedzica), **Wólka Pętkowska Kolonia** oraz części wsi **Okół – Kolonia Okół** (w przedwojennej monokulturze liczba osiedli określanych mianem kolonii była jeszcze większa). Dwie tzw. nazwy rodowe **Borcuchy** i **Dunale** przylgnęły do osad śródleśnych smolarzy. Konkretny ślad po działalności handlowo – rzemieślniczej stanowi nazwa **Kleparz** (miejsce targu bydłem, gdzie „uklepywano” transakcje, a także miejsce, gdzie bednarze wyrabiali klepki do beczek) odnosząca się do cz. **Kolonii Pętkowice**. Znaczne ożywienie gospodarcze, które przypadło na przełom XIX/XX w. pozostawiło po sobie szereg, niestety także zanikających, nazw odnoszących się od obiektów i związanej z nią działalnością człowieka: **Cegielnia**, **Gorzelnia**, **Wapieniak** (k. **Skarbki** i **Pętkowski**), **Węgliska**, oraz istniejąca wieś **Lemierze** (grunta „na lemierz”) **Wycinka** i używana nazwa cz. Bałtowa **Zamoście**, niegdyś **Zamość**. Działalność gospodarczą (pozyskiwaniem surowców), choć w swym charakterze topograficzne, ilustrują także i takie nazwy, które odnoszą się do charakteru podłoża: **Rudka Bałtowska**, **Glina**, niegdyś przysiółek **Maksymilianowa** i **Kamieniak**, przysiółek **Lemierzy**. Ze względu na charakter terenu grupę stanowią nazwy związane z ukształtowaniem terenu: **Górki**, **Góra**, **Plaszczyna** i **Doły** cz. **Wólki Pętkowskiej**, **Kamienne Doły** cz. **Wólki Trzemeckiej**, **Zarzecz** (**Bałtów Poduchowny**) i **Ponik** cz. Bałtowa, **Za wodą** (cz. wsi **Pętkowice**) i **Niziny** cz. Wsi **Okół**, ze światem zwierząt: **Gęsiak** cz. Bałtowa oraz z roślinnością: **Chojny** - część wsi **Wólka Pętkowska** i **Modrzewina** - folwark ks. Druckich - Lubeckich, którzy innym swoim

folwarkom nadali nazwę **Narożniki** (od położenia na skraju/narożu dóbr) oraz **Derewicze** odnosząc się do istniejącej już nazwy miejscowej na Kresach.

LEGENDY

Legendy bałtowskie silnie związane są krajobrazem kulturowym gminy, a przede wszystkim z samym Bałtowem. Lokalna legenda głosi, że nazwę wsi nadali jeńcy litewscy, którzy przebywając w osadzie powstałej wśród białych wapiennych skał z litewska nazwali Bałtów, jako "Bałtas", co w języku litewskim oznacza biały. Inna o Czarciej Stopce zwróciła uwagę dr Gerarda Gierlińskiego, który zauważył związek ludowych podań o tzw. "czarcich ślach" z rejonami występowania w Polsce tropów dinozaurów (kroglucze odciski teropodów). Przeczytawszy treść legendy, przyjechał do Bałtowa i odkrył na Czarciej Stopce dobrze zachowany trop allozaura, co legło u podstaw inicjatywy utworzenia Jura Parku, a to odmieniło krajobraz kulturowy Bałtowa i uczyniło z gminy Bałtów gminę turystyczną. Legendy Bałtowskie sięgają m.in. po wątki historyczne, związane z insurekcją stycziową – "Legenda o płaczącej lipie" oraz tradycje metalurgiczne – "O tym jak Rudnik z Bałtowa diabła przechytrzył" czy tatarskiego osadnictwa w regionie – "O dębie Sobieskiego, Tatarach i jabłkach kasztelana". Bałtowskie legendy zyskały książkowe wydanie.

DZIAŁALNOŚĆ WYBITNYCH POSTACI

W krajobrazie kulturowym obecnej gminy Bałtów znajdziemy niewiele śladów działalności wybitnych postaci. W nieistniejącym dziś dworze - leśniczówce Potoczek, która była własnością Janusza Gombrowicza, przebywał, korzystając z gościny i finansowego wsparcia brata, światowej sławy pisarz **Witold Gombrowicz**. Realia otoczenia (zachowanego tylko w części przyrodniczej) oraz układ domu i panujące w nim obyczaje, które złożyły się na swoistą, gombrowiczowską psychologię „międzyludzką”, odnajdziemy w powieści „Ferdydurke”.

Warty odnotowania jest fakt, że gdy właścicielem Bałtowa (1717 r.) był **Stanisław Chomętowski**, wojewoda mazowiecki i hetman wielki koronny a także budowniczy pieca do wytopu żelaza w Rudce Bałtowskiej, wieś Okół należąca wówczas do parafii Bałtów, znajdowała się w posiadaniu **Stanisława Denhoffa** wojewody płockiego i hetmana polnego litewskiego. Tym samym parafia bałtowska miała wówczas w gronie właścicieli dwóch najprzedniejszych magnatów czasów saskich. Obaj zmarli w jednym roku 1728.

Postacią o wybitnych zasługach dla regionu był **Władysław Ignacy Antoni Fudalewski** (1840 – 1918) duchowny rzymskokatolicki, publicysta, regionalista. Święcenia kapłańskie przyjął w 1864 r. jednocześnie będąc mianowany wikariuszem katedry, sekretarzem konsystorza i profesorem Seminarium Duchownego w Sandomierzu /wykładał: Pismo święte (hermeneutykę i introdukcję), archeologię biblijną, katechizm i homiletykę/. Proboszcz parafii w Malicach (1866), Wojciechowicach (1877), Kunowie (1893 -1907), Solcu i Bałtowie (do 1918). Od 1886 r. dziekan i kanonik kolegiaty opatowskiej.

Pozostawił po sobie bogatą spuściznę literacką w tym monografie miast Kunowa i Opatowa. Wszędzie, gdzie sprawował obowiązki kapłańskie inicjował powstawanie szkół i szerzenie kultury rolnej. Prowadził renowację zabytkowych obiektów sakralnych (Wojciechowice) oraz ich wyposażenia (Opatów). Z uwagi na postawę sprzeciwu wobec rusyfikacji władze rządowe nie zatwierdziły ks. W.Fudalewskiego na stanowisko rektora seminarium w Sandomierzu. Jako korespondent „Biesiady Literackiej”, „Gazety Radomskiej”, „Kroniki Diecezji Sandomierskiej” zamieszczał artykuły nawiązujące do dziejów i sytuacji w ówczesnej parafii Bałtów oraz stanął (1916) na czele Rady Szkolnej – będącej organem ekonomicznego zarządu szkół ludowych w ówczesnej gminie Pętkowice. Gdy został zamordowany przez bandytów na plebanii w Bałtowie, jego ciało zabrali dawni parafianie i pochowali w krypcie pod dzwonnica w Kunowie. Wybudowaną przez ks. Fudalewskiego kaplicę na bałtowskim cmentarzu odkupili Drucy – Lubeccy.

Odwołując się do działalności wybitnych postaci w wymiarze regionalnym należy przywołać także **Aleksandra Egidiusza Ksawerego ks. Druckiego – Lubeckiego**, który przeniósł ciężar rodzinnych inwestycji i zainteresowania z okolic Ćmielowa na Bałtów, co wzbogaciło rolniczy krajobraz kulturowy przełomu Kamiennej o ryt „przemysłowy”, za sprawą takich przedsięwzięć jak: budowa pałacu, dwóch gorzelni, zespołu młynów na Poniku, rozbudowa folwarku wraz z oficynami i nastawienie produkcji rolnej na nowoczesne technologie i mechanizację. Jednocześnie kontynuował działalność zakładów ceramicznych obejmujących: fabrykę rur kamionkowych w Brzostowej, cegielnię w Denkówku i wytwórnię kafli, cegły ogniotrwałej i dachówek w Dunalach (zdevastowaną w okresie I wojny porcelanę Ćmielowską odsprzedał bankowi), rozwijając dodatkowo cegielnię oraz produkcję wapna palonego i hodowlę ryb. Należąca do niego stajnia zaliczana była do „najwybitniejszych” w guberni, a hodowane w niej konie zdobywały laury w gonitwach. Ks. Aleksander Ducki – Lubecki uczestniczył w szeregu przedsięwzięć społecznikowskich i biznesowych: Powiatowy Komitet Ratunkowy, Polska Centrala Handlowa. Zaangażował się także w politykę

jako prezes Centrum Narodowego i członek Stronnictwa Polityki Realnej. Wyraził jednak sprzeciw wobec utworzenia przez Stronnictwo koalicji z Narodową Demokracją i poprosił o skreślenie z listy członkowskiej. – „Wiara niewątpliwie zbawia a nadziejami się podobno żyje, w finansach jednak i w polityce na rachunku wszystko oparte być musi” – argumentował swoje stanowisko.

FOLKLOR

Z punktu widzenia etnografii gmina Bałtów znajduje się na obszarze przejściowym między Ziemią Sandomierską (formalnie sięgającą po Pilicę) a Mazowszem. Znajdujący się historycznie pomiędzy nimi pas puszczy Iłżeckiej i Radomskiej (Jedleńskiej, Kozienickiej) był zasiedlany wpływami obustronnymi, a ponieważ brak dziś wystarczającego materiału etnograficznego, ścierają się dwa stanowiska. Według jednego dominującym w kulturze ludowej dolnego biegu Kamiennej jest pierwiastek sandomierski, gdyż charakterystyczne sandomierskie, ciemne sukmany sięgają po Iłżę i Skaryszew, a zatem na północ od obszaru współczesnej gminy Bałtów. Oznaczałoby to, że administracyjna przynależność do powiatu radomskiego współistniałaby z dominującymi etnograficznie wpływami folkloru sandomierskiego powiatu sandomierskiego (od XVI w. opatowskiego). Tak też lokował Bałtów Oskar Kolberg. Odmienne stanowisko głosi tezę, że dominującym pierwiastkiem w kulturze ludowej omawianego obszaru jest folklor Puszczy Kozienickiej. Niezależnie przywołanych stanowisk, pewnikiem jest, że środowisko etnograficzne gminy Bałtów położone jest na pograniczu dwu regionów kulturowych. Jedynym opracowaniem odnoszącym się bezpośrednio to zagadnienia jest publikacja Jana Chodźńskiego „Kultura Ludowa Regionu Bałtowskiego”. Autor stawia tezę (wątpliwą) o dominacji wpływu folkloru Puszczy Kozienickiej, o czym świadczyć ma archetyp kulturowy widoczny w tradycyjnym budownictwie wiejskim, stroju, gwarze i obyczajach ale również przyznaje, że jednoznaczne zdefiniowanie nastręcza pewne trudności.

Nośnikami etnograficznej tradycji kulturowej są miejscowe obyczaje powiązane z kalendarzem świąt kościelnych, ludowe zespoły artystyczne, koła gospodyń wiejskich oraz lokalne stowarzyszenia. Jednak ulegają one coraz silniejszemu wpływem współczesnej uniwersalizacji właściwie we wszystkich dziedzinach codziennego życia. Stąd niezbędnym jest opisanie zanikających już podstawowych reliktyw lokalnej odrębności kulturowej. We wcześniejszych rozdziałach zwrócono uwagę na szczątkowe już pozostałości budownictwa wiejskiego, które w procesie urbanizacji wsi już uległo zanikowi. Dawna chałupa, w zależności od zamożności gospodarza, była jedno lub wieloizbowa. Sień dzieliła ją na część mieszkalną z izbą i kuchnią, oraz na część gospodarczą z komorą i spichlerzem. Jedna z izb pełniła funkcje roboczą (izba „czarna”) zaś druga stanowiła pomieszczenie reprezentacyjne - izba „biała (n.p. Wólka Trzemecka nr 22, Skarbka Górna nr 4 i nr 15). Izba „czarna” zgodnie z przeznaczeniem wyposażona była w ławy, prosty stół, „wyrą” (łóżka) lub skrzynie do spania wyłożone słomą. W zamożniejszych domach był kredens wykonywany przez miejscowych stolarzy. Sprząty rozstawiano pod ścianami tak, aby środek izby był pusty. Izba „biała” pełniła funkcję reprezentacyjną. Ważnym jej elementem był „święty kąt”, czyli mały ołtarzyk, Krzyż lub figura Matki Boskiej, a także książeczka do nabożeństwa i różaniec. W izbie tej łóżka nakrywane dwiema tkaninami. Bezpośrednio na pościel kładziono lnianą białą kapę z koronkowym brzegiem, a dopiero na nią wełniany „dywan” w pasy o szerokości około 7 cm w kolorach czerwonym, zielonym lub granatowym. Każdy z pasów oddzielony był wąskim, najczęściej żółtym paseczkiem. Na to kładziono poduchy powleczone w białe poszewki wykończone falbanką lub koronką. Do wyposażenia należały także kufrы i skrzynie, w których przechowywano odzież świąteczną i dokumenty. Ubrania codzienne wieszano na żerdzi umocowanej pod sufitem w okolicy pieca. Na podłogę kładziono chodniki zwane pasiakami. U schyłku XIX w. skrzynie wyparły jednokolorowe kufrы z półokrągłymi wiekami i metalowymi okuciami na krawędziach.

W praktyce strój ludowy jest już tylko historią, ale z powodu zachowania jego reliktywnych wartości zasadnym jest jego opis.

Strój kobiety składał się z koszuli, spódnicy (tzw. „sorc”), gorsetu, zapaski „przedsobnej i zapaski „nasobnej”. Koszule charakteryzowały się krojem „przyramkowym”, które przy szyi wykańczano prostym wykładanym kołnierzykiem, z przodu rozciętym. Brzegi kołnierzyka i mankietów nadgarstkowych ozdabiano wąską, marszczoną szydełkową koronką. Spódnice szyto z tkanin w kolorach granatowym, bordowym, fioletowym lub zielonym, suto marszczonych, z przodu obszywano rzędami czarnych tasiemek lub szydełkową koronką. Gorsety szyto z produkowanych fabrycznie cienkich wełen w kolorach spódnicy. Z przodu rozcinane i zapinane na małe guziki, doł miały wykańczany szeroką plisowaną falbaną. Dla ozdoby przy brzegach obszywano je czarnymi aksamitnymi tasiemkami. Charakteryzowały je dość głębokie dekolty. Zapaski „przedsobne” szyto z samodzielnych wełnianych tkanin, zawsze ciemnogramatowych, na niej rozłożone poziome różnokolorowe pasy im wyżej tym węższe. Zapaski „nasobne” zarzucano na ramiona, szyto je z samodzielnych tkanin wełnianych w kolorach ciemnogramatowych w wąskie symetrycznie

rozmieszczone białe paseczki. Na głowach kobiety nosiły „szalinówki” – chusty z cienkiej wełny fabrycznej, drukowane w duże kolorowe kwiaty. Podczas świąt noszono korale ze szklanych paciorków rzadziej z bursztynu. Zimą kobiety wkładały kozuchy lub otulały się dużymi wełnianymi chustami.

Fot. 3. Stroje ludowe z okolic Bałtowa (z: pracy Jana Chodzińskiego „Kultura Ludowa Regionu Bałtowskiego”)

Strój męski - portki szyto z samodzielowej tkaniny wełnianej w kolorach ciemnogrnatowych. Miały długie proste i dość wąskie nogawki. Z przodu zapinane były na guzik. Nie miały kieszeni. Nogawki wpuszczano w cholewy czarnych skórzanych butów. Latem noszono spodnie uszyte z grubego lnianego płótna. Koszule wytwarzano z cienkiego lnianego płótna o charakterystycznym kroju „przyramkowym”. Z przodu były rozcinane na 1/3 długości. Miały proste kołnierzyki i długie rękawy zbierane w mankietach. Potem koszule wykańczano w rozcięciu listwami, czasem kolorowymi. Kamizelki z przodu szyto z samodzielowej tkaniny wełnianej, zaś „plecy” z kupowanej bawełny w kolorze czarnym. Kamizelki miały dekolt w kształcie szpica, zapinano je na jeden guzik. W dni chłodne wkładano „palta” z samodzielowej wełny w kolorze czarnym, lub granatowym. Od spodu podszywano je lnianą podszewką. Krojem przypominały współczesne marynarki długie do kolan. Męskim nakryciem głowy była „maciejówka” czapka sukienna z daszkiem. Przytoczony opis może okazać się przydatny w rekonstrukcjach niezbędnych n.p. dla zespołów folklorystycznych, a nawet niezbędny przy kompletowaniu izb etnograficznych.

Podobnie należy potraktować dialekt, zwłaszcza w inscenizowanych ludowych „pogwarkach” zespołów folklorystycznych, jako że powszechny poziom wykształcenia spowodował ich zupełny zanik. Stąd wypada zwrócić uwagę na stare formy językowe. W opisywanym regionie mamy bowiem do czynienia z tzw. „mazurzeniem” co oznacza, że wymowa głosek sz, ż, cz, dż brzmi jak s, z, c, dz, np. szyja- syja, żuto – zyto, czapka – copka. Ponadto występuje rezonans samogłosek nosowych np. ę, ą, np. będę – bede , rzucają – rzucajo. Ponadto gwarowym odpowiednikiem a, o, e, są ze względu na ich ścieśniającą wymowę – samogłoski o, u, i, np. chłopak – chłopok, słoma – słuma, kobieta – kobita.

Przepisy na tradycyjne lokalne potrawy można znaleźć w unikatowym „Przepiśniku. Smacznie, bo regionalnie” (wyd. 2021), gdzie opisane zostały dania przygotowane przez uczestniczki projektu projekt „Babki z krzemienia”, w którym uczestniczyły 46 kobiet z Kół Gospodyń Wiejskich z terenu Krzemienego Kręgu, w tym także gminy Bałtów.

REKODZIEŁO

Komponentem etnograficznej tradycji jest rękodzieło pielęgnowane w wielu jego formach: tkactwie z lokalnych surowców (len, wełna), koronkarstwie, wycinankach, „pająkarstwie” (wykonywanie ze ździebeł słomy i kolorowej bibuły, czyli ozdobnych „żyrandoli” podwieszanych niegdyś pod sufitem)

kowalstwo, garncarstwo, wikliniarstwo, ciesiołka itp. Tego typu rękodzieła mogą stanowić atrakcyjny produkt pamiątkarski.

Obecny stan rekodzieła na terenie gminy Bałtów świadczy o zaniku dawnych zawodów. Jedynym przedstawicielem tradycji garncarskiego zagłębia jest Andrzej Boberek z Maksymilianowa. Jan Kopciał kultywuje tradycyjne zabawkarstwo jarmarczne, wykonując zabawki dla dzieci z drewna. Mieczysław Siepietowski z Bałtowa, który próbuje sił w rzeźbie ludowej zajmuje się także twórczością plastyczną, specjalizując się w obrazach wypalanych w drewnie. Niestety, nie ma kontynuacji rzeźbiarstwa z wykorzystaniem wosku pszczelego, czym trudnił się Mieczysław Budzeń z Bałtowa. Na obszarze niegdyś typowo rolniczej wsi zachowała się jedna stara kuźnia ale kowalstwo zaniknęło, podobnie jak wapiennikarstwo czy sztuka wyrobu mioteł, z czego słynęła północna część gminy (głównie Maksymilianów).

Nadzieję na odbudowę lokalnego rekodzieła dał Środowiskowy Dom Samopomocy w Wólce Bałtowskiej. Prowadzone tam zajęcia uczą i zachęcają do wyklejania, wycinania, malowania obrazów oraz wyrobu koronkowych serwetek.

Przykłady rękodzielnictwa z terenu gminy Bałtów zawiera **Załącznik nr 9. Fot. 7. Rękodzieło z terenu gminy Bałtów**

ZESPOŁY LUDOWE

Na terenie gminy Bałtów funkcjonują zespoły ludowe, których poziom artystyczny pozwala sięgać po laury w tak prestiżowych przeglądach, jak: Buskie Spotkania z Folklorem czy włoszczowski Świętokrzyski Konkurs Kolęd i Pastorałek. Wszystkie sięgają po elementy lokalnej tradycji, kultywując dawne obrzędy i obyczaje.

Bałtowanie

Zespół powstał w 2006r. z inicjatywy Jerzego Walczyka, a występuje pod kierunkiem Pawła Cieślaka. Posiada zróżnicowany repertuar. Członkowie zespołu z pasją i zaangażowaniem zbierają stare piosenki, przyspiewki, zwyczaje wiejskie, aby wykorzystać je w prezentowanych przez siebie utworach. Poprzez śpiew i grę sceniczną wyrażają bałtowską historię i tradycję. W 2014 zespół Bałtowanie wziął udział w projekcie pn. „Międzypokoleniowe Warsztaty Teatralno-Ludowe”, zrealizowanego przez Stowarzyszenie „Motyw” przy współpracy z Gminną Biblioteką Publiczną w Bałtowie, a w 2016 roku w projekcie „Z tego Bałtów słynie, że tradycja nie zaginie – rozwój lokalny mieszkańców gminy poprzez zachowanie i utrwalenie tradycji ludowych”, zrealizowanego przez Gminną Bibliotekę Publiczną w Bałtowie. Dzięki zaangażowaniu zespołu w realizację projektów powstały dwa widowiska obrzędowe „Wesele Świętokrzyskie” i „Wiljo Jana” z zachowaniem szczególnej staranności w odtworzeniu lokalnego folkloru, w tym gwary. Warte podkreślenia jest fakt, iż zespół Bałtowanie jest wielopokoleniowy, co daje nadzieję na kontynuację działalności artystycznej.

Biesiada

Zespół rozpoczął swą działalność na początku 2007 roku. W skład zespołu obecnie wchodzi kilkanaście członków prężnie działających w Kołach Gospodyń Wiejskich. Obok typowego repertuaru piosenek ludowych i biesiadnych Zespół Biesiada wystawia także spektakle obrzędowe związane z krzewieniem kultury ludowej wsi świętokrzyskiej. Pod kierunkiem instruktora muzycznego Pawła Cieślaka wystawił obrzędy: „Zielarka”, „Prządki” i „Pieczenie Chleba”, a wspólnie z zespołami Okolanki i Bałtowanie : „Wesele Świętokrzyskie” i „Wiljo Jana”.

Okolanki

Zespół „Okolanki” występuje nieprzerwanie od roku 1980, odnosząc szereg sukcesów na przeglądach i konkursach ludowych zespołów śpiewaczych, m.in. zajmując I miejsce w kategorii zespołów niestylizowanych podczas VI Przeglądu Amatorskich Zespołów Artystycznych w Pińczowie w r. 1984. Poza lokalnymi przyspiewkami i piosnami ludowymi z najbliższych okolic Okoła, zespół promuje folklor Powiśla, a współpraca z kapelą „Powiślaki” przyniosła sukcesy podczas Buskich Spotkań z Folklorem. Charakterystyczne dla występów zespołu są stylizowane na gwarę gawędy – żywy nośnik tradycji i obyczajów ludowych regionu.

JEDNOSTKI OSP

W miejscowościach Bałtów, Lemierze, Skarbka Dolna, Antoniów i Wólka Pętkowska Kolonia istnieją jednostki OSP (najbliższa jednostka Państwowej Straży Pożarnej jest w Ostrowcu Świętokrzyskim).

ŚWIETLICE WIEJSKIE

Na terenie gminy znajduje się sześć świetlic wiejskich. Cztery z nich zlokalizowane są w budynkach OSP w miejscowościach Lemierze, Antoniów, Skarbka i Wólka Pętkowska. W miejscowości Rudka Bałtowska świetlica znajduje się w byłym budynku sklepu, w Okole w podpiwniczeniu Domu Ludowego.

Rolę koordynatora i inicjatora działań oraz pomocy merytorycznej w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy pełni Gminna Biblioteka Publiczna.

Koloryt spektakli obrzędowych ilustruje **Załącznik nr 10. Fot. 8. Spektakle obrzędowe z terenu gminy Bałtów.**

Wskazania konserwatorskie

Komponent etnograficzny oraz inne przejawy niematerialnego dziedzictwa kulturowego gminy Bałtów są ważnym elementem jej tożsamości i w połączeniu z walorami krajobrazowymi oraz atrakcjami turystycznymi może stanowić produkt promocyjny wspierający gospodarczą aktywność miejscowej społeczności. Dlatego niezmiernie ważne jest, aby:

- uświadamiać wartość tego obszaru dziedzictwa kulturowego,
- przeprowadzić rzetelne rozeznanie etnograficzne obszaru gminy,
- wspierać działalność istniejących zespołów i inspirować do działalności artystycznej środowiska kolejnych sołectw,
- gromadzić materialne pozostałości kultury ludowej (meble, sprzęty, narzędzia, ubiory, tkaniny, wycinanki, makatki, „pająki” instrumenty muzyczne, obrazy wotywne a nawet rodzinne portrety (np. ślubne, okolicznościowe itp.), które można chronić podejmując inicjatywę tworzenia przy placówkach szkolnych lub świetlicach izb lokalnej tradycji ludowej. Proces kolekcjonowania będzie miał wychowawczy i edukacyjny wpływ na młodzież, której w ten sposób można uświadomić jej korzenie a także szacunek dla zabytków budownictwa wiejskiego,
- inspirować Koła Gospodyń Wiejskich do uprawiania tradycyjnego rękodziela wykorzystywanego przy okazjach imprez folklorystycznych, gotowania potraw według starych przepisów, a także krzewienia gwarowego gawędziarstwa itp.
- poszerzać bazę społecznej aktywności miejscowych grup działania o jednostki OSP, szkolne koła zainteresowań,

Tak chronione dawne obyczaje, odpowiednio rozpropagowane spowodują także zewnętrzne zainteresowanie przekładające się na wzrost atrakcyjności gminy pod względem turystycznym.

5.3. ZABYTKI OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY

Znajdujące się na terenie gminy Bałtów zabytki objęte zostały ochroną poprzez wpis do **REJESTRU ZABYTKÓW i GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW**. Postuluje się, by wraz z opracowaniem Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego objąć ochroną zabytki, które posiadają wartość lokalną.

REJESTR ZABYTKÓW jest podstawową formą ochrony zabytków i prowadzony jest na podstawie Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r. (Dz.U. 2003 Nr 162 poz. 1568) oraz Rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r. nr 113, poz. 661). Rejestr dla zabytków na terenie gminy Bałtów prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków w Kielcach w formie odrębnych ksiąg dla zabytków:

- A – nieruchomości
- B – ruchomych
- C – archeologicznych

Wpisy do rejestru zabytków dokonywane są na wniosek właściciela, bądź z urzędu. Z określonych przyczyn może również nastąpić skreślenie zabytku z rejestru. Należą do nich:

- zniszczenie zabytku w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej,

- brak potwierdzenia w nowych ustaleniach naukowych wartości będącej podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru

-wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa

- wpis do inwentarza muzeum

- wciągnięcie zabytku w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

Skreślenia zabytku z rejestru, na podstawie decyzji administracyjnej, dokonuje minister właściwy do spraw kultury i dziedzictwa narodowego.

W REJESTRZE ZABYTEKÓW prowadzonym przez WKZ w Kielcach znajdują się najcenniejsze historycznie i kulturowo obszary i obiekty o szczególnej wartości dla dziedzictwa regionu. Z terenu gminy Bałtów do rejestru zabytków objętych ochroną konserwatorską na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2003 Nr 162 poz. 1568) wpisanych zostało 11 zabytków, z których 10 ujęto w trzy zespoły: kościoła parafialnego pw. Matki Boskiej Bolesnej, parkowo – pałacowy, oraz młyna gospodarczego w Bałtowie, a także jeden samodzielny (dawna kaplica ariańska w Pętkowicach Kolonii).

PODSTAWOWYM OBOWIĄZKIEM WŁAŚCICIELA, POSIADACZA ZABYTEKU, niezależnie od formy ochrony konserwatorskiej, jest zachowanie zabytku w oparciu o przepisy ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (j.t. Dz.U. z 2021 r., poz. 710 ze zm.) i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków (art. 5):

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5)popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Do szczególnie istotnych obowiązków należy również informowanie wojewódzkiego konserwatora zabytków o (art. 28):

1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;

2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;

3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;

4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Właściciel lub posiadacz zabytku jest zobowiązany do udostępnienia go WKZ na cele badań i ewidencji zabytku pod rygorem nałożenia takiego obowiązku (art. 29, art. 30) oraz konsekwencji administracyjnych i karnych (art. 107 i art. 108).

Pełną listę obiektów zabytkowych ujętych w rejestrze WKZ zawiera **Załącznik nr 11., Tabela. Obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków.**

Prowadzona przez wójta (odpowiednio burmistrza i prezydenta miasta) w celach dokumentacyjnych **GMINNA EWIDENCJA ZABYTEKÓW** w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy ujmuje inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Obiekt wpisany do GMINNEJ EWEIDENCJI

ZABYTEKÓW w drodze stosownej procedury administracyjnej na mocy decyzji administracyjnej staje się zabytkiem, a wójt (burmistrz, prezydent miasta) włącza jego kartę adresową do gminnej ewidencji w formie zarządzenia. Procedura wskazania obiektu i włączenia go do ewidencji nie przewiduje udziału jego właściciela oraz nie określa kryteriów, jakie musi spełnić obiekt, aby został objęty wpisem do ewidencji. Pozostaje to w gestii organu jednostki samorządu terytorialnego działającego w porozumieniu ze Świętokrzyskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Choć procedura ma charakter wewnętrzny, niesie dla właściciela zabytku konsekwencje:

- dla obiektów w ewidencji zabytków **przejawem dobrej praktyki jest opiniowanie lub prowadzenie w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków prowadzenia prac** mających wpływ na stan zachowania oraz zmianę wyglądu zabytku,

- obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków decyzji o pozwolenie na budowę dla inwestycji planowanych na obszarach lub w odniesieniu do budynków ujętych w gminnej ewidencji zabytków (art. 39 ust. 3 Prawa budowlanego),

- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego (art. 53 ust. 4 pkt 2 Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym)

- decyzji o warunkach zabudowy (art. 64 ust. 1 Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym).

Gospodarowanie nieruchomością uzależnione jest także od dodatkowych decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Dodatkową formę ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie gminy Bałtów może stanowić **MIEJSCOWY PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO**.

Obiekty zabytkowe nie wpisane do rejestru zabytków można objąć ochroną konserwatorską poprzez wprowadzenie odpowiedniego ustalenia w planie miejscowym [art. 7 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami].

Gmina Bałtów nie posiada Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego, ale zapisy dokonane w Studium Uwarunkowań (szczegóły w Rozdziale 5.1) postulują utworzenie STREF OCHRONY KONSERWATORSKIEJ. STREFA A – ścisłej ochrony konserwatorskiej, która obejmuje obszary szczególnie wartościowe, o dobrze zachowanej strukturze przestrzennej do bezwzględного utrzymania z priorytet wymagań konserwatorskich, wskazuje na zespół pałacowo-parkowy w Bałtowie. STREFA B - ochrony konserwatorskiej obejmuje obszar podlegający rygorom w zakresie utrzymania zasadniczych elementów rozplanowania, istniejącej substancji zabytkowej oraz charakteru i skali nowej zabudowy. W strefie B - ochrony konserwatorskiej uwzględniono: zespół młynów wodnych z jazem na rzece Kamiennej w Bałtowie, zespół kościoła parafii rzymsko-katolickiej pw. Matki Boskiej Bolesnej w Bałtowie, kościół parafii rzymsko-katolickiej pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Pętkowicach, „górny” cmentarz parafii rzymsko-katolickiej w Bałtowie, cmentarz parafii polsko - katolickiej w Okole, cmentarz wojenny w Lemierzach. STREFA E - ochrony ekspozycji obejmuje obszar stanowiący zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołu zabytkowego, dotyczy przede wszystkim terenów wyłączonych z zabudowy. Strefa ta dotyczy zespołu pałacowo-parkowego w Bałtowie.

Wskazania dotyczące obszarów i obiektów postulowanych do objęcia ochroną w formie STREF OCHRONY KONSERWATORSKIEJ pokrywają się z zasobami ujętymi przywołanymi powyżej prawnymi formami ochrony. Niemniej fakt, że gmina ma przed sobą zadanie sporządzenia Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego, można wykorzystać do stworzenia dodatkowego mechanizmu ochrony dziedzictwa kulturowego, który obejmie te zasoby, których walory nie wykraczają poza wymiar lokalny, ale są na tyle charakterystyczne, by były chronione. Dotyczy to głównie tradycyjnej zabudowy wiejskiej i małej architektury. Przy wprowadzaniu ww formy ochrony można sięgnąć po wypracowane w tym zakresie procedury (przedmiot, zakres, cel, ustalenia itp.).

Listę obiektów postulowanych do objęcia ochroną konserwatorską w ramach Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego zawiera **Załącznik nr 12.,Tabela. Zabytki postulowane do objęcia ochroną w Miejscowym Planie Zagospodarowania Przestrzennego**.

OGÓLNE WYTYCZNE DLA WŁAŚCICIELI, POSIADACZY OBIEKTÓW ZABYTKOWYCH:

- regularne kontrole stanu technicznego,
- utrzymywanie zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystanie z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości oraz właściwą ekspozycję,
- bezwzględne zgłaszanie wszelkich problemów ze stanem zachowania oraz ewentualnymi zagrożeniami i zniszczeniami
- prowadzenie prac remontowych, budowlanych i konserwatorskich z poszanowaniem historycznego materiału, wyglądu i estetyki zabytku, rozplanowania przestrzennego i relacji przestrzennych pomiędzy poszczególnymi obiektami (w przypadku zespołów) czy charakteru kompozycji i estetyki zieleni komponowanej (parki),
- dla obiektów rzeźbiarskich (kapliczki, figury i krzyże przydrożne) szczególnie istotne jest prowadzenie prac budowlanych i konserwatorskich z dbałością o zachowanie wartości artystycznych oraz w oparciu o przygotowany program prac konserwatorskich zatwierdzonych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków (dla obiektów rejestrowych jest to wymóg bezwzględny),
- dla zespołów przemysłowych szczególnie istotne są kwestie zachowania i uczytelnienia pierwotnej rzeźby terenu, relacji przestrzennych obiektów, układu wodnego czy zieleni,
- dla obiektów w rejestrze zabytków obowiązkiem jest konieczność prowadzenia wszelkich prac za pozwoleniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w trybie decyzji (art. 36).

5.4. ZABYTKI W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o: „*zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie*” oraz zapobiegać „*zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków*”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „*uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska*”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661).

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym, stale weryfikowanym i aktualizowanym. Przy jej opracowaniu na lata 2016 – 2020 w porozumieniu ze Świętokrzyskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Kielcach wykreślono z dotychczasowej ewidencji obiekty, które zostały wyburzone lub utraciły walory architektoniczne oraz dodano nowe, uzupełniając listę o dwa cmentarze rzymsko – katolickie w Bałtowie datowane pierwszymi pochówkami pochodzącymi z połowy XIX wieku, jeden w Pętkowicach Kolonii założony w 1932 roku oraz jeden cmentarz wyznaniowy polsko – katolicki w Okole a także jeden cmentarz z II wojny światowej w obrębie wsi Lemierze, otoczony kamiennym murem z ujednoliconymi kwaterami pochówków żołnierzy radzieckich i polskich partyzantów oraz kilkoma współczesnymi

pochówkami świeckimi. Skreślono natomiast z listy zburzony budynek Urzędu Gminy Pętkowice w Skarbce oraz kilka obiektów, które utraciły walory zabytków.

Aktualnie przeprowadzono kwerenda nie stwierdziła, by zaszła jakakolwiek okoliczność wymieniona w rozdziale 5.3, która skutkowałaby koniecznością skreślenia zabytku z EWIDENCJI. Kwerenda nie ujawniła także obecności na tyle wartościowych obiektów, aby zaistniała potrzeba włączenia ich do EWIDENCJI zabytków nieruchomych.

Korekty wymaga EWIDENCJA stanowisk archeologicznych z uwagi na istotne dla badań przeszłości regionu znaleziska.

Tym samym uaktualniona Gminna Ewidencja Zabytków zawiera 32 pozycje, z kartami adresowymi zabytków nieruchomych – **Załącznik nr 13., Tabela. Wykaz obiektów znajdujących się w Ewidencji Gminy Bałtów, zabytki nieruchome** oraz 233 pozycje z kartami adresowymi zabytków archeologicznych, **Załącznik nr 14., Tabela. Wykaz obiektów znajdujących się w Ewidencji Gminy Bałtów, stanowiska archeologiczne.**

ZABYTKI POZA GMINNĄ EWIDENCJĄ ZABYTKÓW

Aktualna kwerenda potwierdziła, sygnalizowany w poprzenim opracowaniu fakt, że na terenie gminy Bałtów istnieje znaczna ilość obiektów o historycznej wartości dla lokalnego budownictwa wiejskiego, które postuluje się objąć ochroną zapisami w Miejscowym Planie Zagospodarowania Przedstrzennego.

Wskazanie obejmuje wybrane budowle uznane jako typowe, n.p. niektóre obiekty mieszkalne drewniane i murowane oraz gospodarskie zbudowane z miejscowego surowca (kamień wapienny).

BUDYNKI MIESZKALNE

Charakterystyczne dla Bałtowa drewniane budynki mieszkalne wystawione na wysokich fundamentach z suterrenami, tzw. „budowle na stoku”. Większość pochodzi z początków XX w. Do ich budowy używano kamienia wapiennego, zaś uzyskaną wewnętrzną przestrzeń wykorzystywano jako podpiwniczenie lub rodzaj suterenu. Dodatkową rolą wysokiej podmurówki była ochrona przed wylewami rzeki Kamiennej i gwałtownymi spływami wód wywołanymi ukształtowaniem terenu. Na takich fundamentach wznoszono drewniane domy w konstrukcji ryglowej, od zewnątrz oszalowane deskami, często wyposażano w podwieszane, lub wsparte murem wykusze. Na terenie gminy zachowało się kilkanaście tego typu obiektów, z których kilka postuluje się, by objąć ochroną. **Załącznik nr 15. Fot. Zabytkowe budowle mieszkalne „na stoku”**

Podobną liczebnie grupę stanowią domy murowane z miejscowego łamanego kamienia wapiennego datowane na początek XX wieku, niegdyś pokryte strzechą. Cechują się prostotą konstrukcji oraz wewnętrznego rozkładu przestrzennego składającego się z trzech pomieszczeń: sieni, kuchni i izby mieszkalnej. Nie posiadają podpiwniczenia ani poddasza. Stropy drewniane belkowane, więźba drewniana, krokwiowo kleszczowa na słupach z mieczami. Najwięcej tego typu obiektów znajduje się w Okole i Skarbce Dolnej i Górnej. **Załącznik nr 16. Fot. Zabytkowe budynki mieszkalne murowane**

Na terenie gminy zachowały się także przykłady reprezentujące tradycyjną technologię budownictwa drewnianego konstrukcji wieńcowej łączonej na „jaskółczy ogon” w Rudce Bałtowskiej, Skarbce, Okole. Dyspozycja wnętrza jest zbliżona do wymienionych wcześniej budynków murowanych. Są niepodpiwniczone, przyciesi oparte na luźno ułożonych kamieniach, stropy belkowe, więźba dachowa drewniana krokwiowa w stanie zawansowanej destrukcji, wtórne poszycie dachów blachą lub dachówką cementową. **Załącznik nr 17. Fot. Zabytkowe budynki mieszkalne drewniane.**

BUDYNKI GOSPODARSKIE

Pośród interesujących obiektów gospodarskich należy wskazać na stodoły oraz obory i chlewy. Należą do nich stodoły ryglowe w Bałtowie, Pętkowicach, Skarbce, Okole, Michałowie, Rudce Bałtowskiej, Lemierzach. Najstarsze pochodzą z pierwszych lat powojennych i pierwotnie były poszyte strzechą, którą

zastąpioną blachą lub dachówką cementową. Przy współczesnej technologii zbiorów zwłaszcza zbóż, stodoła jest w swej funkcji reliktem etnograficznym zasługującym na zachowanie w dotychczasowej formie.

Charakterystyczne dla regionu są obiekty inwentarskie wznoszone z miejscowego surowca: łamanego kamienia wapiennego, licowanego na zewnątrz, spajanego zaprawą wapienną, często wzmocnione narożnikami pilastami. Budynki te wykazują duże podobieństwo ze sobą w sensie formy i konstrukcji. Jednotraktowe, pokryte dachem dwuspadowym na drewnianej więźbie, z oddzielną dostępnością do każdego pomieszczenia. Otwory wejściowe są zazwyczaj łukowo sklepiane odcinkowo cegłą paloną lub silikatową, a w szczyt ozdobiony wykonanym z cegieł krzyżem lub geometrycznego kształtu otworami. Najwięcej tego typu obiektów, z charakterystycznymi dobudowywanymi z drewna szopami – składnikami, mini stodółkami odnajdziemy w północnej części gminy: w Borcuchach i Antoniowie. Są tego dwa powody. Po pierwsze historyczne opisy z pocz. XIX w. potwierdzają, że tradycją wsi były stodołki i obórki dobudowywane do istniejących budynków, także mieszkalnych lub łączenie w jednym ciągu zabudowy dwóch funkcji np. obory/chlewu ze stodółką, nierzadko wystawionych z różnych materiałów (kamień/drewno). Po drugie wieś Borchy kompletnie spłonęła podczas I wojny światowej, a jej odbudowa pozostawiła swój ślad w postaci dużej frekwencji obiektów o jednolitej stylistyce budynków gospodarskich, których cechy są charakterystyczne dla analogicznego budownictwa gospodarskiego z rejonu Sienna i Lipska. Ponadto zachowują ciągłość realizacji od międzywojnia do lat 60. XX w. ujmując wykorzystany surowiec (kamień łamany, cegła sylikatowa i wypalana) w różne konfiguracje i wzajemne zestawienia. Nierzadko część z nich czasowo pełniła także funkcję izby mieszkalnej, co sygnalizuje obecność pełnowymiarowych otworów okiennych w ścianie szczytowej. Kwerenda wykazała powielanie, choć z mniejszą już frekwencją, tych tendencji w innych wsiach gminy (Okół, Kolonia Pętkowice). Odnotowano także przykłady pożądanej adaptacji obiektów na nowe cele z zachowaniem charakterystycznego rytmu elewacji, co ma związek z wykorzystaniem siedlisk na cele obsługi ruchu turystycznego. **Załącznik 18. Fot. Zabytkowe budynki gospodarskie.**

(Co warto podkreślić, ten element zdobienia otworów wejściowych i okiennych z użyciem kamienia łamanego stał się wyróżnikiem stylu kreowanej zabudowy Bałtowskiego Kompleksu Turystycznego.)

Tradycyjna zagroda na terenie gminy Bałtów zazwyczaj obejmuje dom, stodołę, oborę z chlewem, wystawkę (szopę na sprzęt gospodarczy, bywa że podpiwniczoną) lub rzadziej spichlerz. Budynki te okalają czworoboczne gumno ale nie stykają się bezpośrednio ze sobą, co różni je od zabudowy gospodarskiej określonej jako „okólnik” i typowej dla „grupy kielecko –sandomierskiej”. Przykładową zabudowę gospodarskiego obejścia reprezentuje zagroda z Wólki Bałtowskiej 95 (działka nr 480/1) i Maksymilianowa 43, (dz.363). **Załącznik nr 19. Fot. Tradycyjna zagroda.**

Charakterystyczne dla krajobrazu kulturowego gminy Bałtów są także wapieniaki – piece do wypalania wapna, które ilustrują bardzo intensywny szczególnie w XIX w. proces wykorzystania właściwości powszechnie występujących tu złóż skał wapiennych. Przykład odremontowanego obiektu na terenie Parku Linowego w Skarbce potwierdza, że wapieniaki mogą być także turystyczną atrakcją, która urozmaica lokalne szlaki i stanowi opowieść o dziejach regionu. **Załącznik nr 19. Fot. Wapieniaki na terenie gminy Bałtów.**

Do grupy zabytków ruchomych postulowanych objęciem ochroną zapisami w Miejscowym Planie Zagospodarowania przestrzennego należy włączyć także kapliczki, figury i krzyże opisane w rozdziale 5.2.4.

Fot. 4. Na całym obszarze gminy zachowały się kuźnie w Pętkowicach i w Wycince (na zdjęciu).

Zagrożenia dla tradycyjnej zabudowy wiejskiej

Dynamiczny proces mechanizacji rolnictwa, dominujący model produkcji wielkotowarowej w rolnictwie i postępująca komasacja gruntów wywołały falę gruntownej wymiany wiejskiej zabudowy kubaturowej na nowoczesną. Jednocześnie wykorzystywanie starych siedlisk pod nową zabudowę mieszkalną, co na terenie turystycznie atrakcyjnej gminy Bałtów jest bardzo częste, naraża stare obiekty na bezrefleksyjne wyburzenia bądź nieprzemyślane w skutkach adaptacje:

- znikają tradycyjne stodoły na rzecz garaży i wiat na sprzęty mechaniczne, a wśród reliktowych obiektów pozostają jedynie chlewnie i obory sukcesywnie wypierane na rzecz nowoczesnych obiektów hodowlanych,

- prowadzone przebudowy, polegające na powiększaniu i wymianie okien oraz powiększaniu wrót i wymiana ich stolarki naruszają zasady pierwotnych podziałów i kompozycji elewacji,

- ocieplanie budynków prowadzi do likwidacji wystroju ceglanego i tynkowego, a w przypadku konstrukcji szkieletowej przyspieszają jej destrukcję biologiczną,

- wymiana pokryć dachowych prowadzi do upraszczania geometrii dachów,

- adaptacje zabudowy gospodarczej bez profesjonalnych opracowań projektowych,

- fragmentaryczne tynkowanie i malowanie elewacji,

- montażu anten satelitarnych na eksponowanych elewacjach,

- likwidacji tradycyjnych (drewnianych, murowanych i kamiennych) ogrodzeń i płotów na rzecz betonowych prefabrykatów czy systemowych rozwiązań metalowych,

- dostawianie różnych dobudówek, garaży i wiat.

Szczegółowe wskazania konserwatorskie

Pomimo wciąż znaczącej liczby scharakteryzowanych powyżej obiektów, upływ czasu ma dla nich istotne znaczenie. Szczegółne wyzwanie stanowi konieczność zmiany podejścia młodszych pokoleń lub nowych właścicieli siedlisk do zastanej substancji zabytkowej, której obecność traktowana jest jako przeszkoda w planowanych inwestycjach i dominuje chęć ich usuwania. Należy zatem chronić całą substancję, która jeszcze istnieje, a przy tym zachowuje cechy regionalnej/lokalnej odrębności. Poza bezpośrednią ochroną istniejących zabytków niezwykle ważne jest:

- uświadamianie walorów tradycyjnej zabudowy, także gospodarskiej oraz potrzeby ich zachowania,
- propagowanie przypadków właściwej adaptacji z zachowaniem pożądanых cech stylistycznych,
- kreowanie przestrzeni kulturowej, by realizowana w ich pobliżu zabudowa kontynuowała tradycję regionalną i była harmonijnie wkomponowana w przestrzeń kulturową.
- w odniesieniu do budowli likwidowanych, których wartość historyczna jest nie kwestionowana (stare domy, stodoły i zabudowania gospodarcze itp.) wprowadzenie obowiązku ich zadokumentowania przez projektantów nowych obiektów powstających na miejscu rozbieranych. Pomocną może być służba ochrony zabytków, którą należy informować o takich zdarzeniach,
- objęcie ochroną i otoczenie opieką przez właścicieli terenu kamiennych figur, kapliczek wotywnych oraz wybranych pomników cmentarnych, które nie były w ewidencji z racji urzędowej ich kwalifikacji jako zabytki ruchome (tzn. mające możliwość ich przenoszenia z różnych powodów), niemniej w większości posiadające wartość historyczną, a nawet artystyczną, a nade wszystko ilustrującą procesy przemian społecznych w regionie,
- objęcie ochroną i opieką miejsc Pamięci Narodowej, które choć podlegają przepisom prawa innego rzędu, zatem nie są przedmiotem formalnej ochrony konserwatorskiej, niemniej obowiązek taki istnieje, gdyż stanowią pamiątki historycznych zdarzeń, nad którymi Gmina powinna rozciągać opiekę, gdyż nierzadko stanowią element „trudnej” i wciąż obecnej w świadomości żyjących mieszkańców historii najnowszej.

Za potrzebą ochrony zabytkowych budynków mieszkalnych oraz gospodarskich, charakterystycznych dla terenu gminy Bałtów przemawia fakt, że kwerenda wykazała, iż z listy wskazanych do wpisania do Gminnej Ewidencji Zabytków a ostatecznie pominiętych należy wykreślić 6 obiektów, które zostały w okresie ostatnich 3 lat rozebrane bądź wyburzone.

ZABYTKI UJĘTE W EWIDENCJI STATYSTYCZNIE

Tabela nr 2. Zabytki nieruchome ujęte w ewidencji gminy Bałtów według właścicieli.

Lp.	właściciel	w rejestrze	w ewidencji	razem
1.	Gmina Bałtów	-	3	3
2.	Kościóły i związki wyznaniowe	5	5	10
3.	Prywatne	3	6	9
4.	Starostwo Powiatowe Skarb Państwa	-	5	5
5.	Instytucje państwowe i organizacje pożytku publicznego	-	2	2
6.	Własność nie ustalona/ sporna	3	-	3
R a z e m		11	21	32

Tabela nr 3. Zabytki nieruchome ujęte w ewidencji gminy Bałtów według typów

Lp.	Zabytki według typów	Zabytki rejestrowe	Zabytki w ewidencji	Razem typy
1.	Kościóły i inne obiekty sakralne	2	-	2
2.	Domy mieszkalne i użyteczności publicznej	1	8	9
3.	Budowle gospodarcze	-	1	1
4.	Budowle fabryczne i urządzenia techniczne	3	7	10
5.	Parki i ogrody	1	-	1
6.	Kaplice	2	1	3
7.	Cmentarze	2	4	6
8.	Układy przestrzenne	-	-	-
R a z e m:		11	21	32

5.5. ZABYTKI O NAJWAŻNIEJSZYM ZNACZENIU DLA GMINY

Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla gminy ze względu na znaczące walory w skali regionu zostały umieszczone w rejestrze Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Na szczególną uwagę zasługują:

ZESPÓŁ PARKOWO PAŁACOWY (Bałtów)

PAŁAC

Obecny pałac wystawił zapewne w miejscu poprzedniej rezydencji Chocimowskich ks. Aleksander Drucki –Lubecki według projektu architekta Zygmunta Hendla. Od strony podjazdu wybudowany w latach 1894 –99 obiekt zdobi portykowy ganek oraz klasycyzujące zdobnictwo otworów okiennych. Całość przykryta jest wysokim dachem w poddaszem i ryzalitami. Rezydencja posiadała instalacje: elektryczną, wodno – kanalizacyjną, telefoniczną (od 1905) oraz grzewczą typu podłogowego. W pięknych salach i komnatach pałacu (było ich 36) mieściły się cenne sprzęty, makaty, gobeliny, starożytne zbroje i portrety. Na parterze znajdowały się pomieszczenia reprezentacyjne: dwuczęściowy holl, dwupomieszczeniowy salon, zwany białym pokojem, sala balowa, z oknami na przestrzał, zajmująca całą szerokość działu, a ponadto buduar księżnej, pokój myśliwski, a po pożarze rezydencji, od 1926 roku, także biblioteka, przeniesiona z piętra. Na piętrze były zlokalizowane pokoje dzieciinne i gościnne oraz gabinet księcia zwany kancelarią. Kuchnia mieściła się w piwnicach rezydencji.

Po wojnie w pałacu krótko mieścił się posterunek Milicji Obywatelskiej a następnie w latach 1945 – 1949 funkcjonowała tu dwuletnia Żeńska Szkoła Gospodarstwa Wiejskiego, potem dwuletnia koedukacyjna średnia szkoła rolnicza, następnie od stycznia do lipca 1951 roku jedenastomiesięczna Szkoła Praktyków i Specjalistów a od roku szkolnego 1951/52 ulokowano Państwowe Liceum Rolnicze, potem Technikum Rolnicze. Szkoła przeprowadziła się do wybudowanego w roku 1974 internatu, a rozpoczętego wówczas remontu zabytkowego obiektu nigdy nie ukończono.

Obiekt został odzyskany przez pierwotnego właściciela – rodziny Druckich – Lubeckich, która dzierżawi (?) tereny prywatnej osobie. Zaniechania ze strony użytkownika oraz prowadzona działalności okolorolna w bezpośrednim sąsiedztwie pałacu (m.in. hodowla bydła szkockiego, drobiu)

zintensyfikowała jego już zaawansowaną degradację. Obiekt wymaga natychmiastowej interwencji i zabezpieczenia.

KAPLICA PRZYPALACOWA

Datowana na rok 1786 roku prawdopodobnie stanęła na miejscu pierwotnego kościoła. Choć nazywana Kaplicą Małachowskich, powstała zanim Ci zostali właścicielami dóbr bałtowskich. Niemniej to na prośbę hrabiego Jana z Dukli Małachowskiego ks. biskup Burzyński pozwolił w kaplicy „w pewne dni Msze święte odprawiać”. Kaplica pałacowa wybudowana została w stylu klasycystycznym z kamienia łamanego i obustronnie otynkowana. Składa się z części ołtarzowej wzniesionej na planie kwadratu i węższej nawy na rzucie prostokąta. Część ołtarzową przykrywa kopuła a pod kaplicą znajduje się krypta nakryta sklepieniem kolebkowym. Elewację frontową wieńczy trójkątny szczyt w nim okulus. Wnętrze kaplicy doświetlają cztery rozglifione okna w bocznych ścianach. W ścianie południowej prezbiterium znajduje się duża nisza zwieńczona półkoliście. Ściany i kopułę pokrywają malowidła ściennie; w kopule figuralne a na ścianach i arkadzie „łuku tęczowego” jako architektoniczne dopełnienia. Na ścianie południowej widnieje malowidło przedstawiające Golgotę. Wokół niszy biegnie opaska z wici winorośli a boki zdobią iluzjonistycznie malowane kolumny doryckie, pilastry, gzymsy wieńczące. Drewniany rzeźbiony krucyfiks z XVIII wieku w 1945 roku został on przeniesiony do bocznego ołtarza bałtowskiego kościoła.

Aktualna sytuacja własnościowa zabytku jest identyczna jak całego założenia pałacowo - parkowego. Obiekt znajduje się w stanie ruiny.

ZAŁOŻENIE PARKOWE

Wokół pałacu urządzono park geometryczno -krajobrazowy, założeniem sięgający XVII wieku, który został przekomponowany w poł. XIX w. i ostatecznie w 1900 r. Ówczesny zamysł z ciekawym układem alejek spacerowych, terasowo schodzących ku Dolinie Kamiennej oraz sadzawki pozostaje czytelny. Do parku wprowadza brama murowana z końca XIX w. a w jego obrębie zachowały się stacja transformatorowa i budynek studni głębinowej z turbiną z roku 1925 (wszystkie wpisane do gminnej ewidencji).

Drzewostan nie jest pielęgnowany, teren założenia porasta samosiejką, a użytkownik zaburza zabytkowy układ komunikacyjny prowadzonym na potrzeby hodowli wewnętrznym transportem.

Aktualny stan zespołu ilustruje **Załącznik nr 20, Fot. Zespół pałacowo – parkowy.**

KOŚCIÓŁ P.W. ŚW. TERESY OD DZIECIATKA JEZUS (Pętkowice Kolonia)

Starsza, oszkarpowana część obecnego kościoła pochodzi z XVII w. Wymurowana z kamienia łamanego, stanęła na rzucie prostokąta. Według przekazów (nie potwierdzonych źródłowo) pełniła funkcję ariańskiej kaplicy. Nowe światło na genezę obiektu rzucają znaleziska dotyczące cmentarza z XVII w. na skraju sąsiedniej miejscowości Okół, gdyż średniowiecza obszar ten należał do parafii Bałtów. Obecność cmentarzyska z kilkudziesięcioma pochówkami potwierdza obecność ośrodka religijnego innego, aniżeli katolickie wyznania. Trójkątna fasada obiektu, mieszcząca niegdyś prezbiterium, ujęta została z szkarpowe pilastry. Pod obiektem znajduje się sklepiona kolebkowo piwnica z wejściem od północy. Od strony zachodniej, za obecnym wejściem do nowszej kruchty, znajduje się portal z piaskowca, nad którym widnieje nieczytelna tarcza herbowa fundatora (?). Wejścia do wnętrza strzegą zabytkowe, kute drzwi. Niepewne źródła wspominają o późniejszej zamianie kaplicy ariańskiej na magazyny zbożowe. Powrót do sakralnej funkcji obiektu nastąpił w latach międzywojennych pod wpływem działalności polskiego kościoła narodowego. W roku 1934 erygowano w Pętkowicach parafię katolicką. Nowszą część pętkowickiego kościołka dobudowano z cegły silikatowej w latach 70 –ych XX w.

Obiekt po remoncie elewacji i wnętrza, stan bardzo dobry.

Aktualny stan obiektu ilustruje **Załącznik nr 21., Fot. Kościół p.w. św. Teresy od Dzieciątka Jezus**

ZESPÓŁ MŁYNÓW (Bałtów)

Składa się z dwóch młynów (gospodarczy jako zabytek rejestrowy został opisany powyżej), układu wodnego z jazem i budynku administracji. O jego walorach decydują jednolity ryt stylistyczny oraz malownicze położenie. Wszystkie trzy budynki zostały wybudowane z czerwonej cegły, nakryte

wielospadowymi dachami i naznaczone identycznymi elementami architektonicznymi. Elewacje frontowe i tylne, wieńczy schodkowy gzyms, pod którym znajdują się konsole z cegły. Elewacje szczytowe ujęto profilowanym gzymsem, pod którym znajduje się konsolowy, schodkowy fryz z cegły. Gzyms rozdziela także poszczególne kondygnacje, a narożniki uwydatnia motyw boniowania. Okna zostały wyposażone podokienniki i nadokienne gzymsy odcinkowe.

Czas powstania zespołu należy datować na lata 1900 – 1905, nie później niż 1910.

MŁYN GOSPODARCZY

Zlokalizowany na prawym brzegu Kamiennej młyn określany jest mianem gospodarczego (18 x 12 x 8). Uruchomiony w roku 1903 do dziś zachowuje komplet urządzeń do mielenia i odsiewania zboża (szczegółowy opis w rozdziale 5.2.6.).

Od południa trzykondygnacyjny, od północy czyli od strony rzeki czterokondygnacyjny. Zwrócony fasadą na zachód, od południa sąsiadował z terenem i zabudowaniami tartaku (spłonął w styczniu 1945).

Czterokondygnacyjna konstrukcja wnętrza młyna wykonana została z drewna sosnowego i modrzewiowego. Młyn wprawiały w ruch wody rzeki Kamiennej doprowadzane kanałem do zainstalowanej na pierwszej kondygnacji (w przybudówce 8 x 5 x 4) turbiny wodnej firmy „Francise'a”, która zachowywała sprawność od uruchomienia młyna do lat 90. i osiągała moc 40 KM. Turbinę wspomagał silnik elektryczny. Wszystkie kondygnacje wypełniają zachowujące do końca lat 90. Pełną sprawność urządzenia.

W latach 1958 – 59 przeprowadzono poważny remont obiektu. Za najważniejsze uznano wykonanie muru betonowego przy uszkodzonych budynkach i kanale dopływowym. Grunt umocniono poprzez wbijanie okutych pali, a w spękane mury wprowadzono żelbetonowe wkładki. Stare fundamenty zostały podbudowane i osłonięte wodoszczelnymi ekranami z masy asfaltowej układanej na gorąco. Rozebrano także lewy, najbardziej zniszczony przyczółek. Na podbudowie z tłucznia wykonano zbrojenia i zalano betonem. Najbardziej nadwerżony budynek turbinowni remontowany był etapami, gdyż skucia do zdrowych partii wymagały całe fragmenty ścian, które potem zabetonowano. Wybrano także i umocniono dno pod turbinownią.

Obecnie obiekt jest przedmiotem sporu własnościowego pomiędzy gminą a rodziną Druckich – Lubeckich i pozostaje nieużytkowany. Jego stan należy ocenić jako dobry. Kompletnie wyposażenie pozostaje bez zmian.

MŁYN HANDLOWY

Zlokalizowany na lewym brzegu Kamiennej naprzeciwko budynku administracji. Frontem zwrócony ku głównej drodze, na której wysokości znajduje się druga kondygnacja, połączona z poziomem drogi rampą. Parter znajduje się poniżej poziomu drogi. Wzniesiony na planie prostokąta z niewielką, parterową dobudówką przy północno – wschodnim narożniku. Nakryty dwuspadowym dachem odwrócony jest tyłem do rzeki. Rolę młyna pełnił do końca II wojny światowej. Potem użytkowany był jako skład zboża, paliw i nawozów sztucznych, punkt skupu zboża i biuro spółdzielni.

Obiekt przestał pełnić funkcję młyna w roku 1950 i został pozbawiony wyposażenia. Turbinę Francise'a zamontowaną w niewielki, jednokondygnacyjny, nakryty dwuspadowym dachem, budynek, wzniesiony na planie prostokąta, na betonowych wspornikach od strony rzeki zastąpiono dysponującą mocą 75 KM turbiną prądotwórczą. Obecnie ta część obiektu funkcjonuje jako elektrownia wodna.

Najniższa kondygnacja pozostaje niewykorzystana i jest zawilgocona. Znaczące ubytki cegieł w przyziemiu wymagają interwencji, podobnie dobudówka od wschodu oraz stolarka.

JAZ

Wybudowany około 1900. Konstrukcji drewnianej, połączony mostem leżajowym z 6 otworami o łącznym świetle 12 metrów (użyteczne 9,6 m). Wysokość piętrzenia 2 m. W trakcie remontu w latach 1958 - 59 wymieniono belki nośne ze względu na obawę, że stare nie wytrzymają obciążenia samochodów ciężarowych.

Generalnie przeprowadzone wówczas prace remontowe ze względu na fatalny stan jazu, kanałów dopływowych i ścian budynku objęły także młyn gospodarczy i mają znaczący wpływ na dzisiejszą ich kondycję. Na czas robót w korycie rzeki powyżej jazu wybudowano tamę, a nurt Kamiennej skierowano bocznym korytem. W okresie remontu jazu młyn korzystał z napędu elektrycznego. W pierwszej kolejności rozebrano m.in. spękaną płytę poszuru, płyty denne kanałów dopływowych, dno pod turbinownią, częściowo ściany kanału przepływowego, ściany turbinowni, zniszczony przyczółek koryta głównego oraz wycięto pale drewniane do poziomu posadowienia betonowej płyty poszuru. Zdecydowano się na wykonanie czterech dodatkowych obramień z betonu. Starą płytę poszuru z bali drewnianych usunięto, podobnie 80 cm warstwę ziemi, a miejsce wypełniono kamiennym tłuczniem i zalano betonem asfaltowym. Nowa płyta poszuru

o grubości 65 centymetrów, zgodnie z zaleceniem miała sięgać 4 metry poza lico budynku turbinowni. Szczeliny dylatacyjne wypełniono bitumem (juta bitumiczna na lepiku asfaltowym).

Jaz użytkowany jest i naprawiany na bieżąco, stan dobry.

BUDYNEK ADMINISTRACYJNY

W zamyśle powstał jako siedziba zarządcy młynów i mieszkanie dla młynarza. Wzniesiony około 1900 roku spełniał różne funkcje. W międzywojniu mieściła się w nim nawet ochronka dla dzieci prowadzona przez siostry ze Zgromadzenia Służek Najświętszej Marii Panny Niepokalanej. Odbываły się tu także rekolekcje Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej. Po wojnie przejęty przez Gminną Spółdzielnię Samopomoc Chłopska w Pętkowicach z siedzibą w Bałtowie, od 1991 roku w posiadaniu Gminy Bałtów.

Budynek administracji ze względu na ukształtowanie terenu jest częściowo dwukondygnacyjnym (w części południowej, od drogi), a częściowo parterowym (w części północnej, przylegającej do wzgórza). Wzniesiony na planie prostokąta, nakryty dwuspadowym dachem zachowuje charakterystyczną dla całości prostopadłościenną bryłę. Obiekt jest wolnostojący, niepodpiwniczony.

Obecny właściciel DLF Invest sp. z o.o. wykonał remont kapitalny obiektu, który jest użytkowany i znajduje się w stanie dobrym.

Aktualny stan zespołu ilustruje **Załącznik nr 21. Fot. Zespół młynów.**

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO

KOŚCIÓŁ P.W. MATKI BOSKIEJ BOLESNEJ

Obecna neobarokowa bryła kościoła powstała według projektu Konstantego Wojciechowskiego na pocz. XX w. lecz z wykorzystaniem reliktów poprzedniej świątyni (konsekrowana 1743), a jeszcze wcześniej kaplicy bałtowskich garncarzy (do 1729). Rozbudowę prowadził ks. Teofil Banaszkiewicz, a po jego przeniesieniu do Szewny, kontynuował ks. Ludwik Olsiński. Prace ruszyły 16 czerwca 1904 r. Rozbudowę zakończono w 1908 r., ale dopiero rok później ostatecznie wykończono wybudowane do gzymsów obie wieże. Rozbudowa niemal kompletnie rozebranego starego kościółka polegała na tym, że od strony zachodniej czyli skarpy, gdzie poprzednio były wielkie drzwi, dobudowano prezbiterium i dwie zakrystie, a po bokach dwie kaplice. Od strony wschodniej, czyli od obecnego wejścia, gdzie uprzednio znajdowało się prezbiterium, wzniesiono fronton. Zmieniona została zatem nie tylko bryła ale także orientacja świątyni. W trakcie rozbudowy rozebrana została także dzwonnica, a dzwony przeniesiono do wież. Wewnątrz pilastry zdobią postaci dwunastu apostołów, a na sklepieniach między kaplicami czterech ewangelistów. Malowanie dekoracyjne wykonał Franciszek Woron z Wieliczki, uczeń Jana Matejki, pozostałe malowidła są dzieła Bolesława Rutkowskiego z Częstochowy, podobnie jak obraz św. Jana Nepomucena nad ołtarzem głównym, który wykonała, za 2 tys. rubli radomska firma Morawski i Krzywicki, boczne ołtarze i ambona pochodzą ze starego kościoła (opis cennego wyposażenia w rozdziale ZABYTKI RUCHOME). Na uwagę zasługują także organy wykonane w r. 1910 przez Dominika Biernackiego.

Elewacja kościoła, wnętrze świątyni, ogrodzenie w stanie bardzo dobrych.

KAPLICA CMENTARNA

Kaplicę cmentarną wystawił ks. Władysław Fudalewski. Po tragicznej śmierci kapłana na plebanii jego ciało zabrali poprzedni parafianie z Kunowa i pochowali w krypcie pod dzwonnica tamtejszego kościoła. Obiekt odkupili ks. Drucy – Lubecy i przekształcili na kaplicę rodową.

Murowana z kamienia łamanego, tynkowana, na planie prostokąta, jednoprzestrzenna. Strop Kleina, więźba krokwiowo – jętkowa, dach dwuspadowy pokryty dachówką ceramiczną. W szczycie sklepiona nisza a w niej pełnopostaciowa rzeźba Matki Boskiej Niepokalanej Poczęcia (w renowacji). W ścianach bocznych po jednym prostym otworze okiennym. Wewnątrz mensa ołtarzowa a w niej 3 płyty Męki Pańskiej i rzeźba Matki Boskiej. Przy ścianach bocznych kamienne siedziska.

Na wniosek Stowarzyszenia Wspirania Aktywności Lokalnych MOTYW Świętokrzyski Wojewódzki Konserwator Zabytków przyznał w roku 2020 55.330,39 zł na wykonanie robót budowlanych polegających na remoncie zapobiegającym zniszczeniu kaplicy cmentarnej –III etap prac, wykonanie prac konserwatorskich przy tympanonie kaplicy oraz konserwacja i stabilizacja płyt kamiennych przed wejściem do kaplicy. Prace zostały wykonane. Stan kaplicy jest bardzo dobry.

Wymienione w opisie detale wyposażenia wnętrza oraz figura MB z wnęki w ścianie szczytowej znajdują się w konserwacji.

Aktualny stan zespołu ilustruje **Załącznik nr 22., Fot. Zespół kościoła parafialnego p.w. Matki Boskiej Bolesnej w Bałtowie.**

BUDYNEK SZKOŁY

Murowany z cegły i kamienia wapiennego, otynkowany, parterowy, niepodpiwniczony, siedmioosiowy z piętrową nadstawą na osi, w układzie dwutraktowym z korytarzem i zagospodarowanym poddaszem w nadstawie (3 osie) i pod dwuspadowym dachem. (obecnie kryty blachą, pierwotnie dachówką ceramiczną).

Inicjatywę budowy szkoły podjął w 1931 roku miejscowy nauczyciel Edward Hupałowski, który dzięki opodatkowaniu się społeczności Bałtowa (wówczas Gmina Pętkowice) „cegiełkami” o nominalnie 10 zł oraz wsparciu księcia Drucko Lubeckiego zdołał zrealizować przedsięwzięcie i w 1933 roku szkoła została otwarta. Obecnie rozbudowana o dodatkowe skrzydło, zachowała jednak swoją pierwotną nie naruszoną formę oraz charakterystyczne podziały okienne (sześciopolewe).

Ze względu na zły stan techniczny stropów obiekt został wyłączony z użytkowania, a po przeniesieniu Zespołu Szkół Publicznych (obecnie Publicznej Szkoły Podstawowej) do budynku dawnego internatu, a następnie budynku dydaktycznego Zespołu Szkół Rolniczych na Wzgórzu Pałacowym, budynek byłej szkoły wraz z nowo dobudowaną częścią gmina wystawiła na sprzedaż.

DOM MIESZKALNY, WÓLKA TRZEMECKA 22

Stanowiący najcenniejszy obiekt miejscowego budownictwa wiejskiego był własnością Michaliny Łajcy. Drewniany, o konstrukcji sumikowo-łatkowej z narożami „na obłap”, stropem belkowym z „ostatkami”, dachem czterospadowym z rozsunietą kalenicą. Poszycie dachu stanowiła strzecha, lecz na skutek zarządzenia administracyjnego z lat 60-tych, właściciel wymienił na płytki eternitowe ułożone w romb.

Obecnie obiekt pozostaje niezamieszany, co stwarza możliwość jego zagospodarowania, np. jako „izby etnograficznej” i rozszerzenia pakietu oferty turystycznej gminy. Potencjalna realizacja zamysłu byłaby tym cenniejszą, że wpisującą się do statutowych założeń miejscowych stowarzyszeń pożytku publicznego i stwarzającą przestrzeń do gromadzenia i eksponowania dziedzictwa kulturowego.

LEŚNICZÓWKA /dawna GORZELNIA, ZAMOŚCIE

Obiekt wybudował około 1900 roku ks. Aleksander Drucki – Lubecki z przeznaczeniem na gorzelnię. W latach trzydziestych minionego stulecia obiekt zaadaptowano na leśniczówkę na potrzeby nadleśniczego lasów klucza bałtowskiego. Obiekt jest murowany z cegły i kamienia łamanego, parterowy, podpiwniczony i nakryty dwuspadowym dachem. Stoi na rzucie wydłużonego prostokąta, z kolumnowym portykiem od frontu (wschodu) i dobudówkami. Przed budynkiem rozpościera się pozostałość owalnego podjazdu ujęta po bokach rzędem lip. Północno – wschodnie naroże wzmocniono szkarpą. Obecnie stan obiektu, w większości pozostaje nieużytkowany, ulega systematycznemu pogarszaniu.

Stan ww. obiektów ilustruje **Załącznik nr 23., Fot. Pozostałe zabytki z GMINNEJ EWIDENCJI**

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji oraz stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju.

Problematyka analizy koncentruje się wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego gminy Bałtów ale uwzględnia także inne czynniki, które wynikają z wielości i różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe gminy oraz analizy innych dokumentów strategicznych gminy.

Celem analizy jest wskazanie kierunków kształtowania efektywnego systemu ochrony dziedzictwa kulturowego gminy, które tworzy historia, przejawiająca się w bogactwie zabytków i spuścizny niematerialnej, pozostających w ścisłym związku z dziedzictwem przyrodniczym i tworząc niepowtarzalny klimat bałtowskiej „małej ojczyzny”.

Tabela nr 4 ANALIZA SWOT

CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY BAŁTÓW	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
- opracowana gminna ewidencja zabytków, - opracowane założenia do strategii rozwoju gminy z uwzględnieniem stref ochrony konserwatorskiej i potrzeby zachowania dziedzictwa kulturowego, - ugruntowany status gminy turystycznej, - nowoczesna baza do rozwoju turystyki i wszechstronnej turystyki aktywnej, - duża ilość szlaków turystycznych, - liczne formy ochrony przyrody i krajobrazu, - atrakcyjne ukształtowanie gminy i czystość środowiska, sprzyjające rozwojowi agroturystyki, - bliskie sąsiedztwo neolitycznych kopalni krzemienia w Krzemionkach, wpisanych na listę światowego dziedzictwa UNESCO, - zabytki sakralne i techniki, - utrzymanie w dobrym stanie obiektów sakralnych oraz zabytków techniki - liczne kapliczki, krzyże przydrożne oraz przykłady tradycyjnej zabudowy, - wciąż silne tradycje religijne i lokalna dbałość mieszkańców o zachowanie funkcji kultowych kapliczek i krzyży przydrożnych - zainteresowanie historią i kulturą regionu władz gminy i lokalnych środowisk kulturowych - kultywowanie folkloru przez liczne zespoły ludowe Kół Gospodyń Wiejskich, - przynależność do Lokalnej Grupy Działania „Krzemienny Krąg”, - cykliczne imprezy kulturalne odwołujące się do dziedzictwa kulturowego	- zaniedbania w zakresie stanu technicznego części obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków - brak dostępu do niektórych zabytkowych obiektów (własność prywatna), - stosunkowo niewielka dbałość właścicieli o obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków, bądź ich nieuregulowany stan prawny, - niezadawalający stan zachowania części obiektów zabytkowych, - niedostateczne oznakowanie zabytkowych obiektów, - niekontrolowane i niewłaściwie prowadzone remonty obiektów zabytkowych, które prowadzić mogą do zniszczenia wartości zabytkowych stanowiących własność prywatną - niedostateczne zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony i opieki nad zabytkami i dziedzictwem kulturowym, - niewielka ilość zachowanych wartościowych obiektów zabytkowych - brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych
SZANSE	ZAGROŻENIA
- uwzględnienie w większym stopniu dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych i programach rozwojowych gminy oraz powiązanie promocji zabytków z turystyką, - kreatywność i dynamika inwestorów z branży turystycznej, - rozwój inicjatyw lokalnych oraz organizacji pozarządowych o profilu działalności nakierowanym na ochronę dziedzictwa, - edukacja i promocja wartości dziedzictwa, w tym poszanowania zabytków i ich prawidłowej ochrony - działania na rzecz odkrywania i wzmacniania roli dziedzictwa niematerialnego w świadomości lokalnej społeczności - włączenie dziedzictwa kulturowego w obszar zainteresowania lokalnej społeczności - kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych,	- zanik tradycji i tożsamości regionalnych, - pogarszający się stan techniczny obiektów zabytkowych na terenie gminy; głównie w sferze budownictwa wiejskiego oraz pałacu ks. Druckich – Lubeckich, - degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wzmożony ruch inwestycji budowlanych, zwłaszcza mieszkaniowych, - zanieczyszczenia środowiska wywołane wzmożonym ruchem turystycznym, - zła sytuacja finansowa wielu użytkowników obiektów zabytkowych, głównie osób samotnych i starszych, - bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych, - brak realnych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki - skomplikowane procedury w ubieganiu się

- oznakowanie tras turystycznych pod kątem zabytków i atrakcji turystycznych, - tworzenie systemu informacji turystycznej oraz jednolitej identyfikacji wizualnej obiektów zabytkowych - systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy, - rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa, - wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego.	- o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne, - samowola budowlana, - wprowadzanie nieprzemyślanej, niezgodnej z historyczną architekturą i lokalnymi tradycjami nowej zabudowy, - niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach obiektów zabytkowych - niezbyt skuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska - nieodwracalne zmiany w układach ruralistycznych.
--	---

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

PROGRAM służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości we wszystkich obszarach odpowiedzialności za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy Bałtów. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów zmienili swoje podejście, przyczyniając się do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr otaczającego krajobrazu. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa ogólne cele PROGRAMU:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;

Wytyczne zawarte w PROGRAMIE mają uporządkować działania gminy w zakresie:

- szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego,
- zachowania walorów krajobrazu kulturowego ułatwiającego wzmocnienie prestiżu gminy jako gospodarza terenu,
- nadzoru nad stanem zachowania obiektów zabytkowych na terenie gminy.
- zwiększenia świadomości kulturowej społeczności lokalnej przez włączanie jej do różnych form aktywności.
- wspieranie inicjatyw społecznych w dążeniu do poprawy stanu zabytków (działalność społeczna zwłaszcza na bazie bardzo aktywnych miejscowych stowarzyszeń)
- pobudzenia zainteresowania historią i kulturą materialną regionu zapisaną w dziełach architektury, budownictwa, lokalnej tradycji itp.

Spełniając powyższe założenia PROGRAM stawia sobie za cel:

- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;

– określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;

– podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

7.1. PRIORYTETY PROGRAMU

Priorytet I

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.

Priorytet II

Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

Priorytet III

Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości.

7.2. KIERUNKI DZIAŁAŃ PROGRAMU

Dla realizacji priorytetów PROGRAMU przyjmuje się kierunki działań, które zostały wskazane w poniższej tabeli.

Tabela nr 5. Priorytety i kierunki działań Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bałtów na Lata 2021 - 2024

Priorytet I <i>Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.</i>	
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy ich stanu zachowania	Opracowanie planu remontów obiektów zabytkowych stanowiących własność Gminy, uwzględniającego najpilniejsze prace, zmianę ich przeznaczenia oraz kompleksowe remonty,
	Przeprowadzanie cyklicznych kontroli stanu zachowania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych stanowiących własność Gminy,
	Podejmowanie starań w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych na rewaloryzację i remonty zabytków stanowiących własność Gminy,
	Prowadzenie prac remontowych i adaptacyjnych przy obiektach zabytkowych stanowiących własność Gminy,

	• Zabezpieczenie w budżecie Gminy środków na realizowanie własnych zadań w zakresie ochrony i popularyzacji zabytków i dziedzictwa kulturowego,
	• Rewaloryzacja historycznych parków, cmentarzy oraz zieleni w otoczeniu zabytków,
	• Dofinansowywanie prac przy zabytkach nieruchomości i ruchomych, nie będących własnością gminy w postaci udzielenia dotacji na prowadzenie robót budowlanych oraz prac konserwatorskich,
	• Współpraca z właścicielami i administratorami zabytków (w szczególności z parafiami),
	• Merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w opracowywaniu wniosków o dofinansowanie prac przy zabytkach,
	• Wprowadzanie ulg podatkowych z tytułu przeprowadzonych remontów eksponujących walory budynków o charakterze zabytkowym,
Podjęmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne	• Prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni (parki i cmentarze),
	• Określenie zasad i ich konsekwentne przestrzeganie w zakresie umieszczania reklam i szyldów na zabytkach oraz na terenie układów miejscowości,
	• Iluminacja najcenniejszych zabytków gminy
	• Ochrona i rewitalizacja zabytkowych nawierzchni i alei,
Podjęmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	• Współpraca z urzędami pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną,
	• Wspieranie rozwoju gospodarstwa agroturystycznych w zabytkowych obiektach oferujących rozrywkę, jedzenie i wypoczynek oparte na lokalnych tradycjach,

	Wspieranie rozwoju regionalnych izb pamięci, izb regionalnych, skansenów,
Priorytet II <i>Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.</i>	
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	Przyjęcie przez Radę Gminy <i>Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Baltów na lata 2021-2024</i> wraz z okresowym monitorowaniem jego realizacji,
	Udostępnienie <i>Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Baltów na lata 2021-2024</i> oraz kart gminnej ewidencji zabytków na stronie internetowej Gminy,
	Opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie dla obszarów najcenniejszych ze względu na zachowane dziedzictwo kulturowe,
	Uwzględnianie ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumentach planistycznych (studium) oraz w dokumentach prawa miejscowego (miejscowe plany, decyzje o warunkach zabudowy),
	Walka z samowolami budowlanymi oraz przebudowami budynków historycznych zacierającymi ich walory zabytkowe,
	Wypracowanie schematu postępowania w zakresie ocieplania i malowania elewacji, wymiany stolarki okiennej, budowy ogrodzeń itp.
Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	Wystąpienie do Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z wnioskami o wpis do rejestru zabytków najcenniejszych elementów dziedzictwa gminy nieobjętego ochroną na podstawie wpisu do rejestru,
Ochrona układów ruralistycznych na obszarach wiejskich	Ochrona historycznych układów ruralistycznych oraz historycznej zabudowy,
	Działania mające na celu zachowanie historycznych ciągów komunikacyjnych (dróg i placów), historycznej parcelacji, funkcji zabudowy oraz relacji przestrzennych,

Priorytet III <i>Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości.</i>	
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	• Udostępnianie informacji o zabytkach na stronie internetowej gminy,
	• Opracowanie i popularyzacja systemu informacji i promocji gminy,
	• Opracowanie mapy najważniejszych zabytków i atrakcji gminy w atrakcyjnej i przystępnej formie graficznej,
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	• Organizowanie oraz czynny udział w szkoleniach o tematyce ochrony dziedzictwa kulturowego,
	• Organizowanie szkoleń dla posiadaczy zabytków z zakresu uwrażliwiania na potrzebę zachowania dziedzictwa kulturowego oraz możliwości pozyskiwania funduszy na prace przy zabytkach,
	• Wprowadzanie tematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego gminy do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej,
	• Organizowanie w ramach zajęć szkolnych różnorodnych wycieczek krajoznawczych po najciekawszych zabytkach gminy,
	• Organizowanie i wspieranie konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych,
	• Organizowanie obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa, Dnia Ochrony Zabytków, imprez i festynów związanych z dziedzictwem gminy,
	• Organizowanie konkursów (plastycznych, fotograficznych) i zabaw o tematyce dziedzictwa kulturowego gminy,
	• Organizowanie wystaw promujących zabytki gminy,

	• Wydawanie i wspieranie publikacji folderów i przewodników po zabytkach gminy,
	• Popularyzacja dobrych realizacji z zakresu prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach oraz terenach zabytkowych,
	• Organizowanie konkursów na najlepszego użytkownika zabytkowego gospodarstwa,
	• Przyznawanie nagród za upowszechnianie i ochronę zabytków na terenie gminy,
Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowaniem lub realizowanym procesem inwestycyjnym	• Prowadzenie weryfikacji obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków,
	• Organizowanie konferencji naukowych dotyczących ochrony wiejskiego krajobrazu kulturowego wsi,
	• Współpraca z ośrodkami badawczymi zajmującymi się architekturą historycznych obszarów wiejskich,
	• Opracowywanie analiz z zakresu historii, rozplanowania, architektury, typów zabudowy i detalu architektonicznego
	• Wykonywanie inwentaryzacji architektonicznobudowlanych zagrożonych budynków,
Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej	• Opracowywanie szlaków turystycznych, ścieżek tematycznych, tras rowerowych po architekturze regionalnej oraz zabytkach militarnych,
	• Ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych i promocyjnych,
	• Utworzenie elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki,
	• Wpieranie działalności agroturystycznej i turystyki aktywnej w oparciu o dziedzictwo kulturowe gminy,
	• Przygotowanie kompleksowej informacji o ofercie turystycznej i kulturalnej regionu,

	• Wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej (tablic informacyjnych) obejmujących najważniejsze zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego gminy,

Powyższe priorytety i kierunki działań mają za zadanie osiągnięcie następujących celów szczegółowych:

1. Organizacja instrumentarium wsparcia dla ochrony dziedzictwa kulturowego, określenie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych.
2. Bezpośrednie wsparcie dla rewaloryzacji obiektów zabytkowych z budżetu gminy, zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Dbłość o ład przestrzenny, podjęcie działań mających na celu podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego gminy na potrzeby edukacyjne, społeczne i turystyczne.
4. Rozwój produktów turystycznych w oparciu o walory dziedzictwa kulturowego.
5. Rozbudzenie i pogłębianie w mieszkańcach dumy z tradycji historycznych gminy.
6. Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym gminy.
7. Wykorzystanie internetu i multimediiów w celu nowoczesnej promocji walorów zabytkowych gminy.
8. Promocja na forum krajowym i zagranicznym.
9. Dalszy wzrost atrakcyjności turystycznej gminy Bałtów.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podmiotem formułującym Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja dokumentu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz celów w nim przyjętych. Zadania opisane w niniejszym programie powinny być realizowane poprzez wspólne działania samorządu gminy, różnych podmiotów oraz właścicieli i zarządców obiektów zabytkowych. Przyjmuje się, że określone zadania realizowane będą w oparciu o instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym PROGRAMIE będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

1. Instrumenty prawne:
 - programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego;
 - dokumenty wydawane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
 - uchwały miejscowego samorządu odnoszące się do zagadnień regulujących kształtowanie przestrzeni.
2. Instrumenty finansowe:
 - finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych z terenu gminy;
 - korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje;
 - współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publicznego-prywatnego” (PPP).
3. Instrumenty społeczne:
 - prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy Bałtów;
 - edukacja kulturowa;
 - pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego;
 - informacja na temat znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy;
 - współdziałanie z organizacjami społecznymi i pozarządowymi.
4. Instrumenty koordynacji:

- realizacja projektów i programów miasta, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy rozwoju infrastruktury, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji);
 - współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków;
 - współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.
5. Instrumenty kontrolne:
- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
 - oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy;
 - sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji PROGRAMU oraz JEGO aktualizacja związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania;
 - monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego;
 - prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji PROGRAMU.

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Za koordynację i monitorowanie realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Gminny Bałtów na lata 2021-2022 odpowiada Wójt Gminy.

Zgodnie z art. 87 ust. 1 i ust. 5 ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami Gminy Program Opieki jest sporządzany na okres 4 lat, a co 2 lata sporządzane jest sprawozdanie z jego realizacji, które to przedstawia się Radzie Gminy. Wskazane jest, aby sprawozdanie zostało również przesłane Świętokrzyskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków. Po upływie 4 lat program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez Radę Gminy.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzać ocena poziomu wykonania Gminnego Programu uwzględniająca:

Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy

- Poziom (wyrażony w %) wydatków z budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- Wartość finansowa zrealizowanych opracowanych dokumentacji na remonty zabytków oraz ich ilość,
- Wartość finansowa zrealizowanych prac budowlanych i remontów zabytków oraz ich ilość,
- Zakres współpracy z innymi instytucjami i organizacjami pozarządowymi,

Priorytet II: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

- Poziom (wyrażony w %) objęcia historycznych miejscowości planami zagospodarowania przestrzennego,
- Liczba wniosków o wpisanie obiektu do rejestru zabytków,
- Zakres współpracy z innymi instytucjami i organizacjami pozarządowymi,

Priorytet III: Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca

budowaniu tożsamości

- Liczba opracowanych szlaków turystycznych, ścieżek tematycznych, tras rowerowych,
- Liczba zrealizowanych festynów, obchodów, konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa,
- Liczba opracowanych lub wydanych materiałów promocyjnych i wydawnictw,
- Liczba szkoleń i pracowników, którzy odbyli szkolenia związanych z ochroną dziedzictwa,
- Liczba opracowań naukowych i studialnych, inwentaryzacji obiektów,
- Zakres współpracy z innymi instytucjami i organizacjami pozarządowymi.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań. Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

1. Źródła krajowe:
 - dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
 - dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
 - dotacje wojewódzkie i powiatowe;
 - dotacje gminne; – Fundusz Termomodernizacji i Remontów;
 - Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
 - Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW);
 - programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
 - promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
 - fundusze od fundacji;
 - Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.
2. Źródła zagraniczne:
 - źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych, m.in. RPO, POIiS (Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko);
 - źródła pozaunijne
 - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.
 - Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2021 – 2027.

10.1. DOTACJE

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu.

Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;

- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej. Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli: – zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

DOTACJE ŚWIĘTOKRZYSKIEGO WOJEWÓDZKIEGO KONSERWATORA ZABYTEKÓW

Właściciele lub posiadacze (z wyłączeniem posiadaczy samoistnych) zabytków wpisanych do rejestru zabytków tj. osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem bądź posiadaczem (z wyłączeniem posiadacza samoistnego) zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie mogą składać wnioski o udzielenie dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy tych zabytkach.

Szczegółowe warunki udzielania dotacji celowej na realizację prac przy obiektach zabytkowych określają przepisy Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U.2021.710 ze zmianami) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 16 sierpnia 2017 roku w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U.2017.1674 ze zmianami) a także Regulamin finansowania prac przy obiektach

wpisanych do rejestru zabytków wprowadzony Zarządzeniem Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach Nr 26/2021 z dnia 28 października 2021 roku.

Wnioski o udzielenie dotacji celowej przez Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Świętokrzyski składa się do dnia:

- 1) 30 czerwca roku, w którym dotacja celowa ma być udzielona, w przypadku dofinansowania prac przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku. O zachowaniu terminu decyduje data wpływu do Urzędu lub data stempla pocztowego (w przypadku nadania w urzędzie pocztowym,
- 2) 30 listopada roku poprzedzającego przeprowadzenie prac przy zabytku wpisanym do rejestru, w przypadku dofinansowania prac, które zostaną przeprowadzone (prace, które mają być przedmiotem dotacji mogą być rozpoczęte po podpisaniu umowy o przyznaniu dotacji celowej). O zachowaniu terminu decyduje data wpływu do Urzędu lub data stempla pocztowego (w przypadku nadania w urzędzie pocztowym).

W związku z wejściem w życie w dniu 22 kwietnia 2021 roku Rozporządzenia Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 roku zmieniającego rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na listę skarbów dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U 2021, poz.731) niezbędnym dokumentem na etapie składania wniosku będzie ważne pozwolenie Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach na prace objęte wnioskiem.

W danym roku budżetowym jeden Wnioskodawca ma prawo złożyć maksymalnie 1 wniosek o udzielenie dotacji celowej.

Świętokrzyski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Kielcach nie kwalifikuje do dofinansowania zadań, które są współfinansowane ze środków europejskich.

Obiekt, o dofinansowanie którego wnioskuje Wnioskodawca, winien znajdować się w rejestrze ŚWKZ do 30 listopada roku minionego.

DOTACJE WOJEWÓDZKIE I POWIATOWE

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków z budżetu województwa świętokrzyskiego odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie **Uchwały Nr VII/121/11 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 27 kwietnia 2011 r.**

Uchwała określa zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze Województwa Świętokrzyskiego, posiadających istotne znaczenie historyczne, naukowe, artystyczne lub kulturowe oraz znajdującym się w złym stanie technicznym. O dotację może ubiegać się każdy podmiot będący właścicielem lub posiadaczem zabytku, jeżeli posiadanie to oparte jest o tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu albo stosunku zobowiązaniowego. Dotacja może być udzielona do wysokości 70% (o ile zabytek nie wymaga niezwłocznego podjęcia prac lub robót budowlanych w przypadku groźby całkowitego zniszczenia zabytku lub zagrożenia dla zdrowia i życia ludzi) ogółu nakładów. Warunkiem koniecznym udzielenia dotacji jest ekspertyza uprawnionego rzeczoznawcy lub decyzja Państwowego Inspektora Nadzoru Budowlanego. Podstawą udzielenia dotacji jest pisemny wniosek o przyznanie dotacji, który podlega ocenie merytorycznej

Rada Powiatu Ostrowieckiego nie podjęła jeszcze uchwały w sprawie trybu postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Powiatu Ostrowieckiego na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach usytuowanych na terenie Powiatu Ostrowieckiego i wpisanych do rejestru zabytków, sposobu jej rozliczania oraz kontroli wykonania dotowanego zadania. Postulat taki został wpisany do Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Ostrowieckiego na lata 2021 – 2024 jako zadanie, które czeka na realizację.

DOTACJE GMINNE

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 559 z późn. zm.) dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym.

Rada Gminy Bałtów nie podjęła jeszcze uchwały określającej zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków gminy Bałtów. Postulat taki został wpisany do Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Bałtów na lata 2021 – 2024 jako zadanie, które czeka na realizację.

KONKURS „ZABYTEK ZADBANY”

Corocznym konkurs ogłaszany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa. Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- a) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
- b) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
- c) Adaptacja obiektów zabytkowych;
- d) Architektura i budownictwo drewniane;
- e) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne;
- f) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

FUNDUSZ TERMOMODERNIZACJI I REMONTÓW

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię ciepłą. Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

WOJEWÓDZKI FUNDUSZ OCHRONY ŚRODOWISKA I GOSPODARKI WODNEJ W KIELCACH

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Kielcach jest publiczną instytucją finansową, realizującą politykę ekologiczną województwa świętokrzyskiego. Dofinansowuje zadania z zakresu

ochrony środowiska i gospodarki wodnej w oparciu o ustawę Prawo ochrony środowiska zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju.

Celem generalnym jest poprawa stanu środowiska i zrównoważone gospodarowanie jego zasobami przez:

- stabilne, skuteczne i efektywne wspieranie przedsięwzięć i inicjatyw służących środowisku w województwie świętokrzyskim,
- pełne oraz zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju wykorzystanie środków pochodzących z Unii Europejskiej na ochronę środowiska, w odniesieniu do pięciu dziedzinowych celów środowiskowych (priorytetów):
 - ochrona i zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi;
 - racjonalne gospodarowanie odpadami i ochrona powierzchni ziemi;
 - ochrona atmosfery oraz ochrona przed hałasem;
 - ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów;
 - inne działania ochrony środowiska, w tym szeroko rozumiana edukacja ekologiczna na rzecz zrównoważonego rozwoju.

NARODOWY FUNDUSZ OCHRONY ŚRODOWISKA I GOSPODARKI WODNEJ

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych. W oparciu o Wspólną Strategię Działania Narodowego Funduszu i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej na lata 2013 – 2016 z perspektywą do 2020 r., realizuje politykę ochrony środowiska w Polsce. W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

PROGRAM KULTURA – INTERWENCJE

Celem strategicznym Programu Kultura – Interwencje jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym. Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego.

O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

FINANSOWANIE Z FUNDACJI

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

NARODOWY FUNDUSZ OCHRONY ZABYTKÓW

Od 1 stycznia 2018 r. obowiązują przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony został z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Kary administracyjne są nakładane przez Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków od 1 stycznia 2018 r. Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak

powodzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

PROGRAM „NIEPODLEGŁA” NA LATA 2017 – 2021

Program dotacyjny „Niepodległa”, skierowany do organizacji pozarządowych i samorządowych instytucji kultury, ma wspierać organizatorów obchodów stulecia odzyskania niepodległości, którzy planują przygotowanie wydarzeń lokalnych i regionalnych. Budżet na dofinansowanie działań w ramach tego programu wynosi 6 milionów zł, a pojedynczy wniosek może uzyskać dotację od 8 do 150 tys. zł. Od organizatorów wymagane jest zapewnienie 15% udziału własnego. Rodzaje kwalifikujących się zadań: festiwale, koncerty, spektakle; wytyczenie i oznakowanie szlaków tematycznych i historycznych, tworzenie archiwów historii mówionej i archiwów społecznych, projekty animacyjno-edukacyjne, oparte na interakcji i współdziałaniu, np.: warsztaty, gry terenowe, questy, wystawy wraz z katalogami i publikacje.

10.2. PROGRAMY OPERACYJNE MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

OCHRONA ZABYTKÓW

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych). Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

PROGRAM „INFRASTRUKTURA KULTURY”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

DOTACJE MINISTRA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO NA BADANIA ARCHEOLOGICZNE

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;

2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

10.3. ŚRODKI EUROPEJSKIE

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

FUNDUSZE EUROPEJSKIE DLA POLSKI WSCHODNIEJ (FEPW)

Program dla makroregionu Polski Wschodniej będzie, który będzie koncentrował się na czterech głównych obszarach:

- wzmocnienie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw,
- energia i ochrona klimatu,
- spójna sieć transportowa i zwiększenie dostępności transportowej
- **aktywizacja kapitału społecznego, rozwój turystyki i usługi uzdrowiskowe, tu:**

Cele podstawowe:

* Uzdrowiska Polski Wschodniej:

- rozwój infrastruktury i wyposażenia podmiotów świadczących usługi sanatoryjne, uzdrowiskowe

* Miejsca aktywności społecznej:

- **unowocześnienie i wzmocnienie roli bibliotek**

- **tworzenie Mediatek jako nowoczesnych centrów dostępu do wiedzy, kultury i nowych technologii**

* **Produkty turystyczne**

- **rozwój turystycznych szlaków tematycznych**

- **wykorzystanie potencjału wielokulturowego dziedzictwa i unikalnych zasobów przyrodniczych**

W puli FEPW jest ok. 2,5 mld euro.

Program skierowany jest w szczególności do (wybrani):

- mikro, małych i średnich przedsiębiorstw prowadzących działalność lub zamierzających prowadzić działalność na terenie makroregionu

- **jednostek samorządu terytorialnego**

- zarządzających obiektami użyteczności publicznej

- jednostek samorządu terytorialnego o statusie uzdrowiska lub obszaru ochrony uzdrowiskowej

- przedsiębiorstw - podmiotów świadczących usługi sanatoryjne lub uzdrowiskowe oraz zakładów lecznictwa uzdrowiskowego

- organizacji pozarządowych i ich partnerstw.

Z efektów programu korzystać będą wszyscy mieszkańcy makroregionu oraz m.in. inwestorzy i odwiedzający go turyści.

PROGRAM FUNDUSZE EUROPEJSKIE NA INFRASTRUKTURĘ, KLIMAT, ŚRODOWISKO (FEnIKS) Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko (inaczej FEnIKS) na lata 2021-2027 jest następcą dobrze znanego z perspektywy finansowej 2014-2020 unijnego Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (POLiŚ). Budżet Programu wynosi ponad 25 miliardów euro (w formie dotacji, instrumentów finansowych i instrumentów łączących finansowanie zwrotne oraz dotacyjne) i będzie przeznaczony na kluczowe projekty środowiskowe, energetyczne oraz transportowe, a także na **wsparcie w obszarze kultury i ochrony zdrowia.**

Cele programu

Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez:

- obniżenie emisyjności gospodarki transformację w kierunku gospodarki przyjaznej środowisku i o obiegu zamkniętym;

- budowę efektywnego i odpornego systemu transportowego o jak najniższym negatywnym wpływie na środowisko naturalne;
- dokończenie realizacji odcinków sieci bazowej TEN-T do roku 2030;
- poprawę bezpieczeństwa transportu;
- zapewnienie równego dostępu do opieki zdrowotnej oraz poprawę odporności systemu ochrony zdrowia;
- **wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym.**

Jednym z planowanych kierunków działań będzie **wzmocnienie ochrony zabytków o krajowym i światowym znaczeniu, zarówno ruchomych, jak i nieruchomych.**

PROGRAM REGIONALNY NA LATA 2021 – 2027 (PROJEKT PROGRAMU - do dalszych prac)

Program regionalny na lata 2021-2027 Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego jest najważniejszym instrumentem służącym realizacji celów Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+, przyjętej przez Sejmik Województwa w dniu 29 marca 2021 r.

Najważniejszym potencjałem regionu jest lokalizacja – niemal w centrum Polski – oraz przestrzeń charakteryzująca się unikatowymi walorami przyrodniczymi i kulturowymi. Obszary chronione w województwie zajmują 66,2% całości powierzchni regionu - najwyższy odsetek w Polsce.

Jednocześnie świętokrzyskie to region o niewysokiej gęstości zaludnienia i niskim poziomie urbanizacji.

Z punktu widzenia niniejszego opracowania najistotniejsze wydają się założenia przyjęte dla obszaru

TURYSTYKA I KULTURA.

Na terenie województwa zachowały się liczne zabytki: obronne oraz rezydencjonalne zamki, place i dwory. Największą liczbę obiektów zabytkowych stanowią obiekty sakralne. Występują także różnego rodzaju obiekty mieszkalne czy układy urbanistyczne miast i wsi. Największa liczba obiektów zabytkowych (wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych) znajduje się w centralnej części regionu – powiat kielecki i Kielce gromadzą łącznie 25% zasobu zabytków województwa. Ponadto do najzasobniejszych w obiekty zabytkowe części regionu należy północno-wschodnia część województwa (powiaty sandomierski, opatowski i ostrowiecki) oraz powiat jędrzejowski.

Priorytety przyjętej strategii są pochodną zdefiniowanych wyzwań, jakie czekają różne obszary województwa świętokrzyskiego. Wobszarze turystyki i kultury, który ściśle koreluje z zagadnieniami dziedzictwa kulturowego, głównymi wyzwaniami regionu są:

- wykorzystanie potencjału turystycznego województwa,
- rozwój turystyki zdrowotnej,
- rozwój infrastruktury umożliwiającej zrównoważone wykorzystanie na cele turystyczne obiektów dziedzictwa kulturowego, walorów naturalnych i innych atrakcji turystycznych regionu,
- wzmacnianie potencjału instytucji kultury, wspieranie rozwoju sektorów kreatywnych i przemysłu czasu wolnego,
- rozwój współpracy w zakresie tworzenia kompleksowych produktów turystycznych.

PRIORYTET 5. ŚWIĘTOKRZYSKIE DLA MIESZKAŃCÓW

Cel szczegółowy 4, obejmuje m.in.:

- wzmocnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych

W ramach Celu szczegółowego 4

- wzmocnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych realizowane będą działania obejmujące m.in.:

- rozwój międzysektorowej współpracy w zakresie przemysłów kultury i kreatywnych,
- wzmocnienie potencjału turystycznego zabytków o szczególnym znaczeniu i ich oddziaływania na rozwój gospodarczy. Realizowane będą przedsięwzięcia dot. rozwoju infrastruktury obejmujące m.in. renowację, modernizację, ochronę i rozwój infrastruktury zabytkowej w celu podniesienia jej atrakcyjności turystycznej i dostępności poprzez likwidację barier fizycznych dla niepełnosprawnych,

- udostępnienie i ułatwienie dostępu do dóbr kultury oraz zastosowania nowoczesnych technologii poszerzających krąg odbiorców oferty - projekty polegające m.in. na konserwacji zabytków ruchomych oraz zabytkowych muzealiów, starodruków, księgozbiorów, materiałów bibliotecznych, archiwalnych i zbiorów audiowizualnych (w tym filmowych) oraz ich ochrona i udostępnienie, także przez proces digitalizacji,

- wspieranie konkurencyjności i odporności sektora turystycznego (ulepszenie infrastruktury turystycznej, dywersyfikacja produktów, zastosowanie modeli biznesowych),

- inwestycje w obiekty/miejsca tworzące turystyczne szlaki tematyczne (obiekty/miejsca odwołujące się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych) lub turystyczne szlaki rodzajowe (np. kajakowe, rowerowe), w tym poprawę ich dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami, w tym z niepełnosprawnościami.

Główne grupy docelowe:

- mieszkańcy województwa świętokrzyskiego, turyści,
- jednostki samorządu terytorialnego,
- instytucje kultury, z wyłączeniem państwowych instytucji kultury oraz współprowadzonych przez Ministra właściwego ds. kultury i ochrony dziedzictwa narodowego,
- jednostki organizacyjne jednostek samorządu terytorialnego posiadające osobowość prawną,
- jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną, działające w sferze ochrony środowiska, kultury, turystyki,
- parki narodowe i krajobrazowe,
- organizacje pozarządowe,
- spółki prawa handlowego, w których większość udziałów lub akcji posiadają jednostki samorządu terytorialnego lub ich związki,
- podmioty działające w oparciu o partnerstwo publiczno-prywatne.

PRIORYTET 6 WSPÓLNOTA I PRZESTRZENI

Cel szczegółowy 6:

- Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, na poziomie lokalnym, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach innych niż miejskie.

W ramach przedmiotowego celu szczegółowego zakłada się następujące typy projektów (*wybór ograniczony, których ukierunkowanie uwzględnia programowe uwarunkowania gminy Białowieskiej*):

1) Wsparcie w zakresie turystyki: planowane jest wsparcie rozwoju turystyki poprzez m.in. o projekty dotyczące centrów/punktów informacji kulturalnej i turystycznej oraz budowy tras i szlaków turystycznych (m.in. pieszych, rowerowych, konnych, narciarskich, wodnych, kajakowych) odwołujących się do walorów historycznych, kulturowych, przyrodniczych, edukacyjnych. Rozwojowi turystyki będzie sprzyjać także budowa, rozbudowa, modernizacja infrastruktury poprawiającej dostępność obiektów i atrakcji turystycznych oraz promocja walorów środowiskowych regionu, produktów regionalnych.

2) Wsparcie w zakresie kultury i dziedzictwa kulturowego: wsparcie inwestycji w obszarze kultury i dziedzictwa kulturowego, w tym wsparcie instytucji kultury oraz działania na rzecz ochrony zabytków jest warunkiem niezbędnym do zachowania regionalnej tradycji i tożsamości kulturowej, a w konsekwencji dla wzmocnienia atrakcyjności turystycznej województwa. Realizacja planowanych w ww. obszarze inwestycji przyczyni się do zachowania dziedzictwa kulturowego oraz zwiększenia dostępu mieszkańców regionu do dóbr kultury.

W ramach niniejszego typu projektu wsparciem objęte zostaną projekty dotyczące wzmocnienia potencjału województwa w zakresie ochrony i rozwoju dziedzictwa kulturowego.

Planuje się m.in.:

- zachowanie, modernizację, renowację, ochronę obiektów dziedzictwa kulturowego (w tym m.in. budynków, budowli i innych obiektów o znaczeniu historycznym),

- konserwację zabytków ruchomych oraz zabytkowych muzealiów, starodruków, księgozbiorów, materiałów bibliotecznych, archiwalnych i zbiorów audiowizualnych (w tym filmowych) oraz ich ochronę i udostępnianie (także przez proces digitalizacji zasobów dziedzictwa z wykorzystaniem ICT),

- wsparcie instytucji kultury (m.in. w zakresie rozbudowy, modernizacji, adaptacji i wyposażenia), co przyczyni się do poprawy dostępu mieszkańców regionu do zabytkowych i współczesnych kolekcji, zbiorów oraz do większego udziału w wydarzeniach kulturalnych i artystycznych

4) Wsparcie w zakresie rewitalizacji - fizyczna regeneracja i bezpieczeństwo przestrzeni publicznych (*sołectwo Bałtów posiada projekt rewitalizacji*).

- dotychczasowe doświadczenia w tym zakresie, wskazują, że rewitalizacja ma duży wpływ na lokalny rozwój środowiskowy, społeczny i gospodarczy. Kontynuacja działań rewitalizacyjnych pozwoli na ożywienie zdegradowanych obszarów, które utraciły swoją pierwotną funkcję. Powyższe zamierzenia będą realizowane, poprzez m.in.:

- prace remontowo-budowlane istniejących zdegradowanych budynków i obiektów w celu przywrócenia lub nadania im nowych funkcji społecznych, kulturalnych, gospodarczych, edukacyjnych lub rekreacyjnych,

- roboty budowlane, restauratorskie i konserwatorskie obiektów zabytkowych znajdujących się w rejestrze zabytków oraz obiektów położonych w strefie ochrony konserwatorskiej, wraz z zagospodarowaniem terenu funkcjonalnie związanego z danym obiektem.

- zagospodarowanie terenów i przestrzeni na obszarze rewitalizacji, w tym istniejących terenów zielonych, w celu przywrócenia lub nadania im nowych funkcji społecznych, kulturalnych, gospodarczych, edukacyjnych lub rekreacyjnych, - budowa, rozbudowa i przebudowa podstawowej infrastruktury komunalnej, w celu zapewnienia dostępu obiektów i terenów rewitalizowanych do podstawowych usług komunalnych o elementem planowanych do wsparcia projektów rewitalizacyjnych będą inwestycje dotyczące systemów poprawy bezpieczeństwa publicznego (np. monitoring, oświetlenie) oraz inne inwestycje ukierunkowane na poprawę jakości przestrzeni publicznych (w tym: termomodernizacja budynków), a także inwestycje w zakresie OZE.

5) Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) (*Gmina Bałtów wchodzi w skład Lokalnej Grupy Działania Krzemieny Krąg, która dysponuje Lokalną Strategią Rozwoju i zajmuje się rozdziałem środków z Programu LEADER*).

- działania wynikające z Lokalnych Strategii Rozwoju będą realizowane za pomocą instrumentu terytorialnego – Rozwój Lokalny Kierowany Przez Społeczność. Zgodnie z zapisami Umowy Partnerstwa instrument służy wsparciu rozwoju obszarów wiejskich, miejskich i wiejsko-miejskich.

- Wsparcie zaplanowano w formule bezpośredniej, jako dedykowane działanie ze wskazaną alokacją. Działanie polegać będzie na wsparciu realizacji Strategii Rozwoju Lokalnego wdrażanej przez Lokalne Grupy Działania (LGD).

- Beneficjentem będą LGD, które będą odpowiedzialne za przeprowadzenie procedury wyboru projektów wpisujących się w Lokalną Strategię Rozwoju (LSR).

Wsparcie realizowane będzie za pomocą Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

Szczegółowy zakres wsparcia zostanie doszczegółowiony w SZOP i będzie wynikał z LSR, niemniej jednak mając na względzie wstępne informacje uzyskane od lokalnej społeczności (LGD), IZ zakłada, że wsparcie w szczególności obejmie:

- odnawialne źródła energii,
- przestrzeń publiczną, likwidację barier architektonicznych,
- infrastrukturę edukacyjną, rekreacyjną, turystyczną i kulturalną.

W obszarach wsparcia w ramach instrumentu RLKS zostanie zachowana demarkacja ze wsparciem w ramach inicjatywy LEADER (budżet EFRROW).

Do wszystkich projektów realizowanych w ramach RLKS znajdą zastosowanie uproszczone metody rozliczania wydatków (SCOs).

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd miejski powinna uwzględniać priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina Bałtów;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gminy Bałtów.

Gmina Bałtów dysponuje wieloletnimi programami inwestycyjnymi, których założenia i realizacja mają bezpośredni wpływ na stan opieki i ochrony nad zabytkami. Dotyczy to:

1. **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Bałtów**, wprowadza strefy ochrony konserwatorskiej: STREFA A – ścisłej ochrony konserwatorskiej, STREFA B - ochrony konserwatorskiej i STREFA E - ochrony ekspozycji, szczegółowo (patrz pkt. 5.1.) określając rodzaje działań z zakresu opieki i ochrony nad zabytkami z sugestią wprowadzenia do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
2. **Program Rewitalizacji Gminy Bałtów na lata 2016 – 2023⁴**, zakłada m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego na obszarze rewitalizacji.
3. **Plan gospodarki niskoemisyjnej**, uwzględnia wymogi ochrony gatunkowej roślin, zwierząt i grzybów, zgodnie m.in. z zaleceniami dla obszarów siedliskowych, w trakcie realizacji zadań związanych z termomodernizacją budynków użyteczności publicznej, w tym zabytków.
4. **Kompleksowy Plan Rozwoju Szkół Gminy Bałtów**, czyni założeniem tezę, iż bogate dziedzictwo kulturowe i historyczne obszaru gminy Bałtów wpływa na jakość poznawczą oraz socjalizację w zakresie tożsamości regionalnej.

⁴ Dotyczy sołectwa Bałtów.

Powyższe programy obejmują obszar całej gminy oraz całość dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Gmina Bałtów jest właścicielem jego niewielkiej części, która obejmuje:

- **budynek młyna I⁵** (GEZ. 20.4 Ew.) w zespole młynów w Bałtowie, który jest dzierżawiony przez DLF Invest z przeznaczeniem na działalność edukacyjną, co skutkuje stałą opieką i dbałością o zabytek i jego wyposażenie, które zostało opisane i udostępnione do zwiedzania,
- **budynek dawnej szkoły** (GEZ. 24 Ew.), który jest wyłączony z użytkowania i aktualnie wraz z całym kompleksem dawnych obiektów szkolnych wystawiony przez gminę na sprzedaż (aktualny stan nie wymaga interwencji),
- **cmentarz członków lewicowego ruchu oporu**, tzw. wojenny w Lemierzach (GEZ 27. Ew.) który w okresie obowiązywania poprzedniego Gminnego Programu opieki i ochrony nad zabytkami został gruntownie odrestaurowany. Prace objęły remont ogrodzenia oraz uporządkowanie kwater.

Z racji skromnego zasobu obiektów zabytkowych będących własnością gminy, samorząd nie widzi potrzeby wdrażania procesu legislacyjnego w postaci celowych Uchwał Rady Gminy czy dokonywania celowych zapisów w budżecie. Podejmowane działania w zakresie opieki i ochrony nad zabytkami wynikają z bieżących potrzeb. Warto dodać, że gmina inspirowała właścicieli i organizacje pozarządowe do działań w zakresie m.in. restauracji zabytków, czego przykładem jest inicjatywa Stowarzyszenia „Motyw”, które z wykorzystaniem środków Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków doprowadziło do wyremontowania kaplicy Druckich – Lubeckich na cmentarzu parafialnym w Bałtowie. Stałą opieką samorząd otacza także miejsca pamięci narodowej, wykonując interwencyjne prace siłami służb komunalnych. Zadania Programu ... realizuje także Gminna Biblioteka Publiczna, wspierając działalność KGW oraz inspirowując je do artystycznej prezentacji dziedzictwa kulturowego w zakresie rękodzieła i folkloru.

12. CZĘŚĆ GRAFICZNA

Część graficzna zawiera tabele z wykazami zabytków oraz w formie załączników mapy i dokumentację fotograficzną ilustrującą aktualny stan krajobrazu kulturowego i jego komponentów.

Uwaga! Tabele, mapy i dokumentacja fotograficzna umieszczone w tekście OPRACOWANIA opatrzone zostały numerem strony, na której zostały zamieszczone. Tabele, mapy i dokumentacja fotograficzna w formie załączników została uporządkowana zgodnie z ich numeracją.

Fotografie, mapy, tabele zamieszczone w części tekstowej.

FOTOGRAFIE		
nr	Str	treść
1. (1.1 – 1.6)	55 – 56	Wyposażenie ruchome kościoła p.w. Matki Boskiej Bolesnej w Bałtowie
2.	62	Muzeum Jurajskie
3.	66	Stroje ludowe z okolic Bałtowa
4.	73	Kuźnia we wsi Wycinka
MAPY		
1.	31	Sołectwo Bałtów
2.	33	Gmina Bałtów na tle układu administracyjnego
3.	36	Sołectwa Gminy Bałtów
4.	43	Obszary NATURA 2000 na terenie Gminy Bałtów
5.	45	Rozmieszczenie rezerwatów na terenie Gminy Bałtów
6.	52	Obszar Gminy Bałtów na mapie Zachodniej Galicji z pocz. XIX w.
7.	53	Szlaki komunikacyjne na obszarze dzisiejszej Gminy Bałtów, stan na lata 40. XIX w., na tzw. „mapie kwatermistrzostwa”.
8.	53	Szlaki komunikacyjne na obszarze dzisiejszej Gminy Bałtów w II poł. XIX w.

⁵ Aktualnie z inicjatywy rodziny Druckich – Lubeckich toczy się postępowanie sądowe o odzyskanie obiektu, który został znajconalizowany dekretem PKWN.

9.	54	Współczesna sieć komunikacyjna Gminy Bałtów
10.	57	Podział obszaru Gminy Bałtów na sektory AZP
11.	59	Obszar AZP 82-71
12.	60	Obszar AZP 82-72
TABELE		
1.	46	Pomniki przyrody na terenie gminy Bałtów
2.	75	Zabytki nieruchome ujęte w ewidencji gminy Bałtów według właścicieli.
3.	75	Zabytki nieruchome ujęte w ewidencji gminy Bałtów według typów
4.	80	Analiza SWOT
5.	83	Priorytety i kierunki działań

Fotografie, mapy, tabele zamieszczone w części graficznej oraz dołączone w postaci załączników w formacie PDF

12.1 TABELE

Załącznik nr 4., Tabela. KAPLICZKI, FIGURY, KRZYŻE NA TERENIE GMINY BAŁTÓW

Załącznik Nr 6. Tabela. MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ NA TERENIE GMINY BAŁTÓW

Załącznik nr 11, Tabela. OBIEKTY ZABYTKOWE WPISANE DO REJESTRTU ZABYTKÓW WKZ

Załącznik nr 12., Tabela. ZABYTKI POSTULOWANE DO UJĘCIA OCHRONĄ MIEJSCOWYM PLANEM ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY BAŁTÓW

Załącznik nr 13., Tabela. WYKAZ OBIEKTÓW ZNAJDUJĄCYCH SIĘ W EWIDENCJI ZABYTKÓW GMINY BAŁTÓW. ZABYTKI NIERUCHOME

Załącznik nr 14, Tabela. WYKAZ OBIEKTÓW ZNAJDUJĄCYCH SIĘ W EWIDENCJI ZABYTKÓW GMINY BAŁTÓW STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE

12.3 MAPY

Załącznik nr 1. Mapy. Archiwalne mapy terenu gminy Bałtów

1.1. Mapy z okresu I Rzeczypospolitej (ks. Czajkowski, K. Perthees)

1.2. Mapy austriackie z pocz. XIX w. (Heldensfeldt)

1.3. Mapy z pocz. XX w.

12.4 FOTOGRAFIE

Załącznik nr 2., Fot. Cmentarze

Załącznik nr 3., Fot. Pozostałości obiektów obronnych z okresu I wojny światowej

Załącznik nr 5., Fot. Kapliczki, figury, krzyże na terenie gminy Bałtów

Załącznik nr 7., Fot. Miejsca pamięci narodowej na terenie gminy Bałtów

Załącznik nr 8., Fot. Wyposażenie młyna gospodarczego

Załącznik nr 9., Fot. Rękodzieło z terenu gminy Bałtów.

Załącznik nr 10., Fot. Spektakle obrzędowe zespołów ludowych.

Załącznik nr 15., Fot. Zabytkowe budowle mieszkalne „na stoku”

Załącznik nr 16., Fot. Zabytkowe budynki mieszkalne murowane.

Załącznik nr 17., Fot. Zabytkowe budynki mieszkalne drewniane.

Załącznik nr 18., Fot. Zabytkowe budynki gospodarskie.

Załącznik nr 19., Fot. Tradycyjna zagroda.

Załącznik nr 20., Fot. Zespół pałacowo - parkowy.

Załącznik nr 21., Fot. Kościół p.w. św. Teresy od Dzieciątka Jezus

Załącznik nr 22., Fot. Zespół młynów w Bałtowie

Załącznik nr 23., Fot. Zespół kościoła parafialnego w Bałtowie

Załącznik nr 24., Fot. Pozostałe zabytki z GMINNEJ EWIDENCJI

Załącznik nr 25., Fot. Wapieniaki na terenie gminy Bałtów

13. WYKORZYSTANA LITERATURA

Prokopek M., Budownictwo ludowe w Polsce, Warszawa 1976.

Moniewski J., Kartki z przeszłości Ostrowca i jego okolic, Ostrowiec Św. 1991.

Grabowski J., Boria i Okolice w fotografii, Boria 2013

Tyczyński Z., Grabowski J., Boria wczoraj i dziś, Boria 2011.

Potkański K., Puszcza Radomska, Radom 1997.

Tradycje i dziedzictwo przemysłowe na Ziemi Ostrowieckiej, Materiały z sesji Europejskich Dni Dziedzictwa, Ostrowiec Św., 2010

Garncarstwo na Kielcczyźnie, prac.zbior., Kielce 1985.

Piwek J., Działalność gospodarcza Małachowskich w XVIII i XIX w., Kielce 1999.

Traczyński E., Wieś świętokrzyska z XIX i XX wieku, Kielce 2001.

Społeczeństwo i gospodarka w regionie świętokrzyskim w XIX i XX w., Kielce 2008.

Jaskinie regionu świętokrzyskiego, red. J.Urban, Warszawa 1996.

Rosiński P., Zabytkowe organy w województwie kieleckim, Kraków 1992.

Markowski B.M., Obywatele ziemscy w woj. kieleckim 1918 -1939, Kielce 1993.

Zabytki architektury w Polsce, województwo kieleckie, Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa 1995

Chodziński Jan, Legendy bałtowskie

Rej M., Tyczyński Z., Bałtów, Na szlaku Żółwia i dinzaura, Kraków 2007

Tyczyński Z., Katalog zabytków Bałtowa i okolic, Wydawnictwo „Bałt”, Bałtów 2006,

Tyczyński Z., Dzieje nazw miejscowych powiatu ostrowieckiego, Ostrowiec Św., 2011,

Chodziński Jan, Kultura Ludowa Regionu Bałtowskiego”, Wydawnictwo Stowarzyszenie „Bałt”, (maszynopis)

Wiśniewski J., Dekanat Iłżecki, Radom 1911 r.

Długosz J. Liber beneficiorum, t. II

Powiat lipski, red. Stanisław Berezowski, Radom – Łódź 1977

Hendelsfeldt – Benedicti, Carte von West Gallizien, 1804 r.

Karta ruchów Drugiego Korpusu Wojska Polskiego, 1831

Mapa dróg i ich stan na dzień 30 XI 1934 r. Powiat Iłżecki, województwo kieleckie, 1:100 000.

Rzeźba północno-wschodniego obrzeża Gór Świętokrzyskich, Warszaw 1963 i Kosmowska - Sufczyńska D., Rozwój rzeźby w trzeciorzędzie okoli Ostrowca Świętokrzyskiego i Ćmielowa, Warszawa 1966.

Topograficzna Karta Królestwa Polskiego, arkusz Solec, 1839 (wyd. 1843), skala 1:126 000.

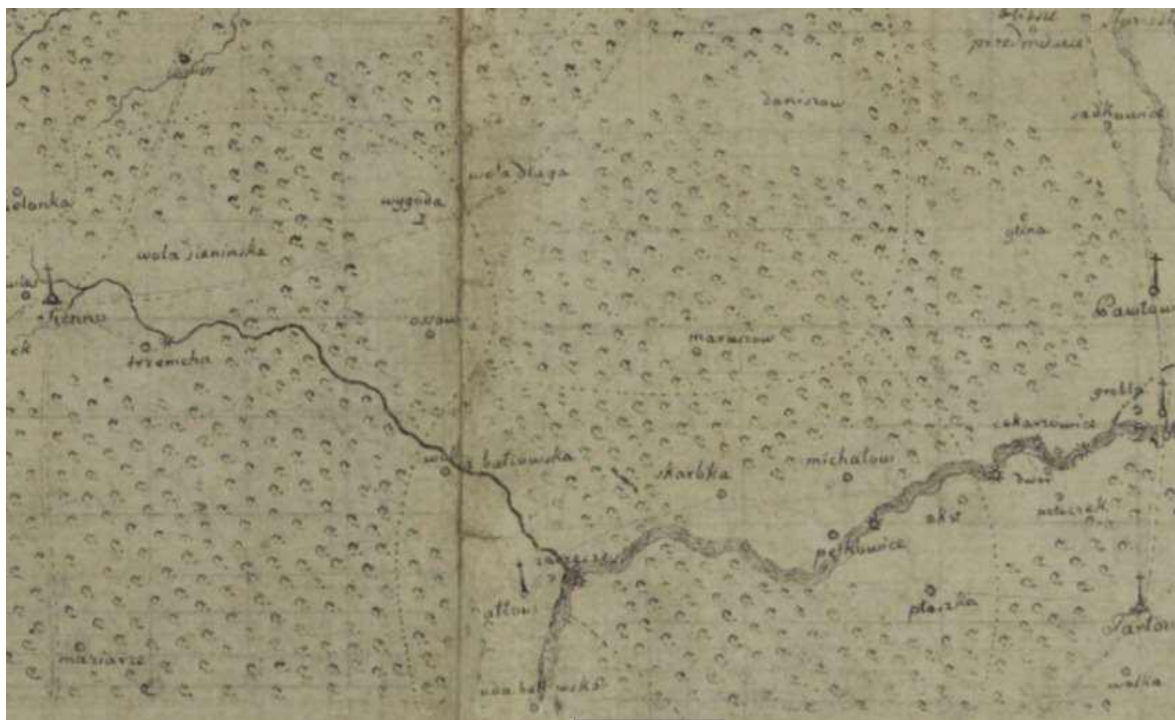
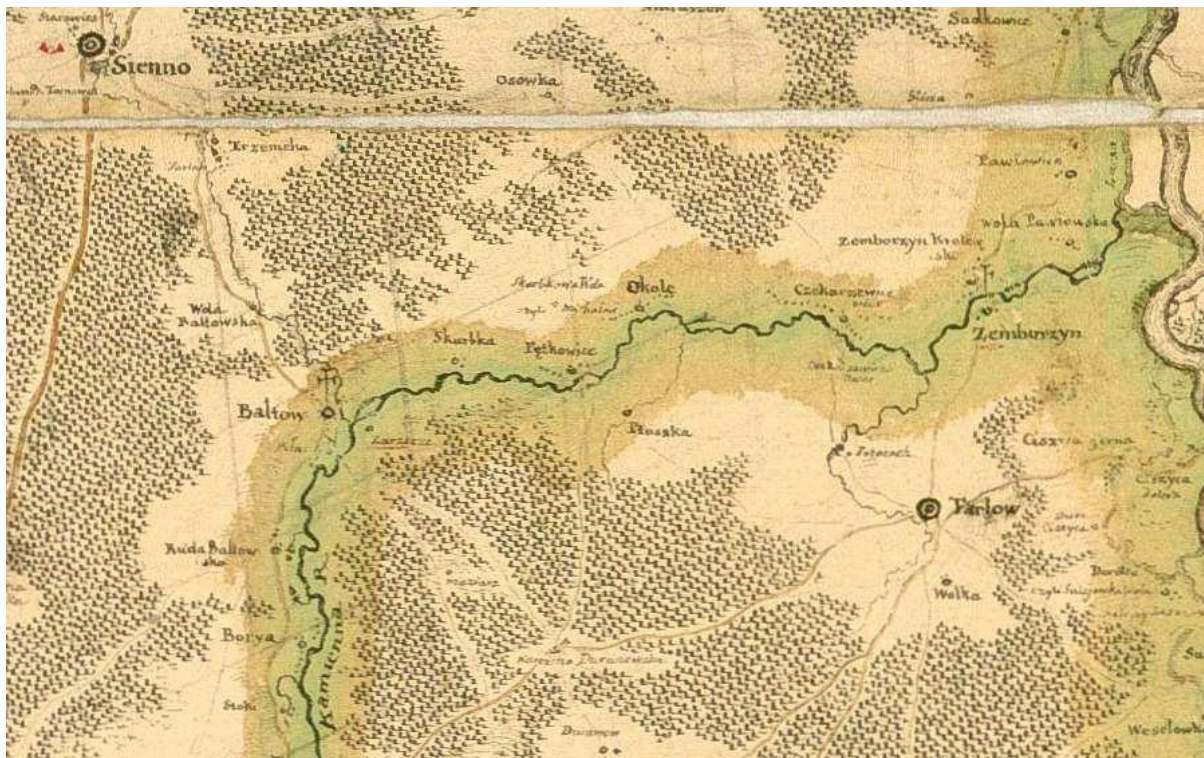
Mapa szczegółowa Polski, 1:25000, wyd. 1936.

Deuches Reich GG, 1:50000, wyd. 1943-44.

Mapa dróg i ich stan na dzień 30 XI 1934 r. Powiat Iłżecki, województwo kieleckie, 1:100 000.

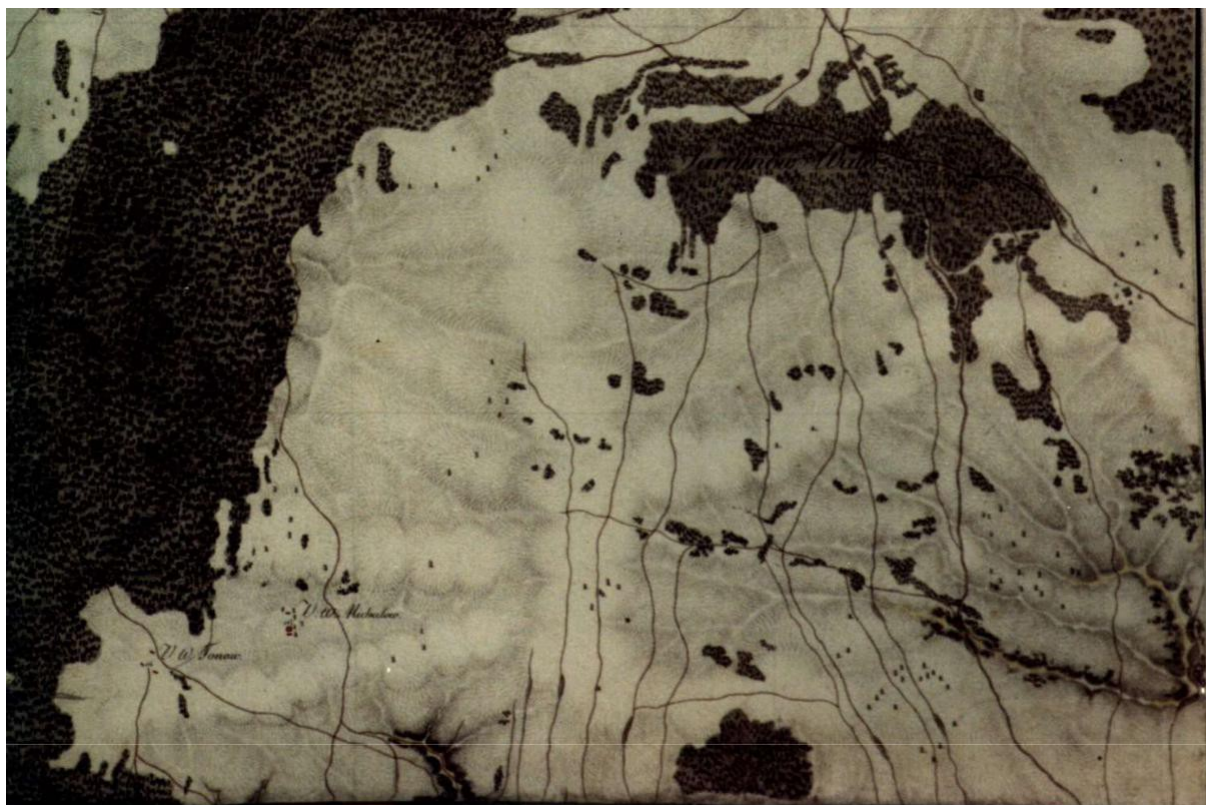
Sawicki L., Stanowisko madleńskie, otwarte Antoniów Mały, Warszawa 1960,

Walory edukacyjne i geoturystyczne obrzeżenia mezozoicznego Gór Świętokrzyskich, Projekt geoparku Doliny Kamiennej, Kielce 2011.

Załącznik nr 1., Mapy 8.**Mapy z okresu I Rzeczypospolitej****Mapa. Ks. F.Czajkowskiego, 1786****Mapa Karola de Pertheesa,**

Załącznik nr 1., Mapy 8.**Austriacka mapa Zachodniej Galicji z pocz. XIX w. A.Mayera von Heldensfeldta**

1. Północno – zachodni obszar współczesnej gminy Bałtów, na pocz. XIX w.

2. Północno – wschodni obszar współczesnej gminy Bałtów na pocz. XIX w

Załącznik nr 1., Mapy 8.

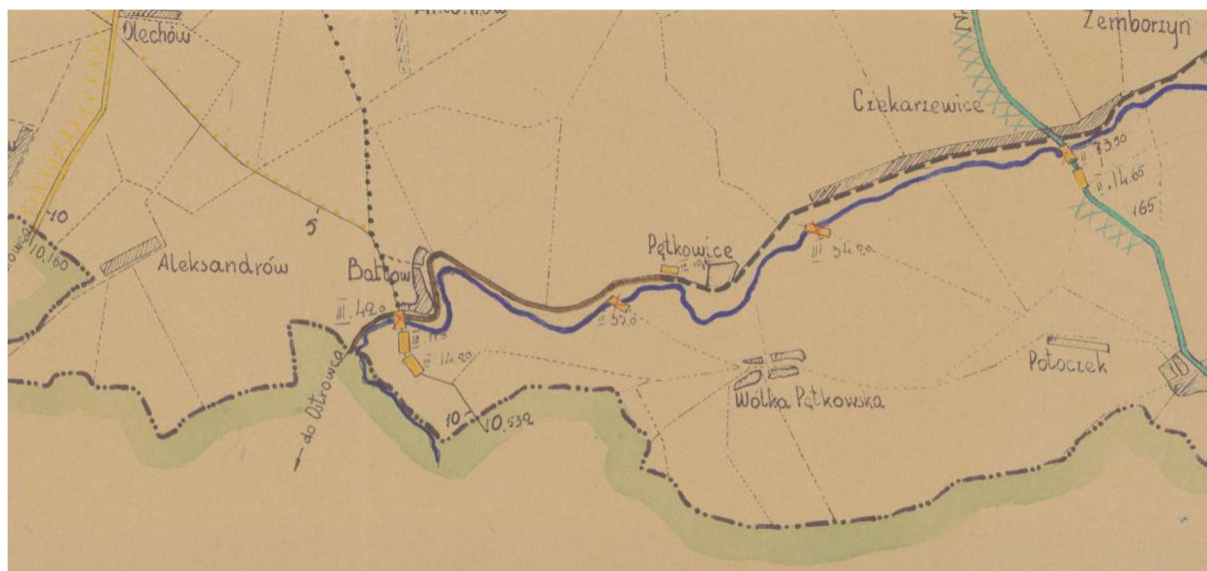
3. Południowo – wschodnia część współczesnej gminy Bałtów na pocz. XIX w.

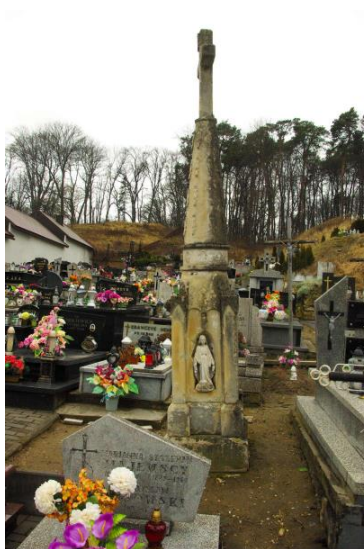
4. Południowo – zachodnia część współczesnej gminy Bałtów na pocz. XIX w.

Załącznik nr 1., Mapy 8.

Niemiecka mapa sztabowa z roku 1914

Schemat dróg publicznych na terenie ówczesnej gminy Pętkowice, której obszar znacznym stopniem pokrywał się z zasięgiem obecnej gminy Bałtów.

Załącznik nr 2.2, Fot. CMENTARZE/BALTÓW (wybrane typy nagrobków)

Neogotycki krzyż z figurą MB, z końca XIX w.

Nagrobek z charakterystyczną płytą ceramiczną, tu: rodziny Młynków

Pomnik dziedzica dóbr Baltów Antoniego Odrowąż Pieniążka

Nagrobek ks. W. Banaszkiewicza, który rozpoczął rozbudowę baltowskiej świątyni

Tablice nagrobne proboszczów ks. Kanonika T. Wrońskiego (piaskowcowa) i ks. K. Kozłowskiego (żeliwna)

Typowy pomnik z Figurą MB, rodziny Koturów na pierwszym planie 1902 r i Stodulskich 1900 r.

Płyta nagrobna dziedzica dóbr Boria, Macieja Gielżyńskiego

Załącznik nr 2.2, Fot. CMENTARZE/LEMIERZE**Brama cmentarza wojennego****Przykład pochówku świeckiego z tytułaturą PRL -
owską****Kwaterna lewa****Typowy nagrobek działacza lewicowego****Kwaterna prawa****Pochówki współczesne**

Załącznik nr 2.3, Fot. CMENTARZE/Okół (wybrane przykłady)

**Najczęstszy typ nagrobków
z warsztatów tarłowskich
z charakterystycznymi
sterczynami**

**Nagrobek Antoniego
Walczyka z figurą Chrystusa
niosącego krzyż 1953 r.**

**Oryginalny nagrobek
piaskowcowy rodziny
Kostrzewów**

**Rozbudowany wariant
nagrobka w warsztatów
tarłowskich**

**Neogotycki nagrobek
(zatarta inskrypcja) w typie
okolicznych kapliczek
przydrożnych**

**Zbiorowa mogiła szczątków
z odkrytego podczas remontu
(2017 r.) drogi wojewódzkiej
cmentarza z XVII w.**

Załącznik nr 2.4, Fot. CMENTARZE/Pętkowice (wybrane przykłady)

Jeden z najstarszy nagrobków z typie tarłowskim, rodziny Sosnowskich z 1932 r.

Neogotycki nagrobek (zatarta inskrypcja) w stylu okolicznych figur przydrożnych

Kilka kolejnych przykładów różnych wariantów nagrobków z warsztatów tarłowskich

Jeden z najstarszy nagrobków z typie tarłowskim, rodziny Walczyków także z 1932 r.

Nagrobek z figurą Matki Boskiej rodziny Pietrkiewiczów

...oraz ich wariant rozbudowany

Cmentarz w Pętkowicach

Załącznik nr 3, Fot. POZOSTAŁOŚCI OBIEKTÓW OBRONNYCH NA TERENIE GMINY BAŁTÓW

Wyraźna linia transzei wzdłuż skarpy doliny na bałtowskim Zamościu

W każdej z zachowanych na południowym stoku suchej doliny ziemianek czytelne pozostaje wejście

Linia transzei i wysunięte przed nią stanowisko strzeleckie

Mimo upływu lat ziemianki zachowują swój pełny zarys

Jedna z ziemianek położonych w bezpośrednim sąsiedztwie zabudowy Wólki Pętkowskiej

Szereg ziemianek na północnym stoku suchej doliny na północ od Ulowa

Załącznik nr 4., Tabela. Kapliczki, figury, krzyże na terenie Gminy Bałtów

Lp.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	CZAS POWSTANIA	WŁASNOŚĆ	STAN ZACHOWANIA
1.	Antoniów	Kapliczka wotywna zwieńczona stalowym krzyżem „... na cześć i chwałę Bogu Wszechmogącemu pomnik wystawili Michał I Tarczyńscy 30 listopada 1887”	1887r.	W pasie drogi	Stan zachowania dobry, częściowo rozmyta inskrypcja
2.	Antoniów	Kapliczka wotywna zwieńczona stalowym krzyżem z inskrypcją „Na cześć i chwałę Panu Bogu te figurę wystawili włościanie wsi Antoniów 1914” Na postumencie gotyki fryz i wnęka	1914r.	W pasie drogi	Stan zachowania dobry
3.	Bałtów	Kapliczka z Chrystusem Frasobliwym (na rondzie w pasie drogi woj. 754) murowana z kamienia wapiennego, ustawiona na kwadratowym postumencie o wymiarach 290x290x50cm, kwadratowa trzystopniowa baza ze sterczynami w narożach, na niej kolumna (Ø 62 cm) z „kołnierzem”, na szczycie w cztero kolumnkowej kapliczce figura Frasobliwego. Wysokość całej Konstrukcji od postumentu do szczytu 435cm. Pierwotnie kapliczka była otynkowana, lecz z powodu złego stanu technicznego, na koszt Gminy Bałtów kapliczkę zdemontowano, wylano nowy fundament i zrekonstruowano w surowym kamieniu (na podstawie źródeł historycznych). Według lokalnego przekazu kapliczka została wystawiona w 1811 r. przez żołnierzy	1811r.		

		Napoleona I idących na wojnę z Rosją, jako votum wdzięczności za ocalenie mieszkańców Bałtowa przed epidemią cholery. W dwusetną rocznicę istnienia kapliczki została odnowiona. (Na cokole mosiężna tabliczka ze stosownym napisem)			
4.	Lemierze	Kapliczka z Matką Boską wykonana z kamienia piaskowego, pomalowana. Na postumencie trzystopniowym, korpus z frazowanymi narożami zwieńczony profilowanym kapitelem na nim pełni postaciowa rzeźba Matki Boskiej Niepokalanego Poczęcia. Na ścianie czołowej zupełnie zatarta inskrypcja. Zachowana data 1912r. Kapliczka otoczona czterema kamiennymi słupkami.	1912r.	Na działce prywatnej	Stan zachowania dobry, zatrata inskrypcja
5.	Lemierze	Kapliczka w konwencji neogotyckiej, wykonana z kamienia piaskowego, posadzona na kamiennym postumencie na nim trzystopniowy korpus na rzucie kwadratu zwieńczony trójkątnymi szczytami z szyszkami. W licach korpusu z czterech stron płyciny, od frontu nisza z figurą Matki Boskiej. W szczycie kapliczki osadzona okrągła podstawa z płycinami, na niej krucyfiks z ukrzyżowanym Chrystusem. Poniżej niszy inskrypcja (nieczytelna) „BOŻE ZMELUJ SIĘ NAD... WSTAW...JÓZEF HRYSTYNA 1899”.	1899r.	Na działce prywatnej	Stan zachowania dobry, częściowo zatarta inskrypcja
6.	Lemierze	Kapliczka wotywna krucyfiks w konwencji neogotyckiej, wykonana	1923r.	W pasie drogi pow.	Stan zachowania dobry

		z kamienia piaskowego, posadzona na kamiennym postumencie, na nim trzystopniowy korpus na rzucie kwadratu z narożami, zwieńczony fryzem. Od czoła wnętrza z figurą Matki Boskiej i napisem MATKO NIEPOKALANIE MÓDL SIĘ ZA NAMI, z boku GOSPODARZE WS. PODGÓRZA W R. 1923			
7.	Maksymilianów 44	Kapliczka wotywna, krucyfiks wykonania z kamienia piaskowego, posadzona na kamiennym postumencie, na nim trzystopniowy korpus na rzucie kwadratu, zwieńczony kapitelem. Od czoła wnętrza z figurą Matki Boskiej i tekstem ... ZMIŁUJ SIĘ NAD NAMI, z boku WYSTAWILI STANISŁAW I MARIANNA KURKOWIE W 1928R.	1928r.	Na działce prywatnej nr 360	Stan zachowania bardzo dobry (po restauracji zabezpieczona daszkiem)
8.	Michałów 22	Figura Matki Boskiej osadzona na kamiennym kapitule ozdobnym fryzem, całość na postumencie, na nim trzystopniowy, frezowany korpus na rzucie kwadratu zwieńczony gzymsem, z boków wnętrza z częściowo zatartymi głowami aniołów, od czoła pole uszakowe z zatartą inskrypcją	Koniec XIXw.	Na działce prywatnej	Stan zachowania dobry
9.	Michałów	Krzyż Na Cześć i Chwałę Panu Bogu Mieszkańcy wsi Michałów 30.06.1909 Krzyż odnowiono 30.06.2007r.	1909/2007	W pasie drogi	Stan zachowania dobry
10.	Okół 73	Kapliczka wotywna krucyfiks wykonana z kamienia piaskowego, posadzona na kamiennym postumencie, na nim trzystopniowy korpus na rzucie kwadratu zwieńczony daszkami, we wnętrzu figura Matki	Koniec XIXw.	W pasie drogi 754	Stan zachowania zły, spękany krzyż

		Boskiej o zatartych detalach, inskrypcja zatarta			
11.	Okół 4	Kapliczka krucyfiks w stylu neogotyckim. Na trójstopniowym postumencie obelisk zwieńczony gzymsami, od czoła z figurą Matki Boskiej na impoście	1917r.	Działka 2940	Stan zły, spękany obelisk
12.	Okół 19	Kapliczka krucyfiks POMNIK TEN WYSTAWILI KOLONIŚCI IGNACOWA NALEŻĄCY DO PARAFII PAWŁOWICE 1901	1901r.	W pasie drogi 754	Stan dobry
13.	Okół 57	Kapliczka wotywna krucyfiks neogotycki na kamiennym cokole, z inskrypcją: BOŻE ZMIŁUJ SIĘ NAD NAMI WR. 1926	1926r.	DZIAŁKA 3082 (plac przy kaplicy)	Stan zachowania bardzo dobry, po renowacji
14.	Okół nr 246	Kapliczka wotywna (krucyfiks na kamiennym cokole) tekst wotywy: Na Cześć i chwałę Bogu Wszechmogącemu Włościanie Wsi Okoła pamiątkę tę postavili d. 4 maja 1896 r,	1896r.	Na prywatnej działce	Stan zachowania dobry
15.	Okół nr 268	Kapliczka wotywna (krucyfiks na kamiennym cokole) w stylu neogotyckim bez inskrypcji	Koniec XIXw.		Stan zły
16.	Okół 295	Kapliczka krucyfiks w stylu neogotyckim z płaskorzeźbą Matki Boskiej w otoczeniu sterczyn, inskrypcja zatarta	Koniec XIXw.	W pasie drogi woj. 754	Stan dobry
17.	Okół 98a	Figura wotywna Matka Boska Królowa z Dzieciątkiem Jezus nieczytelna inskrypcja	Koniec XIXw.	W pasie drogowym drogi woj. Nr 754	Stan dobry
18.	Okół	Kapliczka wotywna (krucyfiks na kamiennym cokole) Tekst wotywy: Na Cześć i Chwałę Bogu Wszechmogącemu Włościanie Wsi Okoła pamiątkę tę postavili d. 4 maja 1896r.	1896r.	Działka 3932, łąki okolskie, drodze do potoczka	Stan dobry
19.	Rudka Bałtowska	Kapliczka z Chrystusem	I poł. XIXw.	Gmina Bałtów	Stan zachowania

		Frasobliwym na dwustopniowym postumencie z piaskowych ciosów, stożkowy korpus z kamienia wapiennego tynkowany. Na nim na kwadratowej płycie kamiennej kolumnienkowa kapliczka (kolumnienki z ozdobnymi kapitelami) przykryta kwadratową płytą. Na niej stożkowy dach na drewnianej więźbie pokryty blaszanymi płytkami. Szczyt wieńczy kuty metalowy krzyż. Na czołowej ścianie korpusu płycina nieczytelnej inskrypcji.		dz. Nr 262	dobry
20.	Rudka Bałtowska 17a	Drewniany krzyż, który upamiętnia rok Maryjny 1954 na nim drewniana kapliczka domkowa z figurą Matki Boskiej	2006	Pas drogowy	Stan zachowania bardzo dobry
21.	Skarbka Dolna 18	Figura Matki Boskiej Niepokalanego Poczęcia na kapitelu z fryzem i cokole z piaskowca, wspartym na kamiennym postumencie, na uszakowym polu zatarta inskrypcja	Koniec XIXw.	Działka 441/2	Stan dobry
22.	Skarbka Dolna	Na kamiennym postumencie trzystopniowy cokół na planie kwadratu z frazowanymi narożami, w szczycie oprofilowany. Na nim podstawa pod krucyfiks z płaskorzeźbioną symboliką Trójcy Świętej. Wyżej krzyż z ukrzyżowanym Chrystusem. Na ścianie czołowej cokołu inskrypcja: „NA WIECZNĄ CZEŚĆ PANU” 2. Widok od strony drogi wojewódzkiej (od pld.) „BOGU W TRÓJCY ŚW. JEDYNYM. WYSTAWILI	1912	Działka 150/2 w pasie drogi woj. 754	Stan zachowania dobry, pomalowana farbą wapienną

		MAŁŻONKOWIE MICHAŁ I AGNIESZKA SZCZERBIŃSCY 1912 R.” Kapliczka otoczona w narożach kamiennymi słupkami, pomiędzy Nimi współczesny metalowy płotek			
23.	Ulów – Skarbka	Krzyż przydrożny drewniany	Pocz. XXw.	Na skrzyż. drogi gminnej dz. 870	Stan zachowania dobry
24.	Wólka Bałtowska	Kapliczka z Jezusem Frasobliwym. Na piaskowcowym kwadratowym postumencie, murowana z kamienia wapiennego otynkowana nieforemna kolumna. Na jej szczycie w kwadracie kolumnienkowa kapliczka nakryta kwadratową kamienną płytą (wapień) ze sterczynami w narożnikach, zwieńczona po środku profilowaną podstawą z metalowym kutym krzyżem. Wewnątrz prymitywnie wykonana rzeźba Chrystusa. Kapliczka powtarza moduł podobnej znajdującej się w Bałtowie. Na tej podstawie datowana na I poł. XIX w.	I poł. XIXw.	W pasie drogi 0691T Gmina Bałtów	Stan zachowania dobry
25.	Wólka Pętkowska 28	Kapliczka wotywna (krucyfiks na kamiennym cokole) rodziny Młynków z inskrypcją w obramieniu uszakowym.	1900	Działka 68 przy pasie drogi	Stan zachowania dobry, częściowo nieczytelna inskrypcja
26.	Wólka Pętkowska	Figura Matki Boskiej Niepokalanego Poczęcia.	1912	Działka 309/1	Stan zachowania dobry, nieczytelna inskrypcja
27.	Wólka Pętkowska 15	Kapliczka wotywna (krucyfiks na postumencie) rodziny Marców, inskrypcja nietypowego kształtu w obramieniu uszakowym	1911	Działka 356	Stan zachowania dobry
28.	Zamoście (Bałtów)	Drewniany krzyż przy dawnym trakcie na Gliniany	1938	Lasy Państwowe dz. 401/1204	Stan zachowania dobry

Załącznik nr 5., Fot. KAPLICZKI, FIGURY, KRZYŻE NA TERENIE GMINY BAŁTÓW

Antoniów, 1887

Lemierze 1899 i 1912 (w głębi)

Okół (nr 4), 1917

Antoniów, 1914

Lemierze (mieszk. Podgórze) 1923

Okół (nr 21), 1901

Bałtów (pas drogi 754), 1811

Michałów (nr 22), pocz. XIX w.

Okół (dz.3082), 1926

Okół (nr 73), koniec XIX w.

Okół (nr 268), koniec XIX w.

Rudka Bałtowska, kapliczka

Okół 98A

Okół (dz. 3932), 1896

Skarbka Dolna, 1912

Okół (nr 246), 1896

Rudka Bałtowska, I poł. XIX w.

(Skarbka Dolna nr 18), 1867

Wólka Bałtowska, I poł. XIX w.

Wólka Pętkowska, 1912

Krzyż na Zamościu z 1938 przy dawnym trakcie na Gliniany

Wólka Pętkowska, 1900

Krzyż na skrzyżowaniu dróg:
Ulów – Skarbka

Kapliczka, Maksymilianów

Wólka Pętkowska (nr 15),

Michałów, krzyż upamiętniający
wystawiony przez mieszkańców
wsi w roku 1909Kapliczka domowa na krzyży
w Rudce Bałtowskiej

Załącznik nr 6., Tabela. MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ NA TERENIE GMINY BAŁTÓW

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	CZAS POWSTANIA	WŁAŚCICIEL	STAN ZACHOWANIA
1.	Bałtów	Tablica pamiątkowa wmurowana w ścianę kościoła.	2008 r.		Stan zachowania bardzo dobry
2.	Bałtów	Mogiła ofiar wojny na cmentarzu katolickim: „ <i>śp./ Jan Wolak/ żył lat 23/ śp. Władysław Walczyk/ żył lat 23/ śp. Feliks Mroczek/ żył lat 37/ zginęli śmiercią/ tragiczną z rąk/ hitlerowskich/ w roku 1943</i> ”	1965 r.	Parafia rzymsko – katolicka	
3.	Michałów	Płyta na granitowym głazie ¹ : <i>Miejsce męczeńskiej śmierci Mieszkańców wsi Michałów 21 X 1943 r. o godz. 18.00 zginęli z rąk okupanta hitlerowskiego</i> <i>1. Adam Walczyk lat 17</i> <i>2. Władysław Walczyk lat 23</i> <i>3. Feliks Mroczek lat 37</i> <i>4. Jan Wolak lat 34</i> <i>5. Stefan Wolak lat 23</i> <i>Cześć ich pamięci</i> <i>Mieszkańcy Michałowa</i> <i>Wójt Gminy Bałtów Bogusław Mąka</i> <i>Rada Gminy Bałtów</i> <i>2006 r.</i>			Stan zachowania bardzo dobry
4.	Okół cmentarz parafii polsko – katolickiej Okół nr działki 220	Pomnik wykonany z lastryka. Treść napisu memoratywnego: <i>Marianna Golińska żyła lat 36</i> <i>Janina Golińska żyła lat 6</i> <i>Zenon Goliński żył lat 11</i> <i>Stanisław Goliński żył lat 9</i> <i>Zginęli śmiercią tragiczną dn. 22.10.1943 r.</i> Pomnik wykonany z marmuru. Treść napisu memoratywnego: <i>Zofia Salek były członek PPR zamordowana przez niemieckich okupantów dnia 29.10.1943 r. przeżywszy lat 48</i> <i>Antoni Salek żył lat 30 były członek – KZMP, PPR, GL</i> <i>Helena Salek żyła lat 34 były członek – PPR</i> <i>Stanisław Salek żył lat 6</i> <i>Jan Salek żył lat 3</i> <i>Cześć Ich Pamięci</i>	1960 r. 1960 r.	Parafia polsko – katolicka	Stan zachowania dobry Stan zachowania dobry
		Pomnik wykonany z lastryka. Treść	1970		Stan

¹ Pierwotnie wysoki drewniany krzyż (obecnie ustawiony obok pomnika). Na krzyżu umieszczono drewnianą tabliczkę: MINISTERSTWO KULTURY / SZTUKI / WYDZIAŁ MUZEÓW I POMNIKÓW / MAERTYROLOGII POLSKIEJ / MIEJSCE ZBRODNI NIEMIECKIEJ / W MICHAŁOWIE / Dn. 21.X.1943 R. ZAREZERWOWANE / DLA UCZCENIA MĘCZENSTWA POLAKÓW

		napisu na płycie: <i>Tow. Boroń Piotr członek PPR i GL bestialsko zamordowany w 1943 r. przez reakcyjną bandę</i> <i>Cześć Jego Pamięci</i> <i>W XXV rocznicę powstania PRL</i> <i>Spółeczeństwo Ziemi Lipskiej</i> Pomnik wykonany z białego piaskowca. Treść napisu memoratywnego: <i>Kostrzewa Jan</i> <i>żył lat 42</i> <i>zginął śmiercią tragiczną dn. 12.11.1943 r.</i> <i>Pokój Jego Duszy</i> Pomnik wykonany z białego piaskowca. Treść napisu memoratywnego: <i>Skwarek Jan</i> <i>żył lat 30</i> <i>zginął śmiercią tragiczną dn. 20.10.1943 r.</i> <i>Pokój Jego Duszy</i> Pomnik wykonany z białego piaskowca. Treść napisu memoratywnego: <i>Teodor Mgłosiek</i> <i>żył lat 22</i> <i>zginął 15.04.1943 r. jako sierżant Polski na polu walki</i>	1949		zachowania dobry
			1950		Stan zachowania dobry
			1949		Stan zachowania dobry
5.	Skarbka Dolna	Tablica pamiątkowa na granitowym głazie²: „<i>Miejsce męczeńskiej śmierci mieszkańców wsi Skarbka Dolna 21.X.1943 r. o godz. 19.00 zginęli z rąk okupanta hitlerowskiego</i> <i>Józef Krawczyk lat 22</i> <i>Jan Siepietowski lat 17</i> <i>Ksawery Jan Szczerbiński lat 21</i> <i>Jan Tracz lat 32</i> <i>Antoni Tracz lat 17</i> <i>Stanisław Rokita lat 35</i> <i>Cześć Ich Pamięci</i> <i>Mieszkańcy Skarbki, Wójt Gminy Bałtów Bogusław Mąka, Rada Gminy Bałtów 2006 r.</i>”	2006	Gmina Bałtów	Stan zachowania bardzo dobry
6.	Wólka Pętkowska Kolonia	Tablica pamiątkowa na granitowym głazie „<i>Miejsca męczeńskiej śmierci Mieszkańców wsi Wólka Pętkowska dnia 13 lipca 1943 r. z rąk okupanta hitlerowskiego zginęli:</i>	2009	Gmina Bałtów	Stan zachowania bardzo dobry

² Pierwotnie drewniany krzyż z blaszaną tabliczką: MINISTERSTWO KULTURY / SZTUKI / WYDZIAŁ MUZEÓW I POMNIKÓW / MAERTYROLOGII POLSKIEJ / MIEJSCE ZBRODNI NIEMIECKIEJ / W SKARBCE / Dn. 21.X.1943 R. ZAREZERWOWANE / DLA UCZCZENIA MĘCZEŃSTWA POLAKÓW

		<i>Julian Artwik lat 22, Tadeusz Artwik lat 22, Czesław Grombka lat 22, Władysław Kryj lat 24, Józef Młynek lat 22, Stanisław Młynek lat 32, Jan Walczyk lat 28. Cześć Ich Pamięci. Mieszkańcy wsi Wólka Pętowska, Wójt i Rada Gminy Bałtów. 2009 r. ”</i>			
7.	Pętkowice	Na płycie z czerwonego piaskowca³ czarna granitowa a na niej grawerton: <i>Boże ... Błagamy Cię Przyjmij dar świadectwa, wiary, męski i śmierci rodzin naszej wsi niewinnie zamordowanych przez hitlerowskiego okupanta z dn. 23 października 1943 roku. Rodzina Golińskich Maria (lat 35 – matka) Zenon (lat 11 – syn) Stanisław (lat 9 – syn) Janina (lat 6 – córka) Rodzina Sulińskich Michał (ojciec) Maria (matka) Władysława (lat 15 – córka) Józef (lat 12 – syn) Alicja (lat 9 – córka) Teodora (lat 9 – córka) Rodzina Salków Antoni (ojciec) Helena (matka) Jan (lat 5 – syn) Stanisław (lat 3 – syn) Zofia (siostra Antoniego) Pamięci wszystkich ofiar totalitaryzmu Mieszkańcy Pętkowic 22 XII 2019</i>		Mieszkańcy	Stan zachowania bardzo dobry
8.	Pętkowice	Pomnik wzniesiony z betonu i lastryka w formie stojącej płyty z napisem: <i>MIEJSCE UŚWIĘCONE / MĘCZEŃSKĄ KRWIĄ ZAMORDOWANYCH / PRZEZ OKUPANTA HITLEROWSKIEGO / W LATACH 1939 -1945 / CZŁONKÓW POLSKIEGO RUCHU OPORU / WRAZ Z RODZINAMI / CZEŚĆ ICH PAMIĘCI / SPOŁECZEŃSTWO POW. LIPSKIEGO /</i>⁴		Gmina Bałtów	Stan zachowania dobry

³ Z płyty piaskowcowej od strony południowej skuta została stara inskrypcja.

⁴ Część napisu memoratywnego XX-LECIE PRL, został usunięty.

Załącznik nr 7., Fot. MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ NA TERENIE GMINY BAŁTÓW

Tablica w południowej ścianie kościoła p.w. Matki Bolesnej w Bałtowie

Pomnik upamiętniający rozstrzelanie mieszkańców wsi Wólka Pętkowska

Pomnik upamiętniający rozstrzelanie mieszkańców wsi Skarbka

Pomnik upamiętniający egzekucję mieszkańców wsi Pętkowice

Pomnik upamiętniający egzekucję mieszkańców wsi Michałów

Pomnik upamiętniający egzekucję mieszkańców wsi Pętkowice / inicjatywa mieszkańców

Załącznik nr 8, Fot. Wyposażenie młyna gospodarczego

Maszyna czyszcząca

Szafa filtracyjna

Łuszcarka

Mlewnik walcowy

Odsiewacz cylindryczny

Mlewnik walcowy

Załącznik nr. 9, Fot. 4. RĘKODZIEŁO NA TERENIE GMINY BAŁTÓW

Andrzej Boberek garncarz z Maksymilianowa

Warsztaty garncarskie Andrzeja Boberka

Mieczysław Budzeń, rzeźbiarz wykonujący figury głównie z wosku pszczelego

Oryginalne wyroby z siana Moniki i Weroniki Wójtowicz

Mieczysław Siepietowski tworzy obrazy wypalane w drewnie

Papierowe kwiatuszki Urszuli Cieślik

Załącznik nr 10, Fot. SPEKTAKLE OBRZĘDOWE ZESPOŁÓW LUDOWYCH

Wesele świętokrzyskie

Pieczenie chleba

Wilijo Jana

Zespół Baltowanie

Zielarka

Zespół Biesiada

Zespół Okolanki

Załącznik nr 11., Tabela. OBIEKTY ZABYTKOWE WPISANE DO REJESTRY ZABYTKÓW

LP.	REJESTR	NR	POD NR	PRZEDMIOT CHRONIONY	ZAKRES OCHRONY	MIEJSCOWOŚĆ
1.	A	937	1	Zespół kościół parafialnego p.w. Matki Boskiej Bolesnej	Kościół parafialny p.w. Matki Boskiej Bolesnej	Bałtów
2.			2		Dawny cmentarz przykościelny wraz z częścią ogrodzenia od frontu działki	
3.			3		Stary cmentarz parafialny tzn. „górny”	
4.			4		Kaplica cmentarna na starym cmentarzu parafialnym	
5.	A	591	1	Zespół pałacowo – parkowy	Pałac	Bałtów
6.			2		Dawna Kaplica	
7.			3		Park	
8.	A	4	1	Młyn wodny	Murowany budynek młyna wraz z komorą turbiny napędu	Bałtów
9.			2		Koryto prawe doprowadzające wodę do ww komory	
10.			3		Grunt w granicach muru i powyższego koryta	
11.	A	593		Kaplica poariańska (dawny zbiór)	Kaplica obecnie kościół parafialny	Pętkowice (Kolonia)

Załącznik nr 12., Tabela. OBIEKTY ZABYTEKOWE POSTULOWANE DO UJĘCIA OCHRONĄ MIEJSCOWYM PLANEM ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO GMINY BAŁTÓW

LP.	NAZWA OBIEKTU	CZAS POWSTANIA	ADRES	OBRĘB	NR DZIAŁKI
1.	Budynek gospodarczy	1949, późniejsza dobudowa	27-423 Bałtów Antoniów bez nr	Antoniów	199
2.	Budynek gospodarczy z dobudowaną drewnianą stodółką	Ok. 1946 r.	27-423 Bałtów Antoniów bez 13	Antoniów	184
3.	Budynek gospodarczy	Ok. 1936 r.	27-423 Bałtów Borcuchy nr	Borcuchy	61
4.	Budynek gospodarczy z dostawioną szopą podpiwniczoną	Lata 40. XX w.	27-423 Bałtów Borcuchy nr 23	Borcuchy	104
5.	Budynek gospodarczy	Lata 40. XX w.	27-423 Bałtów Borcuchy nr 10	Borcuchy	98/1
6.	Budynek gospodarczy w zespole kościoła parafialnego	1926 r.	27-423 Bałtów Bałtów nr 72	Bałtów	586
7.	Wikarówka	1900 r.	27-423 Bałtów Bałtów nr 77A	Bałtów	922/2
8.	Dom mieszkalny, „na stoku”	Ok. 1900 r.	27-423 Bałtów Bałtów nr 60	Bałtów	570
9.	Dom mieszkalny, „na stoku”	Ok. 1910 r.	27-423 Bałtów Bałtów nr 18	Bałtów	597
10.	Dom mieszkalny, „na stoku”	Ok. 1924 r.	27-423 Bałtów Bałtów nr 56	Bałtów	74/1
11.	Dom mieszkalny, „na stoku”	Ok. 1910 r.	27-423 Bałtów Bałtów nr 3	Bałtów	609
12.	Dom mieszkalny, „na stoku”	Ok. 1912 r.	27-423 Bałtów Bałtów nr 20	Bałtów	857/2
13.	Budynek gospodarczy	Ok. 1936 r.	27-423 Bałtów Bałtów nr 63	Bałtów	578
14.	Leśniczówka „Wrzawy”	Ok. 1910 r.	27-423 Bałtów Bałtów bez nr	Bałtów	435/1200
15.	Chałupa konstrukcji wieńcowej	Lata 40. XX w.	27-423 Bałtów Michałów nr 26	Michałów	426
16.	Dom mieszkalny murowany z kamienia wapiennego	Początek XX w.	27-423 Bałtów Okół nr 257	Okół	3331
17.	Dom murowany	Początek XX w.	27-423 Bałtów Okół nr 271	Okół	643
18.	Chałupa drewniana konstrukcji wieńcowej, oszalowana deskami	Ok. 1936 r.	27-423 Bałtów Okół nr 217	Okół	3469
19.	Kościół parafii polsko – katolickiej p.w. św. Franciszka z Asyżu w Okole	1929 r.	27-423 Bałtów Pętkowice nr 46	Pętkowice	232
20.	Budynek dawnej szkoły	Ok. 1905 r.	27-423 Bałtów Pętkowice nr 49	Pętkowice	555/2
21.	Dom mieszkalny drewniany	Około 1920 r.	27-423 Bałtów Skarbka Dolna nr 4	Skarbka	592
22.	Dom mieszkalny murowany	Ok. 1932 r.	27-423 Bałtów Skarbka Dolna nr 46	Skarbka	399/5
23.	Dom mieszkalny murowany	1924 r.	27-423 Bałtów Bidzińszczyzna nr 2	Skarbka	600
24.	Remiza strażacka	Przebud. 1958	27-423 Bałtów Skarbka Dolna nr 15	Skarbka	467

25.	Piec wapiennikarski (I)	II połowa XIX w.	27-423 Bałtów Skarbka Dolna	Skarbka	815
26.	Piec wapiennikarski (II) – zrekonstruowany	II połowa XIX w.	27-423 Bałtów Skarbka Górna 49A	Skarbka	398/2
27.	Piec wapiennikarski (III) – dz.	Początek XX w.	27-423 Bałtów Skarbka Górna	Skarbka	898/2
28.	Chałupa drewniana konstrukcji wieńcowej	Początek XX w.	27-423 Bałtów Rudka Bałtowska nr 20	Ruda Bałtowska	176
29.	Budynek gospodarczy	Ok. 1934	27-423 Bałtów Wólka Bałtowska nr 49	Wólka Bałtowska	239

Załącznik nr 13., Tabela. WYKAZ OBIEKTÓW ZNAJDUJĄCYCH SIĘ W EWIDENCJI ZABYTKÓW
GMINY BAŁTÓW. ZABYTKI NIERUCHOME

NR KARTY	NAZWA OBIEKTU	CZAS POWSTANIA	ADRES OBIEKTU	NR OBRĘBU	NR DZIAŁKI	FORMA OCHRONY
GEZ.1.1.R	Kościół parafialny p.w. Matki Boskiej Bolesnej w zespole kościoła parafialnego	1904 r. – 1909 r.	27-423 Bałtów Bałtów 73	Bałtów	587/2	A.937/1 z 29.12.2017
GEZ.2.2.R	Cmentarz przykościelny wraz z częścią ogrodzenia w zespole kościoła parafialnego	Ok. 1990 r. Bramka ok. 1930 r.	27-423 Bałtów Bałtów 73	Bałtów	587/2	A.937/2 z 29.12.2017
GEZ.3.3.R	Cmentarz parafialny rzym. Kat. Stary ("górnny") w zespole kościoła parafialnego	Ok. 1830 r.	27-423 Bałtów Bałtów b. nr adres. (pomiędzy nr 71/72)	Bałtów	585/3	A.937/3 z 29.12.2017
GEZ.4.4.R	Kaplica rodziny Druckich – Lubeckich w zespole kościoła parafialnego	1914 r.	27-423 Bałtów Bałtów b. nr adres. (pomiędzy nr 71/72)	Bałtów	585/3	A.937/3 z 29.12.2017
GEZ.5.5.Ew	Ogrodzenia cmentarza parafialnego (pozostała część – mur) w zespole kościoła parafialnego	Ok. 1900 r.	27-423 Bałtów Bałtów nr 73	Bałtów	587/2	-
GEZ.6.6.Ew	Plebania w zespole kościoła parafialnego	1926 r.	27-423 Bałtów Bałtów nr 72	Bałtów	586	-
GEZ.7.7.Ew	Cmentarz parafialny rzym. Kat. W zespole kościoła parafialnego	Ok. 1873 r.	27-423 Bałtów	Bałtów	898/2	-
GEZ.8.1.R	Pałac w zespole pałacowym Druckich – Lubeckich	1894 r. – 1899 r.	27-423 Bałtów Bałtów nr 18	Bałtów	1921	A.591/1 z 09.04.1972
GEZ.9.2.R	Kapica w zespole pałacowym Druckich – Lubeckich	1786 r.	27-423 Bałtów Bałtów nr 18	Bałtów	1922/10	A.591/2 z 04.10.1956, 03.04.1972
GEZ.10.3.R	Park w zespole pałacowym Druckich – Lubeckich	XVIII/XIX w. Ok. 1900 r.	27-423 Bałtów Bałtów nr 18	Bałtów	1914, 1918, 1919, 1920, 1922/10	A.591/3 z 20.12.1957, 09.04.1972

GEZ.11.4.Ew	Dom Robotników Rolnych (I) w zespole pałacowym Druckich – Lubeckich	Ok. 1900 r. (remont 1971)	27-423 Bałtów Bałtów nr 18	Bałtów	1927/19	-
GEZ.12.5.Ew	Dom Robotników Rolnych (II) w zespole pałacowym Druckich – Lubeckich	Ok. 1900 r. (nadbudowany w 1940 r. – 1944 r.)	27-423 Bałtów Bałtów nr 18	Bałtów	1927/16	-
GEZ.13.6.Ew	Budynek inwentarski (obory, stolarnia i warsztat) w zespole pałacowym Druckich – Lubeckich	1926 r. – 1927 r. (przebudowany w 1975 r.)	27-423 Bałtów Bałtów bez nr	Bałtów	2000	-
GEZ.14.7.Ew	Stacja transformatorowa w zespole pałacowym Druckich – Lubeckich	1925 r.	27-423 Bałtów Bałtów nr 18	Bałtów	1918	-
GEZ.15.8.Ew	Budynek studni w zespole pałacowym Druckich – Lubeckich	Ok. 1925 r. (w ruinie)	27-423 Bałtów Bałtów nr 18	Bałtów	1918	-
GEZ.16.9.Ew	Brama wjazdowa	Koniec XIX w.	27-423 Bałtów Bałtów bez nr	Bałtów	500/3 (droga)	-
GEZ.17.1.R	Budynek młyna (I) wraz z komorą turbiny napędu w zespole młynów wodnych	1900 r.	27-423 Bałtów Bałtów nr 8A	Bałtów	979/2	4/1-3 z 29.12.2003
GEZ.18.2.R	Koryto prawe doprowadzające wodę do komory turbiny w zespole młynów wodnych	1900 r.	27-423 Bałtów Bałtów nr 8A	Bałtów	979/2	4/1-3 z 29.12.2003
GEZ.19.3.R	Grunt w graniach murów zewnętrznych młyna i koryta w zespole młynów wodnych	Grunt został zabudowany młynem i korytem w 1900 r.	27-423 Bałtów Bałtów nr 8A	Bałtów	979/2	4/1-3 z 29.12.2003
GEZ.20.4.Ew	Młyn (II) w zespole młynów wodnych	1900 r.	27-423 Bałtów Bałtów nr 8	Bałtów	862/2	-

GEZ.21.5.Ew	Jaz na Kamiennej w zespole młynów wodnych	Ok. 1900 r.	27-423 Bałtów Bałtów nr 8	Bałtów	863/2 (rzeka)	-
GEZ.22.6.Ew	Budynek administracyjny zarządu młynów i mieszkanie młynarza w zespole młynów wodnych	Ok. 1900 r.	27-423 Bałtów Bałtów nr 7	Bałtów	601/2	-
GEZ.23.Ew	Kapliczka św. Jana Niepomucena	XIX w.	27-423 Bałtów Bałtów bez nr	Bałtów	1922/8	-
GEZ.24.Ew	Budynek dawnej szkoły	1931 r. – 1933 r.	27-423 Bałtów Bałtów nr 43	Bałtów	514/1	-
GEZ.25.Ew	Budynek mieszkalny (murowany)	Ok. 1920 r.	27-423 Bałtów Bałtów nr 70	Bałtów	872/2	-
GEZ.26.Ew	Budynek Gorzelni, później Leśniczówka	Ok. 1900	27-423 Bałtów Bałtów nr 7	Bałtów	401/1203	-
GEZ.27.Ew	Cmentarz wojenny członków lewicowego ruchu oporu	1944	27-423 Bałtów Lemierze bez nr	Lemierze	187	-
GEZ.28.Ew	Cmentarz parafialny polsko – katolicki	1932	27-423 Bałtów Okół	Pętkowice	222	-
GEZ.29.R	Kaplica poariańska (obecnie kościół parafialny p.w. św. Teresy od Dzieciątka Jezus)	Połowa XVII w. Ok. 1974	27-423 Bałtów Pętkowice Kolonia nr 4	Pętkowice	867	A.592 z 28.01.1959, 09.04.1972
GEZ.30.Ew	Cmentarz parafialny rzymsko – katolicki (parafii p.w. św. Teresy od Dzieciątka Jezus)	1933 r.	27-423 Bałtów Pętkowice bez nr	Pętkowice	913	-
30/KA	Dom Drewniano – Murowany	Koniec XIX w.	27-423 Bałtów Wólka Bałtowska	Wólka Bałtowska	420	-
GEZ.32.Ew	Dom Drewniany	Ok. 1920 r.	27-423 Bałtów Wólka Trzemecka nr 22	Wólka Trzemecka	46	-

Załącznik nr 14., Tabela. WYKAZ OBIEKTÓW ZNAJDUJĄCYCH W EWIDENCJI ZABYTKÓW
STANOWISKA ARCHEOLOGICZNEGO

NR KARTY	NAZWA OBIEKTU	CZAS POWSTANIA	NR STANOWISK A	NR W MIEJSC.	NR W OBSZARZE
GEZ.A.1	Stanowisko archeologiczne	Ślad osady epoka kamienia	AZP 81-71	1	10
GEZ.A.2	Stanowisko archeologiczne	Ślad osady. Wczesna epoka brązu	AZP 81-71	2	11
GEZ.A.3	Stanowisko archeologiczne	Ślad osady epoka kamienia, epoka brązu	AZP 81-71	3	12
GEZ.A.4	Stanowisko archeologiczne	Pracownia krzemieniarska. Wczesny brąz	AZP 81-71	4	13
GEZ.A.5	Stanowisko archeologiczne	Ślad osady. Schyłek paleolitu, neolit	AZP 81-71	1	19
GEZ.A.6	Stanowisko archeologiczne	Obozowisko. Epoka kamienia	AZP 82-71	15	1
GEZ.A.7	Stanowisko archeologiczne	Punkt Osadniczy. Pradzieje	AZP 82-71	16	2
GEZ.A.8	Stanowisko archeologiczne	Miejsce wytopu żelaza Punkt osadniczy Nowożytność	AZP 82-71	17	3
GEZ.A.9	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Miejsce wytopu żelaza Punkt osadniczy Neolit, pradzieje, nowożytność XVIII w.	AZP 82-71	18	4
GEZ.A.10	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Miejsce wytopu żelaza Punkt osadniczy Wczesny neolit, okres wpływów rzymskich, nowożytność	AZP 82-71	19	5
GEZ.A.11	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Osada Miejsce wytopu żelaza Paleolit schyłkowy, pradzieje, nowożytność	AZP 82-71	20	6
GEZ.A.12	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pracownia krzemieniarska Miejsce wytopu żelaza Wczesny neolit, wczesna epoka brązu, nowożytność	AZP 82-71	21	7
GEZ.A.13	Stanowisko archeologiczne	Obozowisko Osada Pradzieje	AZP 82-71	22	8
GEZ.A.14	Obozowisko Miejsce wytopu żelaza Punkt osadniczy	Paleolit schyłek (kult. Świderska) Nowożytność	AZP 82-71	23	9
GEZ.A.15	Punkt osadniczy Miejsce wytopu żelaza Osada	Pradzieje Nowożytność	AZP 82-71	24	10
GEZ.A.16	Stanowisko	Miejsce wytopu żelaza	AZP 82-71	25	11

	archeologiczne	Okres wpływów rzymskich			
GEZ.A.17	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Miejsce wytopu żelaza Pradzieje Nowożytność	AZP 82-71	26	12
GEZ.A.18	Stanowisko archeologiczne	Obozowisko Paleolit	AZP 82-71	1	13
GEZ.A.19	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Neolit (kult. Amfor kulistych)	AZP 82-71	2	14
GEZ.A.20	Stanowisko archeologiczne	Piec garncarski XVII – XVIII w.	AZP 82-71	3	15
GEZ.A.21	Stanowisko archeologiczne	Zespół pałacowo – parkowy XVIII – XIX w.	AZP 82-71	4	16
GEZ.A.22	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Średniowiecze / Nowożytność	AZP 82-71	5	17
GEZ.A.23	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-71	6	18
GEZ.A.24	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-71	7	19
GEZ.A.25	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-71	8	20
GEZ.A.26	Stanowisko archeologiczne	Miejsce wytopu żelaza Okres wpływów rzymskich	AZP 82-71	9	21
GEZ.A.27	Stanowisko archeologiczne	Pracownia krzemieniarska Wczesna epoka brązu (kult. mierzanowicka)	AZP 82-71	10	22
GEZ.A.28	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-71	11	23
GEZ.A.29	Stanowisko archeologiczne	Miejsce wytopu żelaza Nowożytność	AZP 82-71	12	24
GEZ.A.30	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-71	13	25
GEZ.A.31	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Wczesny neolit	AZP 82-71	14	26
GEZ.A.32	Stanowisko archeologiczne	Osada Średniowiecze / Nowożytność	AZP 82-71	15	27
GEZ.A.33	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Średniowiecze / Nowożytność	AZP 82-71	16	28
GEZ.A.34	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-71	17	29
GEZ.A.35	Stanowisko archeologiczne	Ślad obróbki krzemienia Epoka kamienia	AZP 82-71	18	30
GEZ.A.36	Stanowisko archeologiczne	Miejsce wytopu żelaza	AZP 82-71	19	31
GEZ.A.37	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Neolit	AZP 82-71	20	32
GEZ.A.38	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-71	21	33
GEZ.A.39	Stanowisko archeologiczne	Ślad obróbki krzemienia Epoka kamienia	AZP 82-71	22	34
GEZ.A.40	Stanowisko archeologiczne	Ślad wytopu żelaza Nowożytność	AZP 82-71	23	35
GEZ.A.41	Stanowisko archeologiczne	Osad – wczesny Neolit Osada – Pradzieje Punkt osadniczy –	AZP 82-71	24	36

		Średniowiecze / Nowożytność			
GEZ.A.42	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy – Pradzieje Punkt osadniczy – Nowożytność	AZP 82-71	1	37
GEZ.A.43	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Schyłkowy Paleolit	AZP 82-71	2	38
GEZ.A.44	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-71	25	39
GEZ.A.45	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy – Pradzieje Punkt osadniczy - Nowożytność	AZP 82-71	26	40
GEZ.A.46	Stanowisko archeologiczne	Osada – Nowożytność	AZP 82-71	27	41
GEZ.A.47	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-71	28	42
GEZ.A.48	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-71	29	43
GEZ.A.49	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy – Mezolit / Wczesny Neolit (Kult. Janisławicka ceramiki wstęgowej rytej)	AZP 82-71	1	44
GEZ.A.50	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Epoka kamienia	AZP 82-71	30	45
GEZ.A.51	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-71	31	46
GEZ.A.52	Stanowisko archeologiczne	Ślad obróbki krzemienia – Neolit	AZP 82-71	32	47
GEZ.A.53	Stanowisko archeologiczne	Pracownia krzemieniarska – Neolit / Wczesna epoka brązu Miejsce wytopu żelaza Okres wpływów rzymskich (kult. Przeworska)	AZP 82-71	27	48
GEZ.A.54	Stanowisko archeologiczne	Osada Średniowiecze / Nowożytność	AZP 82-71	33	49
GEZ.A.55	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Nowożytność	AZP 82-71	34	50
GEZ.A.56	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Ślad wytopu żelaza Okres wpływów rzymskich	AZP 82-71	35	51
GEZ.A.58	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje Punkt osadniczy Nowożytność	AZP 82-71	1	37
GEZ.A.59	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Schyłek Paleolitu	AZP 82-71	2	38
GEZ.A.60	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-71	25	39
GEZ.A.61	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje Punkt osadniczy Nowożytność	AZP 82-71	26	40
GEZ.A.62	Stanowisko archeologiczne	Osada Nowożytność (kult. Polska)	AZP 82-71	27	41
GEZ.A.63	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-71	28	42
GEZ.A.64	Stanowisko	Punkt osadniczy	AZP 82-71	29	43

	archeologiczne	Pradzieje			
GEZ.A.65	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy – Mezolit / Wczesny Neolit (kult. Janisławska ceramiki wstęgowej rytej)	AZP 82-71	1	44
GEZ.A.66	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Epoka kamienia	AZP 82-71	30	45
GEZ.A.67	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-71	31	46
GEZ.A.68	Stanowisko archeologiczne	Ślad obróbki krzemienia Neolit	AZP 82-71	32	47
GEZ.A.69	Stanowisko archeologiczne	Pracownia krzemieniarska – Neolit / Wczesna epoka brązu Miejsce wytopu żelaza – Okres wpływów rzymskich (kult. Przeworska)	AZP 82-71	27	48
GEZ.A.70	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-71	1	59
GEZ.A.71	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-71	2	78
GEZ.A.72	Stanowisko archeologiczne	Obozowisko – Paleolit (Schyłek – Magdaleńska) Neolit	AZP 82-71	1	81
GEZ.A.73	Stanowisko archeologiczne	Osada – Neolit	AZP 82-72	1	1
GEZ.A.74	Stanowisko archeologiczne	Osada – Neolit Osada – Epoka brązu Osada – Okres wpływów rzymskich Stanowisko dymarskie wielopieczowe – Okres wpływów rzymskich	AZP 82-72	2	2
GEZ.A.75	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	3	3
GEZ.A.76	Stanowisko archeologiczne	Osada Pradzieje	AZP 82-72	4	4
GEZ.A.77	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Schyłek Paleolit	AZP 82-72	5	5
GEZ.A.78	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Mezolit Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	6	6
GEZ.A.79	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	7	7
GEZ.A.80	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	8	8
GEZ.A.81	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	9	9
GEZ.A.82	Stanowisko archeologiczne	Osada Pradzieje Miejsce produkcji dymarskiej – Okres wpływów rzymskich (kult. Przeworska)	AZP 82-72	10	10
GEZ.A.83	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Kultura Mierzanowicka Punkt osadniczy	AZP 82-72	11	11

		Kultura Łużycka Punkt osadniczy Kultura Przeworska Miejsce produkcji dymarskiej			
GEZ.A.84	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Paleolit / Schyłek Mezolitu (kult. Świderska lub Janisławicka)	AZP 82-72	12	12
GEZ.A.85	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje Ślad produkcji dymarskiej – Okres wpływów rzymskich (kult. Przeworska)	AZP 82-72	13	13
GEZ.A.86	Stanowisko archeologiczne	Ślad produkcji dymarskiej – Okres wpływów rzymskich (kult. Przeworska)	AZP 82-72	14	14
GEZ.A.87	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	15	15
GEZ.A.88	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	16	16
GEZ.A.89	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	17	17
GEZ.A.90	Stanowisko archeologiczne	Osada – Neolit (kult. Pucharów lejkowatych lub wołyńsko – lubelskiej ceramiki malowanej) Osada – Wczesna epoka brązu (kult. Mierzanowicka)	AZP 82-72	18	18
GEZ.A.91	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje Ślad produkcji dymarskiej – Okres wpływów rzymskich	AZP 82-72	19	19
GEZ.A.92	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje Ślad produkcji dymarskiej – Okres wpływów rzymskich	AZP 82-72	20	20
GEZ.A.93	Stanowisko archeologiczne	Ślad produkcji dymarskiej – Okres wpływów rzymskich	AZP 82-72	21	21
GEZ.A.94	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	22	22
GEZ.A.95	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	23	23
GEZ.A.96	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy - Neolit (kult. Pucharów lejkowatych lub Amfor kulistych)	AZP 82-72	24	24
GEZ.A.97	Stanowisko archeologiczne	Ślad produkcji dymarskiej – Okres wpływów rzymskich	AZP 82-72	25	25
GEZ.A.98	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Neolit Miejsce produkcji dymarskiej – Okres wpływów rzymskich Osada Pradzieje	AZP 82-72	26	26
GEZ.A.99	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	27	27

GEZ.A.100	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje Punkt osadniczy – XVIII – XIX w.	AZP 82-72	28	28
GEZ.A.101	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	29	29
GEZ.A.102	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Późne średniowiecze (XVI – XVII w.) Osada – XVIII – XIX w.	AZP 82-72	30	30
GEZ.A.103	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Neolit	AZP 82-72	1	31
GEZ.A.104	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Neolit / Epoka brązu / Wczesna epoka żelaza	AZP 82-72	2	32
GEZ.A.105	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje Miejsce produkcji dymarskiej – Okres wpływów rzymskich	AZP 82-72	3	33
GEZ.A.106	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	4	34
GEZ.A.107	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	5	35
GEZ.A.108	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje Punkt osadniczy – 1659 – 1668 r.	AZP 82-72	6	36
GEZ.A.109	Stanowisko archeologiczne	Miejsce produkcji dymarskiej – Okres wpływów rzymskich	AZP 82-72	7	37
GEZ.A.110	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Mezolit / Wczesny Neolit Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	9	39
GEZ.A.111	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Neolit (kult. Naddunajska)	AZP 82-72	10	40
GEZ.A.112	Stanowisko archeologiczne	Ślad produkcji dymarskiej Okres wpływów rzymskich	AZP 82-72	11	41
GEZ.A.113	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Neolit (kult. Lubelsko – wołyńska ceramika malowana) Osada – Wczesna epoka brązu (kult. Mierzanowicka)	AZP 82-72	12	42
GEZ.A.114	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	13	43
GEZ.A.115	Stanowisko archeologiczne	Osada – Okres wpływów rzymskich (kult. Przeworska) Ślad produkcji dymarskiej – Okres wpływów rzymskich (kult. Przeworska)	AZP 82-72	14	44
GEZ.A.116	Stanowisko archeologiczne	Osada – Okres wpływów rzymskich (kult. Przeworska) Ślad produkcji dymarskiej – Okres wpływów rzymskich (kult. Przeworska)	AZP 82-72	15	45
GEZ.A.117	Stanowisko archeologiczne	Osada Pradzieje	AZP 82-72	16	46

GEZ.A.118	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Późne Średniowiecze Osada XVI – XVII w.	AZP 82-72	17	47
GEZ.A.119	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje Miejsce produkcji dymarskiej – Okres wpływów rzymskich	AZP 82-72	18	48
GEZ.A.120	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	19	49
GEZ.A.121	Stanowisko archeologiczne	Osada Pradzieje Ślad produkcji dymarskiej – Okres wpływów rzymskich	AZP 82-72	20	50
GEZ.A.122	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje Punkt osadniczy Wczesna epoka brązu (kult. Mierzanowicka)	AZP 82-72	21	51
GEZ.A.123	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje Ślad produkcji dymarskiej – Okres wpływów rzymskich	AZP 82-72	22	52
GEZ.A.124	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	23	53
GEZ.A.125	Stanowisko archeologiczne	Ślad produkcji dymarskiej – Okres wpływów rzymskich (kult. Przeworska)	AZP 82-72	24	54
GEZ.A.126	Stanowisko archeologiczne	Osada – Neolit (kult. Pucharów lejkowatych) Punkt osadniczy Epoka brązu / Epoka żelaza (kult. Łużycka)	AZP 82-72	25	55
GEZ.A.127	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Nowożytność	AZP 82-72	26	56
GEZ.A.128	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Późne Średniowiecze	AZP 82-72	27	57
GEZ.A.129	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Późne Średniowiecze	AZP 82-72	28	58
GEZ.A.130	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje Ślad produkcji dymarskiej – Okres wpływów rzymskich Punkt osadniczy Późne Średniowiecze	AZP 82-72	29	59
GEZ.A.131	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	30	60
GEZ.A.132	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	31	61
GEZ.A.133	Stanowisko archeologiczne	Osada Pradzieje	AZP 82-72	33	63
GEZ.A.134	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Neolit / Epoka brązu	AZP 82-72	34	64
GEZ.A.135	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	35	65
GEZ.A.136	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	36	66

GEZ.A.137	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	37	67
GEZ.A.138	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	38	68
GEZ.A.139	Stanowisko archeologiczne	Osada Neolit	AZP 82-72	1	69
GEZ.A.140	Stanowisko archeologiczne	Osada Epoka brązu (kult. Łużycka)	AZP 82-72	2	70
GEZ.A.141	Stanowisko archeologiczne	Obozowisko / Osada Paleolit	AZP 82-72	3	71
GEZ.A.142	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	6	72
GEZ.A.143	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	7	73
GEZ.A.144	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje Ślad produkcji dymarskiej – Okres wpływów rzymskich\ Punkt osadniczy Nowożytność	AZP 82-72	8	74
GEZ.A.145	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	9	75
GEZ.A.146	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	10	76
GEZ.A.147	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	11	77
GEZ.A.148	Stanowisko archeologiczne	Osada Neolit / Wczesna epoka brązu	AZP 82-72	1	78
GEZ.A.149	Stanowisko archeologiczne	Osada Okres wpływów rzymskich	AZP 82-72	2	79
GEZ.A.150	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Neolit / Wczesna epoka brązu	AZP 82-72	3	80
GEZ.A.151	Stanowisko archeologiczne	Osada Neolit (kult. Amfor kulistych)	AZP 82-72	4	81
GEZ.A.152	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Neolit	AZP 82-72	5	82
GEZ.A.153	Stanowisko archeologiczne	Osada Neolit	AZP 82-72	6	83
GEZ.A.154	Stanowisko archeologiczne	Osada Wczesna epoka brązu	AZP 82-72	7	84
GEZ.A.155	Stanowisko archeologiczne	Osada Wczesna epoka brązu	AZP 82-72	8	85
GEZ.A.156	Stanowisko archeologiczne	Osada Neolit	AZP 82-72	9	86
GEZ.A.157	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Neolit (kult. Pucharów lejkowatych lub Amfor kulistych)	AZP 82-72	10	87
GEZ.A.158	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	11	88
GEZ.A.159	Stanowisko archeologiczne	Osada Pradzieje	AZP 82-72	12	89
GEZ.A.160	Stanowisko archeologiczne	Osada – Neolit Osada – Pradzieje	AZP 82-72	13	90
GEZ.A.161	Stanowisko archeologiczne	Osada – Neolit / Wczesna epoka brązu	AZP 82-72	14	91

		Osada – Pradzieje Ślad produkcji dymarskiej – Okres wpływów rzymskich (kult. Przeworska)			
GEZ.A.162	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradziej	AZP 82-72	15	92
GEZ.A.163	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	16	93
GEZ.A.164	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	17	94
GEZ.A.165	Stanowisko archeologiczne	Osada Pradzieje Osada Młodszy okres przedrzymski (kult. Przeworska)	AZP 82-72	18	95
GEZ.A.166	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Późne Średniowiecze	AZP 82-72	19	96
GEZ.A.167	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Neolit (kult. Wołyńsko – Lubelska ceramika malowana) Osada – Epoka brązu (kult. Trzciniecka) Osada – Pradzieje	AZP 82-72	20	97
GEZ.A.168	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	21	98
GEZ.A.169	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	22	99
GEZ.A.170	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	23	100
GEZ.A.171	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	24	101
GEZ.A.172	Stanowisko archeologiczne	Obozowisko Mezolit	AZP 82-72	25	102
GEZ.A.173	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	26	103
GEZ.A.174	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	27	104
GEZ.A.175	Stanowisko archeologiczne	Ślad produkcji dymarskiej Okres wpływów rzymskich (kult. Przeworska)	AZP 82-72	28	105
GEZ.A.176	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	29	106
GEZ.A.177	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	30	107
GEZ.A.178	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	31	108
GEZ.A.179	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	32	109
GEZ.A.180	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 82-72	33	110
GEZ.A.181	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje / Wczesne Średniowiecze	AZP 82-72	1	11
GEZ.A.182	Stanowisko archeologiczne	Pracownia krzemieniarska Neolit / Epoka brązu	AZP 83-71	6	24
GEZ.A.183	Stanowisko	Pracownia krzemieniarska	AZP 83-71	7	25

	archeologiczne	Neolit / Epoka brązu			
GEZ.A.184	Stanowisko archeologiczne	Ślad obróbki krzemienia Neolit / Epoka brązu	AZP 83-71	8	26
GEZ.A.185	Stanowisko archeologiczne	Osada otwarta – Neolit (kult. Amfor kulistych) Osada otwarta – Pradzieje Ślad obróbki krzemienia – Neolit / Epoka brązu	AZP 83-71	9	27
GEZ.A.186	Stanowisko archeologiczne	Pracownia krzemieniarska Neolit / Epoka brązu	AZP 83-71	10	28
GEZ.A.187	Stanowisko archeologiczne	Pracownia krzemieniarska Neolit / Epoka brązu	AZP 83-71	11	29
GEZ.A.188	Stanowisko archeologiczne	Pracownia krzemieniarska Neolit / Epoka brązu	AZP 83-71	12	30
GEZ.A.189	Stanowisko archeologiczne	Pracownia krzemieniarska Neolit / Epoka brązu	AZP 83-71	13	31
GEZ.A.190	Stanowisko archeologiczne	Pracownia krzemieniarska Neolit / Epoka brązu	AZP 83-71	14	32
GEZ.A.191	Stanowisko archeologiczne	Ślad obróbki krzemienia – Wczesny Neolit	AZP 83-71	15	33
GEZ.A.192	Stanowisko archeologiczne	Pracownia krzemieniarska	AZP 83-71	16	34
GEZ.A.193	Stanowisko archeologiczne	Ślad obróbki krzemienia – Neolit / Epoka brązu	AZP 83-71	17	35
GEZ.A.194	Stanowisko archeologiczne	Ślad obróbki krzemienia – Neolit / Epoka brązu	AZP 83-71	18	36
GEZ.A.195	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Nowożytność	AZP 83-71	19	37
GEZ.A.196	Stanowisko archeologiczne	Ślad obróbki krzemienia – Wczesny Neolit	AZP 83-71	20	38
GEZ.A.197	Stanowisko archeologiczne	Ślad obróbki krzemienia – Wczesny Neolit	AZP 83-71	21	39
GEZ.A.198	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Nowożytność	AZP 83-71	22	40
GEZ.A.199	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 83-71	23	41
GEZ.A.200	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Neolit (kult. Pucharów lejkowatych)	AZP 83-71	5	42
GEZ.A.201	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy (kult. Halsztat Laten)	AZP 83-71	1	43
GEZ.A.202	Stanowisko archeologiczne	Pracownia krzemieniarska – Neolit	AZP 83-71	4	44
GEZ.A.203	Stanowisko archeologiczne	Wczesne Średniowiecze	AZP 83-71	2	45
GEZ.A.204	Stanowisko archeologiczne	Pracownia krzemieniarska Neolit	AZP 83-71	3	46
GEZ.A.205	Stanowisko archeologiczne	Ślad obróbki krzemienia Neolit / Epoka brązu	AZP 83-71	6	67
GEZ.A.206	Stanowisko archeologiczne	Ślad obróbki krzemienia Neolit	AZP 83-71	7	68
GEZ.A.207	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Mezolit / Neolit / Epoka brązu	AZP 83-71	8	69
GEZ.A.208	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Neolit / Epoka brązu	AZP 83-71	9	70

GEZ.A.209	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Nowożytność	AZP 83-71	10	71
GEZ.A.210	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy / Obozowisko Paleolit późny / Neolit / Epoka brązu	AZP 83-71	11	72
GEZ.A.211	Stanowisko archeologiczne	Osada otwarta Późny Paleolit / Neolit (kult. Świdzka pucharów lejkowatych) Osada otwarta Pradzieje	AZP 83-71	12	73
GEZ.A.212	Stanowisko archeologiczne	Ślad obróbki krzemienia Epoka brązu	AZP 83-71	13	74
GEZ.A.213	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Neolit / Epoka brązu	AZP 83-71	14	75
GEZ.A.214	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy / Obozowisko Paleolit schyłkowy (kult. Świdzka Punkt osadniczy Neolit / Epoka brązu Ślad produkcji dymarskiej Epoka żelaza Punkt osadniczy Nowożytność	AZP 83-71	5	76
GEZ.A.215	Stanowisko archeologiczne	Osada otwarta / Obozowisko Paleolit / Późny Mezolit Osada otwarta Neolit (kult. Pucharów lejkowatych / Amfor kulistych / Nieokreślona)	AZP 83-71	2	77
GEZ.A.216	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Wczesne Średniowiecze	AZP 83-71	1	78
GEZ.A.217	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Paleolit / Mezolit	AZP 83-71	3	79
GEZ.A.218	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy / Obozowisko Schyłek Paleolit	AZP 83-71	4	80
GEZ.A.219	Stanowisko archeologiczne	Ślad obróbki krzemienia Neolit / Epoka brązu	AZP 83-71	12	93
GEZ.A.220	Stanowisko archeologiczne	Ślad obróbki krzemienia Neolit / Epoka brązu	AZP 83-71	13	94
GEZ.A.221	Stanowisko archeologiczne	Ślad obróbki krzemienia Neolit / Epoka brązu	AZP 83-71	14	95
GEZ.A.222	Stanowisko archeologiczne	Ślad obróbki krzemienia Neolit / Epoka brązu	AZP 83-71	15	96
GEZ.A.223	Stanowisko archeologiczne	Ślad obróbki krzemienia Pradzieje	AZP 83-71	11	97
GEZ.A.224	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Epoka brązu (kult. Mierzanowicka / Trzeciniecka)	AZP 83-71	8	98
GEZ.A.225	Stanowisko archeologiczne	Osada otwarta Neolit (kult. Pucharów lejkowatych / Amfor kulistych) Osada otwarta Epoka brązu (kult. Mierzanowicka / Trzeciniecka)	AZP 83-71	5	99

		/ Łużycka) Ślad produkcji dymarskiej Epoka żelaza			
GEZ.A.226	Stanowisko archeologiczne	Ślad obróbki krzemienia Pradzieje	AZP 83-71	7	100
GEZ.A.227	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Epoka brązu (kult. Mierzanowicka / Trzeciniecka)	AZP 83-71	6	101
GEZ.A.228	Stanowisko archeologiczne	Osada otwarta Paleolit / Mezolit / Neolit / Epoka brązu	AZP 83-71	3	102
GEZ.A.229	Stanowisko archeologiczne	Osada otwarta (osady) Neolit / Epoka brązu	AZP 83-71	4	103
GEZ.A.230	Stanowisko archeologiczne	Osada otwarta Epoka kamienia / Epoka brązu (kult. Świdowska / Janisławska / Mierzanowicka / Nieokreślona)	AZP 83-71	1	104
GEZ.A.231	Stanowisko archeologiczne	Cmentarzysko Okres wpływów rzymskich (kult. Przeworska)	AZP 83-71	9	105
GEZ.A.232	Stanowisko archeologiczne	Pracownia krzemieniarska Neolit	AZP 83-71	2	106
GEZ.A.233	Stanowisko archeologiczne	Punkt osadniczy Pradzieje	AZP 83-71	10	107

Załącznik nr 15, Fot. ZABYTKOWE BUDYNKI MIESZKALNE „NA STOKU”

Baltów 60

Baltów 20

Baltów 56

Baltów 3

Baltów 18

Załącznik nr 16, Fot. ZABYTKOWE BUDYNKI MIESZKALNE MUROWANE

Okół 260

Okół 257

Skarbka Dolna 46

Bidzińszczyzna 2

Maksymilianów bez nr, (Wrzawy) Leśniczówka

Bałtów, Wikarówka

Załącznik nr 17, Fot. ZABYTKOWE BUDYNKI MIESZKALNE DREWNIANE

Michałów 26

Skarbka Górna 4

Okół 217

Skarbka Dolna 4

Rudka Bałtowska 20

Załącznik nr 18., Fot. ZABYTKOWE BUDYNKI GOSPODARSKIE

Borcuchy 23

Borcuchy nr 10

Antoniów, dz. 199

Borcuchy bez nr, dz. 61

Baltów 63

Wólka Baltowska 46

Załącznik nr 19, Fot. TRADYCYJNA ZAGRODA**Budynek mieszkalny, Maksymilianów 43****Szopy z piwnicą murowaną, Maksymilianów 43****Budynek inwentarski, Maksymilianów 43****Szopa, Maksymilianów 43****Stodoła, Maksymilianów 43**

Budynek mieszkalny, Wólka Bałtowska 95

Szopa z murowaną piwnicą, Wólka Bałtowska 95

Budynek inwentarski, Wólka Bałtowska 95

Stodoła, Wólka Bałtowska 95

Załącznik nr 20, Fot. ZESPÓŁ PARKOWO - PAŁACOWY**Pałac ks. Druckich – Lubekich elewacja północna****Pałac, od strony skarpy doliny Kamiennej/
południa****Pałac, widok od zachodu****Ruiny kaplicy przypałacowej****Pałac, od zachodu****Ruiny kaplicy przypałacowej**

Ruiny budynku studni głębinowej

Ruiny budynku transformatora

Pylony bramne, dawnej bramy wjazdowej na teren zespołu

Założenie parkowe

Dom robotników rolnych I, od pln. – wsch.

Budynek inwentarski

Dom robotników rolnych od płu. – zach.

Budynek inwentarski – skrzydło południowe

Dom robotników rolnych od płu. – wsch.

Budynek inwentarski – skrzydło północne

Dom robotników rolnych od płu. – zach.

Załącznik nr. 21, Fot. Kościół p.w. św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Pętkowicach

Widok na świątynię od płu. – zach., niższa, otynkowana część zabytkowa z XVII w. (kruchta współczesna)

Zakryty kartusz herbowy

Oszkarpowana starsza część świątyni, pod nią sklepiona beczkowo piwnica

Zabytkowe odrzwia i drzwi w kruchcie

Widok na świątynię od płu. – wsch.

Widok na dawne prezbiterium

Załącznik nr 22, Fot. ZESPÓŁ MŁYNÓW W BAŁTOWIE

Zespół młynów od wschodu, od lewej młyn gospodarczy, jaz, młyn handlowy i budynek administracji

Jaz, po lewej kanał dopływowy do zachowującej sprawność elektrowni wodnej

Młyn gospodarczy od frontu

Młyn gospodarczy z widocznym budynkiem turbiny i korytem doprowadzającym wodę

Młyn handlowy z budynkiem elektrowni od strony rzeki

Budynek administracji

Załącznik nr 23., Fot. ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO W BAŁTOWIE

Kościół p.w. Matki Boskiej Bolesnej

Plebania

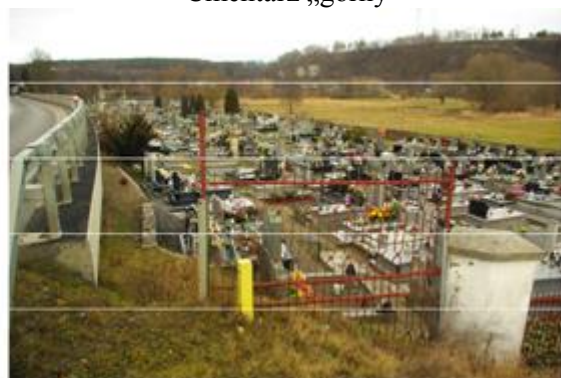
Kościół od strony Wzgórza Pałacowego

Cmentarz „górny”

Cmentarz przykościelny, fragment ogrodzenia

Cmentarz „dolny”

Kaplica cmentarna ks. Druckich – Lubeckich

Zespół kościoła parafialnego w Bałtowie

Załącznik nr 24., Fot. POZOSTAŁE ZABYTKI Z GMINNEJ EWIDENCJI

Bałtów, budynek byłej szkoły

Wólka Trzemecka 22, budynek mieszkalny

Bałtów 70, budynek mieszkalny

Bałtów Zamoście, dawna gorzelnia

Kapliczka św. Jana Nepomucena

Wólka Bałtowska 32, budynek mieszkalny

Załącznik nr 25, Fot. WAPIENIAKI NA TERENIE GMINY BAŁTÓW

Odrestaurowany wapieniak na terenie Parku Linowego w Skarbce Górnej

Najbardziej zdegradowany i zamieniony na wysypisko odpadów wapieniak w Wąwozie Spławy (Skarbka Górna)

W części zrujnowany wapieniak w Skarbce Dolnej

Fragment ruin wapieniaka w Wąwozie Spławy

Lewa gardziel wapieniaka w Skarbce Dolnej